

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

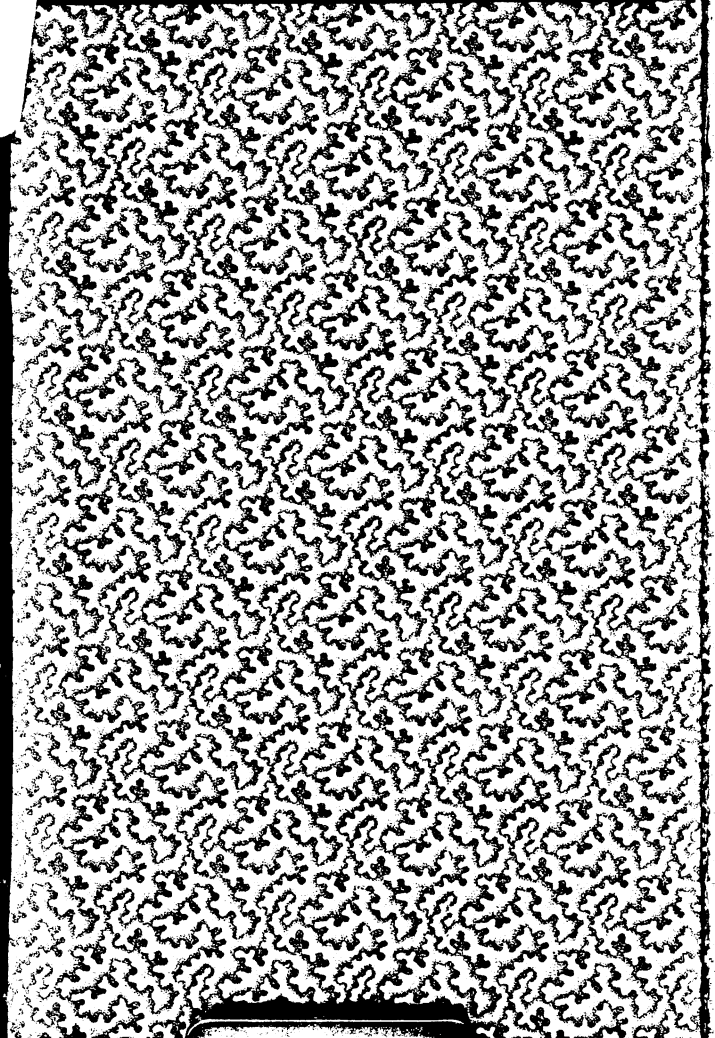
Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

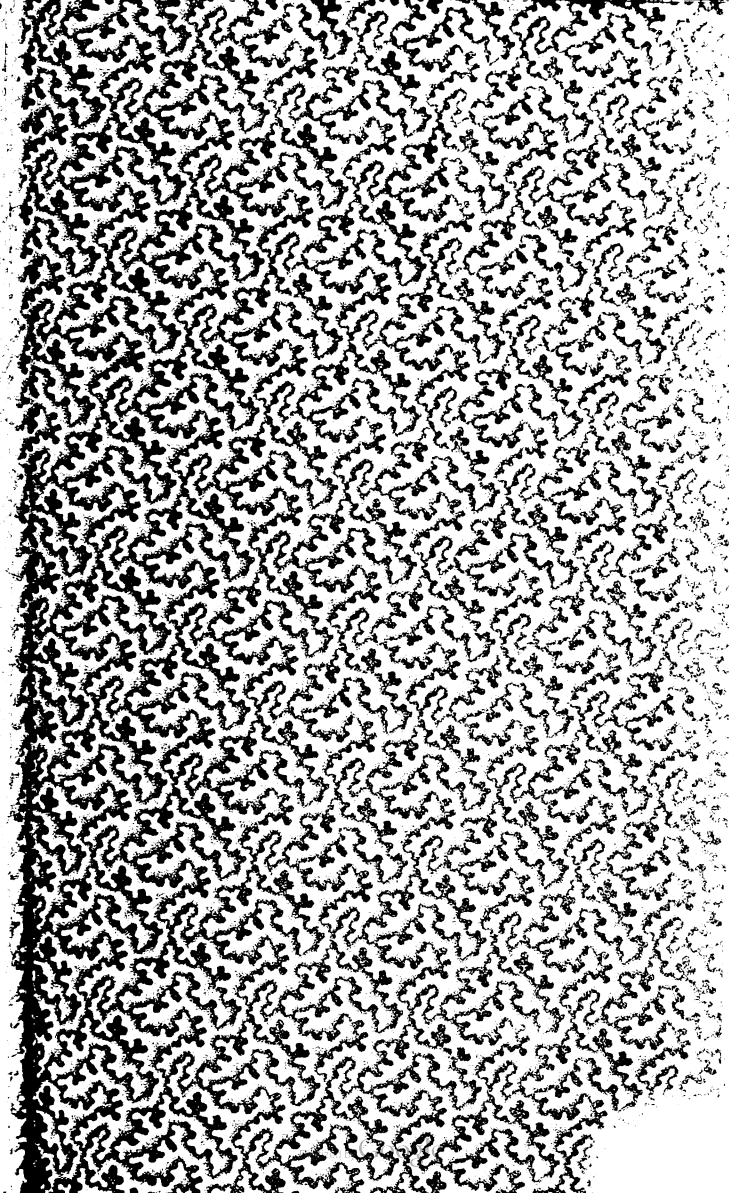

EK GENT

Digitized by Google

92292

C. 3327

(B C. 6818)

DE RATIONE
DISCENDI
ET

DOCENDI

AUCTORE

JOSEPHO JUVENCIO

Soc. JESU.

GANDAVI,

Typis P. F. DE GOESIN, Typographi Sacrae
Caesareae Majestatis pro Comitatu Flandriae,
via dicta Hoogpoorte sub No. 229.

M. DCC. LXXXVIII.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 309

LECTURE 10

10/10/1954

PRIMA PARS.

RATIO DISCENDI.

MAgistri litterarum studiosi eruditio tribus maximè rebus continetur. Primò cognitione & peritiâ linguarum. Secundò Scientiarum quarundam perceptione, quibus bonarum Artium curriculum quoddam absolvitur. Tertiò deniquè nonnullis ad studendum adminiculis, quibus & levetur labor, & ingenii vis acuatur. De singulis ita differemus, ut præceptiones liberaliter, tanquàm in convivio dapes, apponamus. Ex iis quisque, de moderatorum sententiâ, feliget, quid, & quantum regionis, ingenii, temporisve conditio ferre videbitur.

CAPUT PRIMUM.

De Linguarum cognitione,

ARTICULUS PRIMUS.

*Linguarum cognitio necessaria, præsertim
Græcæ.*

IN Linguis præsertim duabus opera ponenda est, Latinâ & Græcâ: quarum hæc, quia plusculum difficultatis habet,

4 RATIO DISCENDI.

priore loco perdiscenda erit. Ea porro Græcæ Linguæ dignitas est, ut illam qui non calleat, eruditus planè dici nemo possit: ea utilitas, ut faciem unà præferat clarissimam ad intelligendos summarum Artium Scriptores, in quibus cæcutire turpiter oporteat Græcè nescientem: ea demùm necessitas, ut absque illa, sacrorum Codicum asserere veritatem, ac genuinum sæpè sensum assequi nequeamus, imò religionem ipsam tueri contra hæreticorum cavillationes, & corruptelas, quibus sanctissima Fidei catholicæ monumenta fœdissime depravarunt. Et quamvis non desint Librorum Græcorum interpretes benè multi, sæpè tamen illi hallucinantur, ac deerrant, neque vim, majestatem, proprietatem Græci Sermonis semper assequuntur. Tùm, præclarum est pueros latices ex ipso fonte petere, qui procùl in rivulos alveosque peregrinos fusi, neque saporem nativum retinent, nec rarò sordibus ac limo inquinantur. Certè quantò religionis hostes cognitione Græcæ Linguæ gloriantur insolentius; tantò nos acrius in ejusdem intelligentiam convenit incumbere, ne remissior ad veritatem tutandam & illustrandam proborum industria, quàm improbo-

RATIO DISCENDI. 3
rum ad eam obscurandam convellendam-
que fuisse videatur.

§. I.

De modo Linguae Græcæ perdiscenda.

IN tribus potissimum cognitio cujusque
Linguae consistit. 1. in singulis verbis.
2. in eorundem nexu & coagmentatione,
quæ Syntaxis dicitur. 3. in illorum pro-
prietate, usu quodam certo, ac lepore;
qui stilus, & elegantia nuncupatur. Fa-
ciendum itaque Magistro Linguae Græcæ
Studioso erit, ut primò radices Græcarum
Vocum mandet memoriæ singulis diebus,
sex verbi gratiâ, decem, aut plures etiam,
si felicior memoria suppetat, nisi quis
fortasse illas inter legendum adnotare ma-
lit, quod operæ ac tædiî minoris est: ita
verborum cognitio comparabitur. Deindè
Grammaticam Græcam, ejusque præceptio-
nes, ducto à facilioribus initio, altè in
mentem defigat: ita Syntaxim perdiscet.
Clenardi Grammatica brevis est & expedita;
Mocquoti, & Gretseri, paulò amplior,
omnium longè optima, Antesignani; cujus
tamen observationes quædam difficiliore
non nisi jam provectoribus erunt adeunda.

6 R A T I O D I S C E N D I .

Certum igitur quotidie tempus illi versandæ tribuetur: tum in auctore lectitando si qua vox difficilior occurret, si qua discrepans à lege communi, excutietur illa diligenter, nec finis investigandi fiet, dum ad fontem difficultatis denique perventum sit. Tertio, Græcus aliquis Scriptor legetur, ac primò quidem facilior, ut Evangelium à Divo Lucâ conscriptum: Actus Apostolorum, ab eodem exarati: Opuscula quædam SS. Basilii, Gregorii Nazianzeni, Chrysofomi: è profanis auctoribus Isocrates, aut Xenophon; postea salebrosior aliquis, ut Demosthenes aut Thucydides, evolvetur. Juvabit interdum Marte suo conficere latinam interpretationem, non è Libris, ubi vel è regione affidet, vel infidet Græcis totidem Vocabulis, repetere. Item, quando explicata & reddita latinè Græca pagina fuerit, voces latinas Græcis exprimere, quod percommode tum fiet, si præstò sit quispiam, cui rationem auctoris explicati reddas, quem audire interrogantem liceat, ac vicissim interrogare: atque ille, si fieri potest, Græcis Litteris jam sit paulò excultior, qui regere cespitantem, & erigere lapsum, possit.

R A T I O D I S C E N D I . 7

Postquam parta fuerit aliqua Sermonis Græci facultas, quod anno uno quilibet non omninò hebes, facilè consequetur, degustandi erunt Poëtæ Græci, præsertim Homerus, Oratorum ille omnium ac Poëtarum parens. Dialecti variæ cognoscendæ idcirco erunt. Voces difficiliore, quæ occurrunt in Homero, aliisque Vatribus Græcis, enodatas habes in libello qui *Homerica Clavis* inscribitur; in Schrevelii Dictionario, in Antesignani Grammaticâ, in Lexico, & Thesauro Græco. Vocabula Oratorum propria, quæ Poëticis respondent, suppeditabit interpretatio Didymi, quæ Homero Batavicis cuso typis adjuncta est. Ab Homero fiet subindè gradus ad Pindarum, Anacreontem, Theocritum: quos saltem primoribus non attigisse labris, pudendum est. Deniquè ad Poëtâs tragicos, Sophoclem præsertim & Euripidem. In legendo tria quæ diximus, observentur: verba singula; eorum nexus & collocatio; demùm vis, proprietas, & elegantia universæ dictionis.

A primo statim anno magister sciendi cupidus animum & operam ad Græcam Linguam adjiciat; est enim hoc usu comprobatum, qui Græcas Litteras maturè

8 R A T I O D I S C E N D I .

non arripuerit, vix unquam esse ut eas comprehendat: adeò valet in eâ re Virgilianum illud: *à teneris assuescere multum est.*

Itaque primo biennio, cum docendi munus suscipit, certum quotidie tempus Sermoni Græco tribuat: cujus temporis pars prior Grammaticæ legendæ: posterior Græco Scriptori assignetur. Sub noctem Græcas radices memoriæ mandabit; ac postridie manè recolet.

Quo facilius autem intelligantur Auctores Græci quonam ordine ac fructu legendi sint, non erit, opinor, alienum quid singuli scripserint, quo tempore, ac modo scripserint, breviter indicare.

§. I I.

Auctores præcipui Linguae Græcæ.

HERODOTUS, patriâ Halicarnassensis anno mundi 3571. natus est; ab Urbe conditâ 271. Persici præsertim imperii scripsit historiam novem libris, quibus Musarum totidem nomina imposuit. Ionicâ dialecto utitur, ejusque oratio sine salebris, quasi amnis sedatus, Tullio teste, fertur.

THUCYDIDES Atheniensis, natus anno Mundi 3579. ab Urbe conditâ 279.

RATIO DISCENDI. 9

floruit Belli Peloponnesiaci tempore, cujus ipse scripsit historiam; annos 28, quibus hoc Bello Græcia conflagravit, octo libris complexus. Utitur atticâ dialecto: subtilis est, acer; sententiis abundans, verborum parcus. Tanti eum Demosthenes faciebat, ut octies manu suâ descripserit, quò stylum ejusdem plenius animo combiberet.

ISOCRATES annis quinque ante Bellum Peloponnesiacum natus perhibetur: Atheniensis Orator imprimis elegans ac disertus. Laudatur ejus scribendi ratio numeris bellissimè fluentibus aptè comprehensa.

XENOPHON floruit anno Mundi 3650. Cyri junioris temporibus: Atheniensis dux & historicus, discipulus Socratis; propter suavitatem sermonis, Attica Musa, dictus. Celebratur potissimum ejus liber, cui titulus est Cyropædia, sive Cyri institutio. Scripsit res Græcorum, indè orsus ubi Thucydides desierat.

DEMOSTHENES, Atheniensis, eloquentiæ Græcæ lumen, cujus vestigia premere præclarum sibi Tullius duxit, quem unum testatur eminere inter omnes in omni genere dicendi, ortus est anno M. 3672. Urb. cond. 372.

10 R A T I O D I S C E N D I .

EPICETUS, Hierapoli natus in Phrygiâ, viguit Neronis tempore, Philosophus Stoïcus. Reliquit Enchiridion; seu libellum in quo multa de moribus egregiè differit. Hunc Angelus Politianus latinum fecit.

PLUTARCHUS, natione Bœôtus, patriâ Chæronensis, sub Nervâ, & Trajano Romanis Imperatoribus scripsit, hoc est circâ centesimum humanæ salutis annum: vir doctissimus ac prudentissimus, duriore tamen utitur ferè stilo. Duas in partes ejus opera tribuuntur; prima complectitur Vitas illustrium Græcorum & Romanorum, quæ Parallelæ dici solent, quia Græco Duçi solet Romanum opponere: secunda continet opuscula varia, ad mores ut plurimum spectantia.

LUCIANUM Samosatensem, Gerardus Joannes Vossius Marci Antonini temporibus supparem censet: alii ad Trajanum referunt. Elegantiam orationis & amœnitatem ingenii, morum pravitate fœdat, improbè passim & impiè facetus. Itaque cautè admodum, nec totus, legendus est: præsertim notatis in Indice Librorum prohibitorum locis. Nimirum de morte Peregrini, & eo dialogo qui Philopatris inscribitur. Ejus qui-

R A T I O D I S C E N D I. II
dam dialogi mortuorum, Timon, Charon,
Judicium vocalium, somnium, impunè legi
possunt.

De Historicis Græcis aut Sophistis, in
quibus non tam linguæ concinnitas, quàm
veritas historiæ aut facultas dicendi quæri-
tur, locus erit postea differendi commodior.

Quod attinet ad Poëtas Græcos princi-
patum in illis obtinet Homerus, cujus
natales non absunt longè à Romæ natali-
bus, id est, ab anno M. 3300. Postquam
superatæ fuerint dialectorum falebræ, &
complanata paulisper ad ejus intelligentiam
via, tum licebit admirari & observare in
divino Poëtâ non tantum verborum varie-
tatem, ubertatem, vim, lumina; sed etiam
sententiarum dignitatem, facundiam ora-
tionum, descriptionum venustatem, pictu-
ras morum, aptam coagmentationem rerum
& eventuum, in tanta dissimilitudine spectan-
tium ad unum finem, eoque sine aber-
ratione properantium. Neque est quod
quempiam offendant humiliores aliqua
comparationes, & alia id genus priscae
simplicitatis candorisque, nunc ferè ignoti,
vestigia, aut commenta & flagitia falsorum
Numinum, quæ nemo sapiens ethnico
Poëtæ, ac suorum temporum mores descri-

benti, non ignoscat. Duo maximè scripsit Poëmata. Primum est Ilias sive Achillis victoria cæso Hectore, quam Trojæ excidium consequitur. In hoc poëmate regum ac principum, seu personæ cujuslibet publicæ, mores instruit, propositis in Achille præsertim exemplis laudis bellicæ, prudentiæ, & fortitudinis. Alterum Odysea inscribitur, sive Uliſſis in Patriam reversi victoria de Procis, quibus cæsis uxorem ac domum recipit. In eo carmine laudes hominis privati & virtutes docet. Lege opusculum Patris Mambruni de carmine Epico.

HESIODUS attigit Homeri tempora. Ejus mortem assignant multi anno Mundi ter millesimo ducentesimo quadragesimo sexto, qui est trigessimus secundus, ante primam Olympiadem. Natus Ascrae, in Bœotiâ, centenario major obiisse fertur. Ejus poëmata præcipua sunt, *Ἔργα καὶ ἡμέραι* & *Θεογονία*. Rarò affurgit, Quintiliano teste, *Lib. X. cap. 1.* utiles tamen in tradendis agriculturæ morum, & naturalis philosophiæ præceptis, sententias habet: daturque illi palma in medio genere dicendi.

ANACREON, ex insulâ Theo, in Ioniâ, oriundus, scribebat circa annum M, 3520. & 220. ab Urbe conditâ. Sunt ejus odæ

RATIO DISCENDI. 13
plenæ lepóris, & lenissimæ elegantiaë, at
turpiculæ magnam partem & legendæ cum
delectu. Edidit Anacreontem Jo. Foppens
Bruxellis ante annos 120. aut 130. detractis,
aut paulùm immutatis quæ castis oculis
legi non poterant.

PINDARUS Thebanus, Lyricorum
princeps, anno M. circiter 3574. claruit.
Magnos habet spiritus, & *immensus pro-*
fundo ruit ore, ut canit Vates latinus,
illo non minor.

ÆSCHYLUS Poëta tragicus, eadem
ferè, quâ Pindarus tempestate vixit. *
Tragœdiam adhuc rudem, & pœnè agrestem
exornavit.

SOPHOCLES Æschylò suppar, cum
eodem de tragœdiæ palmâ sæpè ac feliciter
certavit. Elatus gaudio propter victoriam
de vatibus æmulis reportatam, quos duo-
deviginti certaminibus profligarat, victus
ipse lætitiâ, obiit. Hunc Aristoteles, Ci-
cero, & Virgilius videntur tragicis omni-
bus antetulisse, ac meritò. Personas quippè
actorum egregiè describit, descriptas ab
incepto ad imum servat; est, acer, elo-
quens, tersus, &c.

* Circa annum M. 3580.

14 R A T I O D I S C E N D I .

EURIPIDES, Poëta, itidem ut **Sophocles**, tragicus, & Atheniensis, etsi multis rebus illo inferior est, sententiis tamen & morum præceptis pluribus abundat.

ARISTOPHANES, Comicorum Poëtarum facilè primus, circa annum M. 3614. vixit. Ejus dictio Attica quidem & pura, sed facetiis ac salibus plerumque putidis & obscenis, referta est, qui veteris comædiæ mos erat.

THEOCRITUS, Syracusanus, carmine Bucolico nobilis fuit, Ptolemæorum Lagidæ & Philadelphi temporibus, anno U. c. 469. Inest in eo insignis & carmini pastoritio accommodatus nitor, ac nativa simplicitas sine arte & fuce.

BION & **MOSCHUS**, Bucolici pariter Poëtæ, ille Smyrnæus, hic Syracusanus, non procul absunt ab ætate & elegantia Theocriti.

CALLIMACHUS, Cyrenensis in Ægypto, sub Ptolemæo Philadelpho, scripsit hymnos, elegias, epigrammata, versu admodum puro & polito.

Vixere post Christum Poëtæ Græci non contemnendi, ut **Oppianus**, **Nonnus**, **Sanctus Gregorius Nazianzenus**. Inter recentiores haud scio an quispiam in hoc genere

RATIO DISCENDI. 15
præstet P. Dionysio Petavio, qui Davi-
dicos præsertim Psalmos Græcis versibus
elegantissimè reddidit.

ARTICULUS II.

STUDIUM LATINI SERMONIS.

§. I.

De Stilo universè.

PRima, ut monuimus, studiosi magistri
cura meritò tribuenda Græcæ Linguae,
utpotè antiquiori: proxima Latinæ, quæ
cùm utamur plurimùm, maturè providen-
dum est, ut optima latinè scribendi ratio,
qui stilus dicitur, ab omnibus procudatur.

Siquidem *sapere, est*, Horatio teste,
principium & fons rectè scribendi, sequi-
tur ut stili, qui nihil aliud est quàm certus
scribendi modus, duæ sint partes, prima,
cogitatio, sive sententia sapiens, & rectè
conformata: altera, ipsius sententiæ ex-
positio: ut, quemadmodum homo ex ani-
mâ & corpore, sic è sententiâ, & ejus
enarratione stilus omnis efflorescat.

Id universè de sententiâ dici potest, vi-
dendum esse ut vera sit, deindè ut perspi-
cua, postremò ut argumento quod tractatur,
accommodata. Quemadmodum enim argu-

16 R A T I O D I S C E N D I .

mentum exile ac, minutum sententiis grandibus & verbis persequi, nisi quis ridere velit, ineptum est; sic amplum & illustre jejunâ & humili oratione tractare, frigidum ac miserum. Lege Quintil. lib. XI. c. I.

Ut verè de rebus cogitemus, efficit ingenii solida vis & perspicax, quæ quid unicuique rei subfit; quid oculos mendaci decipiat fucò, videt. Adjuvat bonorum librorum lectio: necnon materiæ propositæ ad dicendum accurata & diuturna, non levis, ut plerumque fit, ac desultoria meditatio; ejus partium, causarum, adjunctorum consideratio: deniquè prudentum censura, quam Criticen vocant. Id postremum etsi omnibus curæ & cordi esse debet, iis profectò qui rudes adhuc inscribendo sunt, multò est necessarium magis, ut alienis regantur oculis, qui nondum utuntur suis.

Iisdem adjumentis paratur perspicuitas. Multum eidem quoque præsidii est in rerum ordine, in situ verborum. Extrema duo sunt illi præ cæteris inimica; nimia brevitatis & nimia prolixitas.*

Ex-

* *Vide infra, num. 10.*

Expositio sententiæ, sive elocutio, quæ maximè stilum continet, in verbis posita est. In iis observare quinque licet: proprietatem, elegantiam, nexum inter se, collocationem, & copiam. Multum afferent opis ad verborum elegantiam & proprietatem cognoscendam libelli quidam: is, verbi gratiâ, qui ab Laurentio Valla est elaboratus de Latini Sermonis Elegantiâ: alius ab Antonio Schoro, de Verbis Ciceronianis: item alius ab Adriano Cardinali conscriptus eodem ferè argumento. Quos tamen libellos cave sic legas, ut in iis terendis omnia esse putes; lectione crebrâ optimorum Scriptorum plus multò assequeris: indicabunt illi tamen libelli lepores quosdam & delicias Latinitatis, legentisque palatum velut exacuent. Verborum nexus, & colligatio sententiarum, quæ in Tullio tam insigniter elucet, efficitur quibusdam particulis, quas in eo facilè deprehendes, quasque proprio commentario Horatius Turfelinus explicuit. Hanc vim habent ejusmodi commissuræ, ut nihil in stilo sit abruptum, nihil hians ac diffutum. Verborum collocationem aptam aures expendunt; ipsa compositio perficit, dum cavetur, ne qua

18 R A T I O D I S C E N D I .

vox remotior, ne qua sit propinquior; ne qua tribui possit alteri voci, & cum ea jungi, à qua diffidet. Profuerit legere Progyrnasmata, sive observationes, quæ ad calcem Apparatus latini in Ciceronem, vulgò reperiuntur. Copia verborum facilè comparabitur multùm legendo: nonnihil ex iis quæ lecta fuerint excerpto, latinè crebrò ac diligenter loquendo: rem unam & sententiam variis locutionibus quam lectissimis efferendo. Docebit ejusmodi copiam Aldus Manutius in eo libello, quem Elegantias, seu Phrases Latinæ Linguæ inscripsit; nec non Erasmus in sua rerum, & verborum copia: Nizzolius, Omphalius, &c.

§. II.

De Stilo Oratorio.

PRæter vulgarem stilum, & in sermone familiari, epistolis, narrationibus, adhiberi solitum, alter est Oratorius, & ab usu communi paulò disjunctior, ad quem convertendus labor erit, postquam aliquot menses fuerint in priore illo & communi stilo collocati.

Ut finis Oratoris est dicendo persuadere, sic Oratoris stilus aliud nihil est,

quàm dicendi ratio ad persuadendum apposita. Persuademus autem conciliandis animis, movendis affectibus, proponenda suaviter aut vehementer veritate, prout auditorum comparata mens est. Itaque stilius oratorius acer est urgendis argumentis, vehemens ciendis affectibus, suavis voluntatibus conciliandis: ornatus toto genere, ac jucundâ varietate auribus & animis influens. Contrâ verò Historiæ Scriptoribus oratio est tracta & fluens, quæ nihil probando urgeat: Philosophis angusta & jejuna, quæ incomptam proponat veritatem: Sophistis demùm & declamatoribus fucata, quæ voluptati solùm auribusque serviat.

In oratorio stilo spectanda sunt illa duo quæ diximus, sententia & elocutio. Sententia esse debet ejusmodi quæ auditorem doceat, moveat, conciliet. Quæ docet, eruitur è locis oratoriis; quæ movet, ex affectibus animi; quæ conciliat, ex hominum moribus benè & ex arte tractatis. Locos oratorios explicant Rhetorum libri, & institutiones Tullii, Quintiliani, Cypriani Soarii, Cauffini, & recentiorum: Auctor Palatii Eloquentiæ illos fusiùs distinctiùsque persequitur. De animi af-

20 R A T I O D I S C E N D I.

fectibus & moribus eruditè disputat Aristoteles, & præcepta nunquam fatis legenda tradit.

Elocutio sive explicatio sententiæ oratoricæ duabus prædita dotibus est. Numerosa sit oportet, sive periodica: tùm figuris illuminata. Facit periodus, ut sententia certis partibus à se invicem suspensis, numerosè, brevitérque concludatur: præstant figuræ, ut oratio vim, dignitatem, amplitudinem, varietatem, admirabilitatem, habeat. In figuris aliæ memoriam auditoris adjuvant, ut distributio, subjectio, &c. aliæ mentem docendo illustrent; aliæ voluntatem permovent: quædam sensus ipsos veluti feriunt; verbi gratiâ hypotyposis oculos; aures anaphora, &c. Indicem singularum cum exemplis brevibus juvat habere in promptu, quem, pro re nata, consulas.

§. I I I.

Ratio Stili procedendi.

Quid esset stilius dixi: sequitur, ut quâ ratione possit optimus elaborari, dicam. Lectione, scriptione, imitatione, stilius omnis effingitur. Legendi Scriptores omnium optimi; ne quis ex auctore dete-

RATIO DISCENDI. 21

reriori animis rudibus, ut recentibus vasis, alieni & putidi stili odor adhærescat; legendi multum, diùque; demum legendi accuratè, pensitando quid dicant, quorsum dicant, quemadmodum dicant. Legendi rationem docet Quintilianus lib. II. c. 5. Eum consule. Profuerit interdum, si quid inter legendum arrideat, illud revolvere ac regustare; interdum recitare submissà, aut elatâ etiam voce; memoriæ fideli commendare. Initium legendi ducatur à Cicerone ac primis quidem mensibus volvantur quæ sunt in eo faciliora, epistolæ ad familiares; dialogi de amicitia & senectute; libri de Oratore, Orator, Tusculanæ Quæstiones, Paradoxa: postea verò, breviores aliquot ejus orationes. Addi Tullio poterunt, Terentius, expurgatus ille tamen & probè castigatus, Phædrus, Horatius in Satyris, & Epistolis, Cæsar; sunt enim insignes illi propter purissimum loquendi modum, ac proprietatem Sermonis Latini docent. Ea verò maturè ac diligenter est cognoscenda, ut non tantum orationem componere, sed loqui latinè, & ea quæ usus quotidianæ vitæ postulat, efferre commodè, atque eleganter possimus. Nec interdictos velim

22 R A T I O D I S C E N D I.

recentiores nonnullos, ut Manutium, Muretum, Longolium, qui quemadmodum Cicero sit imitandus, exemplo sunt. Parcè illi tamen obiterque salutandi; in veteribus habitandum.

Lectiōni oportet accedat scriptio: cæmenta comparantur legendo, eadem componuntur scribendo, & construuntur. Quid autem scribendum? Epistola, si lubet, ad amicum: oratiuncula, declamatio: natum aliquid ex loco ipso, vel tempore, quod festivè narrari, & ornatè tractari possit. Contextentur Historiæ sacræ vel profanæ, moribus informandis aptæ; arcana quædam ludentis naturæ, & alia id genus, quæ pueris deindè tradantur componenda. Sic Magister diligens scriptionum optimarum paratam habebit segetem, non sibi tantum, sed suis etiam discipulis utilissimam. In ejusmodi autem lucubratiunculas, illigabit eximia, quæ inter legendum observabit verba, Tullianos loquendi modos, cæterasque Latinitatis bonæ delicias, quo quasi convivio alumnos suæ disciplinæ lautè ac liberaliter accipiet. Faciendum autem, nulla ut hebdomada, hebdomadam dico? nulla ut dies, sine aliquâ scriptiōne, ac veluti sine hâc lineâ, nobis abeat.

§. I V.

Modus imitandi Auctores.

AD imitationem quod attinet, quæ maximè stilum adjuvat, * præstiterit locum aliquem, Ciceronis exempli causa, vertere in sermonem vernaculum, quem, interposito spatio, convertas in latinum: mox, quod à te scriptum fuerit conferre cum ipso loco Tulliano, atque ex illo emendare. Sic facillimè stili tui à Ciceroniano discrimen apparebit. Video hanc imitandi rationem plerisque magnas utilitates attulisse. Eadem ratio servabitur in oratorio stilo eliminando. Conficies analysim Orationis Ciceronianæ, vel partis alicujus illustrioris ex ea decerptæ: rationes, figuras, rudi quadam delineatione adumbrabis: hanc materiam postea tractabis tuo Marte, & osseam quasi compagem carne suâ vesties; postremò tuum opus cum Ciceroniano comparabis, & quantum ab eo recedas, intelliges. Sumi potest etiam locus aliquis egregius ejusdem Tullii, ac transferri ad aliud argumentum simile, vel contrarium: utendo figuris iisdem, perio-

* *Lege Quintil. lib. 10. c. 2.*

dis, commissuris, transitionibus, toto denique ductu orationis ac filo Ciceronem quasi vestigiis persequendo, mutatis tantum verbis ac sententiis. Ille, verbi gratia, orat. in Pisonem, describit quis sit populus Romanus: negat multitudinem hominum seditione concitatam Populum Romanum appellandam esse: similiter ostendes quis Christianus dicendus sit, quis nobilis, quis eruditus. Invehitur Philippicâ II. in Antonium, cui Ciceronis ipsius consulatus non placeret, qui tamen summis viris placuerat: *Non placet Antonio consulatus meus? At placuit Servilio, &c.* Imitare hunc locum in eos quibus non placent studia litterarum; quæ viris omnium ætatum & ordinum sapientissimis placuerunt. Atque hunc in modum, ut hoc obiter moneam, conformanda maxime sunt argumenta scribendi, quæ rhetoricæ discipulis traduntur: hoc enim cum facile magistro, tum adolescentibus perutile est. Quod si exempla Ciceronis traducas ad pium aliquod argumentum, quale instituendis juvenum moribus, & alendæ pietati sit idoneum, habebis orationum sacrarum suppellectilem, quibus eosdem in superioribus Scholis latinè cohorteris.

Ad Virgilianum, & Horatianum stylum combibendum, eadem uteris methodo, cum tempus adierit. Virgilium attentè perleges: versuum vincula, transitiones, scribendi formam observabis: locos ejusdem aliquos, narrationes, comparationes, imitaberis in simili vel diversa materia: quosdam vernaculè conversos, numeris tuis & versibus efferes, quos oppones Virgilianis. Ita supplebis ac pensabis doctoris vicem, si desit fortasse qui te, vivâ voce, coram emendet ac erudiat.

§. V.

Auctores optimi Linguae Latinae.

PRimas in illis jure semper tulit M. T. CICERO, de quo satius est nihil, quàm pauca, dicere.

C. JULIUS CÆSAR septem libros edidit de Bello Gallico, nam octavus est A. Hirtii, non tamen indignus illâ aureâ latini sermonis ætate. Tres de Bello Civili. Lucet in ejus oratione concinna mundities, sine sententiarum aut verborum exquisitâ gravitate, quam in eo nonnulli desiderant.

C. SALUSTIUS CRISPUS, Amiterni in Italia anno U. C. 668. natus, tribunatum plebis gerebat Romæ, quando

26 R A T I O D I S C E N D I .

P. Clodius à Milone occifus eft. Scripfiſſe traditur Hiftoriam Romanam ab initio ad ſua uſque temporâ : ſuperſunt duntaxat, Bellum Jugurtinum, Catilinarium & quædam fragmenta. Oratio in Ciceronem falſò illi tribuitur, id quod ipſe ſtilus indicat. Eum Tacitus appellat Rerum Romanarum Scriptorem florentiſſimum. Sanè plenus rerum eſt, verborum dives ac ſententiarum : vocibus tamen obſoletis ac paulò durioribus non caret.

CORNELIUS NEPOS vixit ſub Julio Cæſare & Auguſto. Veronenſem fuiſſe conjectura non levis eſt. Scripſit Vitas Romanorum Ducum & externorum: illæ perierunt, ex his reſtant duæ & viginti. Deſiderantur etiam Vitæ Græcorum Hiftoricorum, quas à ſe conſcriptas fuiſſe teſtatur. Æmilius Probus cujus vulgò nomen huic Nepotis libello præfigitur, Librarius fuit, qui hoc opus, ſuâ deſcriptum manu, obtulit Theodoſio, ut præclare Voſſius oſtendit. Purus nitet in hoc libello Sermonis Latini candor, & Auguſti ſæculo digniſſimus.

TITUS LIVIUS, Patavinus, ſub Auguſto & Tiberio floruit. Ediderat centum quadraginta duos libros ab Urbe conditâ,

usque ad Drusi mortem: supersunt tantum quinque & triginta. Laudatur in eo, ubertas, amplitudo, & plena majestatis, ac roboris eloquentia.

C. VELLEIUS PATERCULUS Tiberio imperante scripsit duos variarum Historiarum, ac praesertim Romanae, libellos, quorum bona pars periit. Elegans & ingeniosus est stilus, interdum atrox & subobscurus.

VALERIUS MAXIMUS reliquit libros novem Dictorum, Factorumque memorabilium. Tiberii aetate illum vixisse probat Vossius, quamvis ejus dictio, plerisque in locis barbara, nec non flosculi, ac lepores male conquistati, nonnullis persuaserint illum deteriori aevio scripsisse. Possunt ex eo peti argumenta poematum, & orationum.

L. ANNÆUS SENECA, Philosophus vulgò dictus, patriam Cordubensis, multa edidit ingeniosè ille quidem & splendide, sed abruptam oratione & confragosa; quare legi, nisi jam confirmato stilo, non debet. Ejus epistolae plurimum bonae frugis habent: quasdam à Christiano scriptas putes, tantam rerum humanarum despicientiam spirant. Suppeditare possunt argumenta

scriptionibus, quæ pueris traduntur componendæ : modò ejus Latinitas poliatur. A Nerone, cujus mores ac studia regebat, mori jussus est.

POMPONIUS MELA, natione Hispanus, & Claudii Imperatoris ævo suppar, libros de Chorographiâ, seu locorum descriptione, vulgavit, brevitæ adeò tersâ & eleganti, ut inter bonæ Latinitatis Auctores primarios meritò censeatur.

L. MODERATUS COLUMELLA iisdem temporibus floruit, patriâ Gaditanus. Scripsit elegantissimos libros de Re rusticâ.

Q. CURTIUS RUFUS Alexandri Magni res gestas illustravit libris decem, quorum duo primi desiderantur: supplevit eos Freinshemius. Genus dicendi sectatur maximè purum & latinum, quo uno argumento dicendus est sub Claudio Imperatore potius, quàm sub Vespasiano, vixisse.

C. PLINIUS Secundus major, five senior, Naturalis Historiæ Scriptor, Veronensis fuit, Vespasiani & Titi temporibus. Scribendi ratio ingeniosa, subtilis, erudita: interdum propter brevitatem, copiamque rerum, strictior, & obscurior. Lucem illi magnam attulit P. Harduinus Societatis JESU.

MARCOUS FABIVS QVINTILIANVS Rhetor Hispanus, ut plerique existimant, Romæ diù artem dicendi summâ cum laude docuit. Rhetoricæ præcepta complexus est libris egregiis duodecim. Declamationes, quæ illi vulgò tribuuntur, ipse innuit à suis discipulis fuisse conscriptas. Sanè duriter, & valdè dissimili à cæteris ejus libris stilo sunt elucubratae. De præcipuis Scriptoribus Græcis ac Latinis præclare differit libro X. c. I.

SEXT. JUL. FRONTINVS, ab ævo Quintiliani non multùm abest. Edidit quatuor libros de Scientiâ militari ac stratagematis, sive dolo bellico, non inconcinne.

P. CORNELIVS TACITVS ad Trajani tempora pertinet. Complures historiarum libros ediderat, è quibus pauci restant. Gravis illi sermo, & austerus: acutæ, & abstrusæ sententiæ, ita ut meditandus magis, quàm legendus sit. Quædam habet parùm Christianis amica legibus. Latinitas interdùm audax & acerba: vivida tamen ut plurimùm ac robusta.

C. PLINIVS CÆCILIVS SECUNDVS, Junior vulgò dictus, Novocomensis, Caii Plinii Senioris è Sorore Nepos, eodem Imperatore Trajano floruit, quem

laudavit oratione luculentâ. Eidem tribuitur à quibusdam libellus de Viris illustribus, ab aliis Cornelio Nepoti, hunc Vossius Aurelio Victori assignat. Extant epistolæ Plinii scitissimæ; jam tamen Latini Sermōnis nitor obsoleverat.

L. ANNÆUS FLORUS, Hispanus, ejusdem Trajani extremis temporibus vulgavit quatuor Historiæ Romanæ libros. Utitur stilo in speciem amœno & florido, at contorto in multis & molesto. In putandâ ratione temporum est negligentior.

C. SÜETONIUS TRANQUILLUS Hadriano Imperatore ab epistolis fuit. Superfunt è multis ejus historiis Vitæ Cæsarum, quorum vitia & dedecora diligentius persequitur, quàm historicum pudicum & sapientem decet. Cætera brevis & accuratus est.

MARCUS JUNIANUS JUSTINUS, Trogi Pompeii, qui sub Augusto libros quatuor & quadraginta historiarum scripserat, epitomen confecit, quàm Antonino Pio, quo Principe vivebat, dicavit. In Rebus Judaïcis ac plerisque aliis hallucinatur, sive id ejus, sive Trogi, vitio contigerit.

ARTICULUS III.

DE STUDIO LINGUÆ VERNACULÆ.

QUAMVIS præcipua Magistrorum cura versari debeat in Linguis Latinâ & Græcâ penitens cognoscendis, non est negligenda Lingua vernacula. Ejus studium in tribus maximè consistit. Primò, ut quoniam Auctores Latini pueris explicantur, & in patrium vertuntur sermonem, id fiat quàm elegantissimè. Quamobrem hæc interpretatio sic à magistro elaboretur, ut eam vel suo componat marte, vel si petat ab auctore aliquo vernaculo, comparet prius latinum sermonem cum patrio; sic enim quid utrique Linguæ proprium sit, quæ cujusque dos, & venus facillimè cognoscet. Eadem in Historicis puerili Scholæ prælegendis & interpretandis, ratio teneatur. Secundò, quæ dictabuntur in Scholâ vernaculè argumenta scriptorum, ea sint ad omnes patrii sermonis exacta regulas, & ab omni sermonis vitio repurgata. Tertiò, dabitur opera ut in privatis colloquiis, & quotidiano congressu, sermo adhibeatur, quàm minimè barbarus. Profuerit quæ notata erunt inter legendum, quæ ab alijs observata de vitiis

virtutibusque sermonis, interdum referre & excutere. Illud cavendum in primis juniori magistro, ne vernaculis nimium libris indulgeat, præsertim Poëtis, in quibus maximam temporis ac fortasse morum, jacturam faceret. Quare Studiõrum suorum moderatori, aut Collegii Rectori, aperiat quos ejusmodi, & quandiù, libros legat, habeatque persuasum peccare se, si captus illicio sermonis patrii, aut deteritus labore studii morosioris, tempus destinatum difficilioribus ac necessariis Linguis percipiendis, aliter impendat, quàm est constitutum.

A R T I C U L U S I V.

S T I L I V I T I A.

§ I.

De Stilo obscuro.

UT nihil difficilius est quàm rectè scribere, sic nihil est in quo pluribus peccetur modis. * Illi tamen meo judicio peccant omnium gravissimè, qui obscure, ac

* *Quintil. lib. 10. c. 3.*

R A T I O D I S C E N D I. 33

ac perplexè loquuntur, * quos iterùm ac tertio legas ante, quam intelligas. Hoc vitium eò difficiliorem habet emendationem, quod illo qui laborant, ipsimet minimè sibi videantur obscuri, seque, ut asserunt, intelligant; id enim credere affirmantibus velim; atqui nobis non loquimur, aut scribimus, sed aliis. Auctor sum istis obscuris Scriptoribus, ut si quid component, ostendant illud censori, etiam non peritissimo, cui si quid appareat minùs perspicuum, id sibi omninò mutandum existiment. Juvabit materiam latinè scriptitandam informare patriâ linguâ, in qua minor est obscuritatis locus. Oritur autem obscuritas interdum è sententiâ ipsâ, & cogitandi modo, qui est in nonnullis implexus, perturbatus, confusus: huic perturbationi mederi debet ordo, quem Scriptor, velut Ariadneum filum, adhibeat oportet, ut cæca regat vestigia. Itaque videat quid dicendum sit, quid primo loco, quid secundo, quid tertio. Sententias nudas, & velut incomptas describat, ac fermè in syllogismum, philosophico more, componat, quæ ratio est omnium certissima:

* *Prima est eloquentiæ virtus perspicuitas. Quintil. lib. II. c. 3.*

tùm judicet quid propositioni majori conveniat, quid minori, quid conclusioni: aded ut pars nulla majoris propositionis, in minorem temerè incurrat; nulla quæ minori congruat, adscribatur majori. Plurimum intererit observare hunc ordinem in bonis auctoribus. Sic prima pars Orationis Milonianæ continetur hoc syllogismo. Milo neque voluntatem habuit infidiandi Clodio, neque facultatem: ergò infidiatus non est: contra verò maxima Clodio voluntas infidiarum, & facultas fuit. Non habuit Milo voluntatem struendi infidias; quia nullas cur infidiari vellet causas habuit; non utilitatem, non odium, non pronam indolem ad vim, non spem impunitatis: quæ omnia in Clodio summa extiterunt. Non habuit Milo facultatem infidiandi, quia rescire non potuit an Clodius iter esset ingressus nec ne, 2. quia cum eo congressus loco iniquissimo, & parum ad infidias apto, 3. quia impeditus erat rhedâ, muliebri comitatu, &c. Assuesce alias ejus orationes in sua sic membra digerere: illud à Quintiliano verè scriptum fuisse deprehendes, faciliora esse ad intelligendum, & lucidiora multò, quæ à doctissimo quoque dicuntur. Idem alio

quodam loco * præcipit curandum oratori esse, non ut intelligere possit auditor, sed ne omninò possit non intelligere.

Obscuritas oritur aliquando ex ipsis verbis, & orationis totâ quasi structurâ; cum usurpantur verba impropria, ignota, abstrusa; locutiones inpositæ ac barbaræ; cum ibi collocatur verbum aut nominis casus aliquis, ubi jure dubites, quò referatur & pertineat: cum multa congerentur promiscuè non necessaria; cum abest aliquid, quo carere nequit oratio, quin manca sit, ac mutila.

§. I I.

De Stili. brevitate nimia, & prolixitate, tumore, & humilitate.

Affine obscuritati vitium est immodica brevitatis, vel prolixitatis: è quibus si alterutram optare necesse sit, brevior esse profectò, quàm prolixior, malim. Ut enim docet Tullius, * magis offendit nimium, quàm parum. Nec minus magna virtus est, teste Seneca, * scire desinere, quàm scire

* *Lib. 8. c. 2.*

* *In Oratore.*

* *In Controvers.*

dicere. Indocti, ait Quintilianus, dicunt omnia: doctis est electio & modus. Quibus porrò limitibus oratio definiri debeat judicare cujusvis non est, sed Sapientis. Crebra, & accurata scriptione prolixitas emendatur, & illa quasi foliorum luxuries depascitur. Imitandi marmorarii, atque aurifices, qui massam rudem, scalpro, limaque paulatim attenuant, effingunt, perpoliunt. Brevitatis verò angustiae laxantur lectione, meditatione, arte. Hinc augefcit oratio, & salubri succo pasta, sanguinem suum, amplitudinem, ac vires, adipiscitur.

Tertium Stili vitium, tumor appellatur. Eorum est qui semper *nubes & inania captant*; qui humi velut ingredi nesciunt. Illa grandia nomina, epitheta magnifica, sententias ampullatas, excute & comprime; omnia inani distenta vento, solidum ferè nihil, deprehendes. Hydròpis tumor, pars morbi est.

Huic vitio respondet oppositum alterum, humilitas orationis & demissio. Sublimitate Carminis Heroïci assurgere animum affirmat Quintilianus; quod ipsum præstat majestas Oratorum, imprimis Demosthenis ac Tullii. Hos abjecta mens, & humi strata si conveniat, si se illis applicet, erigitur.

§. III.

De Stilo arguto, & abrupto.

ATque ista quidem Stili vitia, quæ hæcenus recensuimus, facile constat inter omnes esse gravissima; unum est, quod ita multis placet, ut virtutis propè locum ac nomen obtineat: argutias dico, & acumina, quæ si nimia sunt, si per vim adducta, nihil est putidius, nihil molestius. Aspergantur per me licet orationi, sed ut sal cibus, qui nisi parca & prudente dispensetur manu, saporem alienum non addit ferculis, sed insitum obtundit. Decipit amatores acuminum, quòd ità se putent ingeniosè scribere: neque id inficior, si fiat in loco: sed vix est, ut qui studet acutè omnia dicere, non dicat pleraque frigidè, & quæsitam acumine uno alterove non inepto laureolam ingèni, sexcentis aliis contortis inficetisque corrumpat. Jam ut noscas in quo peccent ejusmodi argutia, revoca illas ad dialecticam, agnosces fucum; & quantum, cùrve abhorreant à veritate, & sani judicii maturitate, senties. Laudat exempli causà Ludovicum XIII. Regem Franciæ encomiorum & acuminum

confarcinator, quem plerique iudicii pravitare mirantur: *Galliæ medicus*, inquit, *Cosmæ, & Damiano medicis festo die, infecto regno peperit genitus spem salutis.* Si ad philosophicam normam hoc elogium exigas, ridebis: Ille medicus Galliæ erit optimus, qui natus est die sacro Divis Cosmæ, & Damiano: Atqui, &c. Quæ sequuntur sunt ejusdem notæ. Felix, qui Crassum à Tullio laudatum imitari potest, cujus sententiæ erant integræ, veræ, novæ, sine pigmentis, fûcoque puerili. Speciosa id genus pigmenta non pauca reperies in Lucani Carmine. *Cælo tegitur qui non habet urnam.* Sic Pompeium infepultum laudat. Admove amuffim dialecticam: Ille censendus est præclarè sepultus, qui cælo tegitur: Ergo, &c. Quid ineptius, & à verò disjunctius majori propositione? quæ fors alia latronum, & pœna est, quàm ut sub dio putrescant, tristis alitum, ac ferarum præda? quis honos sepulturæ verus, nisi quem pietas parentum, aut amicorum cura tribuit composito, quod cineres defendat, ac posteris mortuum commendat, monumento? Idem impiè in solenti versiculo. Catonem unum Superis omnibus anteponit: *Victrix causa Diis placuit, sed*

viſta Catoni. Et lib. 2. Marium jacentem Diis ignoviſſe ſcribit. Laborat hoc interdum vitio uterque Seneca : laborant multi recentiores, lapſo, temporum calamitate, in deteriora ſtilo.

Vitioſum quoque ſtili genus, nimis abruptum : præceps quædam, ut loquitur Tullius, * & celeritate cæcata oratio : in quâ ſingulæ ſententiæ, ſingulis incifis finiuntur. Id vitium queritur Seneca.* natum eſſe ſuâ tempeſtate, & amputatas ſententias, obſcuramque veritatem, pro cultu habitam eſſe dolet. Sint igitur vincæ partes orationis (quamquam epiſtolarum alia sæpè ratio & ſtilus eſt) imitentur humani corporis membra, quæ ſic diſſimilia ſunt, ut à capite profecta, inter ſe apta ſint, atque artiſſimè colligata.

A R T I C U L U S V.

STILI VIRTUTES.

Stili vitiis reſpondent oppoſitæ virtutes, perſpicuitas, modus, æquabilitas, dignitas, vis, & ſplendor. Modum appello magnitudinem argumento parem, & accommo-

* *In Bruto.*

* *Epist. 114.*

datam. Sunt enim quæ brevius; sunt quæ
 fusius, dici postulent. Vix placent quæ
 bis, sine certâ causâ, dicuntur, neque
 ullâ re magis onerantur aures, quàm ver-
 bis inanibus. Æquabilitatem voco, fusum
 æqualiter sermonem, non depressum pue-
 riliter, non thraſonicè inflatum: non
 carptum, & amputatum; non sibi diffimi-
 lem, & in uno argumento, quasi non unum.
 Dignitas efflorescit è sententiarum, ac ver-
 borum pondere, & majestate: vim gravitas
 quædam virilis, & nervorum plena con-
 ciliat. Pauca de stilo ingenioso, & sublimi
 attexam.

§. I.

De Stilo subtili, splendido & ingenioso.

Stili splendor existit ex ingenii luce,
 subtilitate orationis, ac solertiâ. Docet
 Aristoteles, peculiari capite quemadmodum
 sententia efferri subtiliter, & ingeniosè
 possit; idque vel maximè tum fieri monet,
 cum rebus, etiam vitæ expertibus, actio
 motusque tribuitur: exemplum affert è
 Poëta sumptum, qui lapidem à Sisypho
 subvectum in montis cacumen, ac spontè
 sua recidentem, vocat *impudentem*; quasi

lapis, ut Sisyphum rideret ac improbo vexaret labore, eriperet sese ex ejus manibus, ac relaberetur. Mors nemini parcat: trita, & vulgaris est sententia: fiet & nova & ingeniosa, si cum Horatio dicas; Pallidam Mortem æquali pede pulsare pauperum tabernas, regumque turres. Sic Poëtæ rebus inanimis formas, quæ in sensum incurrant, tribuunt: scelera nobis exhibent impios persequentia cum tædis ardentibus, Famem, Famam, Pestilentiam, ut monstra è Tartareis emersa specubus producant. Sic Annibalem licet captum, & solum Silius exhibet * cæsum ad Cannas, Trebiam, & Lacum Thrasymenum Umbris, tanquam militari satellitio, cinctum. Horatius Curas laqueata circumvolantes tecta monstrat. Eandem orationi gratiam afferunt quæcumque oculos, aurés, ac reliquos sensus feriunt, ut in descriptionibus, quæ rem oculis subjiciunt, patet.

Altera dicendi subtiliter, & ingeniosè ratio posita est in similitudine, & comparatione; siue illa sit aperta & expressa, siue tacita, & adumbrata, quæ propriè metaphora dicitur. Ejus generis hæc sunt,

* *Silius Italicus lib. 11.*

incendere urbem luctu, inflammari iracundiâ, scribendo consolari otium suum. Item cum dicimus ridere vernam camporum amœnitatem, & alia hujusmodi.

Plurimum etiam ad splendorem orationis, & subtilitatem conferunt antitheses, idemque ferè præstant, quod in Symphoniâ imæ voces summis oppositæ, aut in pictis tabulis umbra luci. Plinius in Paneg. Alii se satis vixisse, te viso, te recepto; alii nunc magis esse vivendum, prædicabant, &c. Seneca de Cæsare: Cæsari multa non licent, quia omnia licent. * Tullius de Craffo: Ubi mihi non erepta L. Craffo à Diis immortalibus vita, sed donata mors esse videatur.

Neque nihil est acuminis in eo quod præter spem, & expectationem auditur. Quale est illud Plinianum in Panegyrico; *Cum jam pridem novitas adulatione consumpta sit, non alius erga te novus honor superest, quam si aliquando de te tacere audeamus.* Item illud Senecæum: ubi Medeam nescio quis, ut ab audaci facinore deterreat, monet omni esse destitutam auxilio, nullam in Jafone perfido spem,

* *Consol. ad Polyb.*

nihil opis ab ullâ, quocumque se, vertat, parte superesse. Respondet illa. *Medea superest.* Simile est illum Ciceronianum, de Cæsare; *Nihil obivisci soles, nisi injurias.* * Item illud Taciti de Galba: * *Major privato visus, dum privatus fuit, & omnium consensu capax imperii, nisi imperasset.* Et ejusdem Scriptoris de Morte Germanici; *Periisse Germanicum nulli jactantius mœrent, quàm qui maximè letantur.*

§. I I.

De Stilo sublimi.

SI roges unde oritur stili sublimitas, respondebo illam è rerum quæ dicuntur magnitudine, & dignitate nasci, modò id argumenti conditio ferat: hac enim regula metiri stilum semper decet. Quænam porrò sunt res illæ magnæ? primum, quæ Deum ac Divina spectant. Sententiam hanc, Præclarum est inimicis veniam dare, si effert nonnemo è Sanctis Patribus, ut dicat Divinum ultionis genus esse, inimicos diligere. Non abludit Tullius, Orat. pro

* Orat. pro Ligario.

* Hist. lib. 2.

44 R A T I O D I S C E N D I.

Ligario : Homines ad Deum nulla re propius accedunt, inquit, quam salute hominibus danda. Magna sunt hæc, quia petuntur à rebus moribusque Divinis. Magnæ censentur etiam virtutes quædam, ac dotes humanæ, ut liberalitas, clementia, fortitudo, ingenium, eruditio, imperia, triumphus. Magna demùm sunt, quæcumque magnam utilitatem, aut perspicuam necessitatem habent : ut, vita, libertas, opes, amici, fama, &c. Quid sublimius ea laude, qua Cæsarem * ornat Cicero ? Nihil habet nec fortuna tua majus, quàm ut possis ; nec natura tua melius, quàm ut velis servare quamplurimos. Aut ea qua Ciceronem ipsum Paterculus, & Seneca tollunt : Vir ingenio maximus, qui effecit, ne, quorum arma viceramus, eorum ingenio vinceremur. * Quid excelsius fortitudine Catonis expressâ Horatiano stilo, cum ita canit ? Et cuncta terrarum subacta præter atrocem animum Catonis. Pompejus Tigranem domitum restituit in regnum, ait Valerius Maximus, * æque pulcrum

* *Orat. pro Lig.*

* *Lib. 5. c. 1.*

* *Valerius lib. 2.*

esse judicans & vincere reges, & facere. Longinus homo ethnicus, miratur & meritò vocem hanc è sacro sumptam codice, *Fiat lux, & facta est lux.* Tantam hæc verba quamvis simplicissima, Potentiæ Divinæ vim demonstrant! Quid, è regio sumptum illud Vate, quàm sublimè est: *Mare vidit, & fugit.* Aut illud de Alexandro in Machabæorum libris: *Siluit terra in conspectu ejus.* Aut Hemistichium Virgilianum, *Et campos ubi Troja fuit.* Nempè acrius, & vehementius ferit, ut rectè monet Demetrius, quod paucis verbis multa, & magna significat. Imò quædam juvat, * relinquere auditori, quæ suo Marte colligat, ne si omnia quasi mansa illi apponamus, ejus ingenio diffidere videamur. Plurima ejusmodi observabis in Tacito: *Ituri in aciem, ait Galgacus, & majores, & posteros cogitate.* Et apud Livium Dux * milites triplici verbo, quasi stimulis totidem, fodit: *Hostem, an me, an vos, ignoratis?* Magna fortuna, inquit Seneca, magna servitus est. Apparet illud

* *Demet. Phalerius de elocutione.*

* *Lib. 6.*

* *In vita Agric.*

etiam in istis exemplis, partem dignitatis non minimam esse in ipso dicendi modo, in quo inest aliqua sæpè oppositio, metaphora, profopopœia, unde orationi lux, ut paulò ante diximus, & splendor additur. Longinum consule in opusculo quod inscripsit, *De sublimi genere dicendi*. Item Gallicum, si est in promptu, libellum, cui titulus, *La maniere de bien penser*.*

Non deerant plura de Stilo, quæ dicerem: sed fatis esse duxi prima leviter pressissè vestigia, quæ diligens magister persecutus, sine adminiculo progredi possit. Si quis plura quærat, habet Quintilianum, libro præsertim 12. cap. 10. Caussinum in suis divinæ & humanæ Eloquentiæ Parallelis, lib. 11. ubi de stilo, ejusque diversis formis, copiosè disputat. Quoniam autem est quædam virtutum, vitiorumque vicinia, & in vitium ducit culpæ fuga, si caret arte; illud etiam atque etiam hortor, & moneo, ut Scriptor optimus statim legatur, ne prava pro rectis, falsa pro veriis, mirari assuescamus. Ornatus, quicumque adhibebitur, virilis, fortis,

* Editum anno 1687. Parisiis.

& sanctus sit: * nec effœminatam levitatem, aut fucò eminentem colorem amet: fanguine & viribus niteat. Neque illos audiamus, quibus fordent omnia, quæ natura dictavit, qui non ornamenta quærunt, sed lenocinia: * qui præcipitia pro sublimibus habent, & specie libertatis infaniunt.

C A P U T I I.

D E S C I E N T I A R U M P E R C E P T I O N E .

NON tantùm continetur eruditio Magistri peritiâ Linguarum, de quibus dictum hætenùs, oportet assurgat altius ad intelligentiam aliquot Scientiarum, quæ tradi adolescentibus vulgò solent. Ejusmodi sunt Rhetorica, Poëtica, Historia, Chronologia, Geographia, & Philolôgia, seu Polymathia, quæ non tam una quædam est Scientia, quàm variarum comprehensio, quas eruditus quisque saltem primoribus, ut aiunt, degustasse labris debet.

* *Quintil. lib. 8. c. 3.*

* *Idem, proem. lib. 8.*

A R T I C U L U S I.

D E R H E T O R I C A.

PLurimum studii, & operæ ponendum in Rhetoricâ, sive Eloquentiâ, cujus utilitas & vis tam latè patet. Itaque Magister præcepta dicendi curet maturè cognoscere: in promptu sunt fontes unde hauriantur: Epitome P. Cypriani Soarii, Libellus P. Martini Ducygne, Palatium Eloquentiæ, * Aristotelis Rhetorica, demùm Quintiliani Institutiones, quem ad præcepta quod attinet, Ciceroni meritò quidam anteponunt. Postquam istæ dicendi regulæ cognitæ fuerint, observetur earum usus in Tullio, Demosthene, Chrysostomo, &c. quibus accuratè versandis tempus suum constituetur. Tertiò, scriptione stilus acuatur, ad eum modum, quem antè descripsimus. Sumatur figura, argumentatio, locus oratorius, è Cicerone, ad cujus exemplum aliquid in simili, aut diverso argumento procudatur. Quod si oratio fuerit elaboranda, ejus aliqua pars
com-

* *Vide Possivini Biblioth. Parte 2. sub finem capituli 18.*

RATIO DISCENDI. 49
componetur, ac statim moderatori studio-
rum exhibebitur, ut quod ille corrigenda
judicaverit, refingatur.

§ I.

De scribenda Oratione.

ATque ut de oratione conscribenda,
siquidem huc incidit sermo, dicam:
Orator appellatur qui appositè ad persua-
dendum dicit, * itaque oratio definiri po-
test Opus Oratoris, quò persuadere ali-
quid nititur. Porro persuadere est aliquem
sic afficere dicendo, ut efficere quidpiam
velit ac prorsus in animum inducat, non
tam quia id iudicet verum, quàm quia
sibi esse bonum existimet. Hinc persua-
dendi vis & ratio minùs in collustrandis
mentibus, quàm in moribus tractandis, &
movendis voluntatibus, consistit: in eoque
præcipuum Rhetoricæ discrimen est à cæ-
teris, quæ in vero probando, proponen-
doque versantur, disciplinis, quòd istæ
meram spectent veritatem, neque admo-
dum, quis ille sit cui proponitur verum,
aut quo pacto sit comparatus, laborent:

* Vide Quintilianum l. II. c. 10. ubi de Rhetoricâ
dissertit, & l. 3. c. 3.

Rhetorica illum in primis cui verum, aut verisimile proponitur, attendat. Eam ob rem sententiis & propositionibus singularibus, ac propriis, quæ magis auditorem spectant, & movent, utitur libentiùs, quàm generalibus, & communibus: undè Aristoteles ait Rhetoris propriam argumentationem esse Enthymema, quod scilicet omiffa majori propositione Syllogismi, aut leviter delibatâ, minorem duntaxat & conclusionem urget. Ex his apparet Rhetoricam non incommodè posse definiri *Artem tractandæ dicendo, voluntatis.*

Primus orationis componendæ labor est in inveniendâ propositione, & partitione: hinc enim cætera ducuntur.

§. I I.

De Orationis propositione.

SIt propositio una, & non multiplex: quia ex ejus unitate pendet unitas orationis. Est autem una propositio, quæ simplici sententiâ constat: verbi gratiâ, bellum est gerendum: plurimùm affert Urbibus ornamentî tractatio litterarum; talis est Civitas, qualis est juventutis institutio; profani auctores quomodò in Scholis Christianis prælegendi; paucos præstat

RATIO DISCENDI. 51

libros legere quàm multos; & alia id genus. Hinc intelliges problema, sive quæstionem, quæ disputatur in utramque partem; uni orationi minùs aptam esse: efficit enim geminam propositionem: exempli causâ, utrum arma togæ cedant, an armis toga. Si primùm de togâ, tùm de armis dicas, erit duplex oratio.

Propositio debet habere aliquid gratiæ, novitatis, utilitatis, contentionis, & controversiæ. Nam si argumentis ut probetur, non eget, sed nudâ expositione, aut exornatione rerum, vix differet ab historicâ narratione: nec habet ille propriè orationem, qui profitetur id se suscipere v. g. ut mores aulicorum, aut avaritiæ sordes describat, aut aliquid ejusmodi, quod sit explicationis alicujus, nullius contentionis. Id patet ex allatâ Orationis definitione. Conveniat etiam oportet propositio ætati, conditioni, moribus, oratoris: sit eadem auditoribus, tempori, & loco, accommodata.

§. III.

De Orationis divisione.

Propositio certas in partes plerùmque dividenda est, tùm quia partitio lucem affert orationi & ordinem; tùm quia me-

moriã dicentis pariter & audientis adjuvat. Sunt autem hæ divisionis leges. Ut fiat in partes quæ totum, quod dividitur, omninò complectantur, & adæquent. Ut illæ non sint nimis multæ: tres vulgò; ad summum quatuor: Ut eadem sint invicem distinctæ & oppositæ, nec una includat alteram. Ut claræ sint & obviæ, non petitæ longiùs aut reconditæ; non contortæ, & ad ostentationem ingenii potius, quàm ad distinctionem argumenti comparatæ: ut singulæ demùm partes eodem ordine tractentur, quo sunt propositæ.

Divisio repeti potest à multis capitibus.

I. à casu & fortuito quarundam rerum in eandem causam concursu: ita Cicero dicturus pro M. Marcello, laudat primò Cæsaris clementiam: deindè suspiciones ejusdem, Marcello iniquas, evellere conatur. Hæc enim duo admodùm erant, quæ illa causâ postulabat: ita ut alterum, dempto altero, mancum foret. Similiter in secundâ Philippicâ profitetur pauca pro se dicturum, multa contra Antonium: ac priori parte diluit nonnulla, quæ Antonius in se reprehenderat: posteriori vitam Antonii, à pueritiâ exorsus, describit. Sic Demosthenes primâ Philippicâ ostendit bel-

lum strenuè suscipiendum: deindè, quomodò geri commodè possit, docet. II. Ducitur divisio interdùm ab oratione ipsius adversarii. Ita Cicero pro Murænâ: *Intelligo, judices, tres totius accusationis fuisse partes, & earum unam in reprehensione vitæ; alteram in contentione dignitatis; tertiam in criminibus ambitus esse versatam.* III. à partitione rei propositæ, quæ, ut genus in species, vel tamquam totum in suas partes, distribuitur. Probat Cicero præditum esse bellicâ virtute Pompeium, atque adèò unum in primis aptum Bello Mithridatico absolvendo, quia inest in eo scientia rei militaris, fortitudo, auctoritas, felicitas. IV. à variis argumenti dotibus, & affectionibus. Si. v. g. Ciceronem deterrere velis ne vitam ab Antonio petat, dices id esse inutile, ac turpè Ciceroni. V. à circumstantiis temporis: à præterito, præsentis, futuro. Sic ages pro mercatore à quo pecunia injustè repetitur: Pecuniam I. bonis artibus quæsitivam; II. Jure illam retinet. Laudabis hominem, à pueritiâ benè actâ, & ab ætate consequenti, &c. VI. à variis ejusdem rei respectibus. Ita vituperabis Catonem quod sibi necem consciverit, quia fecit injuriam,

54 R A T I O D I S C E N D I.

& auctori naturæ, cujus jura violavit; & patriæ, cui civem optimum eripuit: & sibi met ipsi, dum rectè agendi & fortiter patiendi locum perdidit. VII. à causis rei: sic ostendes indignam esse Homine Christiano vitam voluptati deditam, quæ neque Deum habere auctorem & approbatorem possit, neque ad eum, ut finem, referri. VIII. ab effectuum divisione. Vitanda est gula, quæ corpori & animæ exitialis est. IX. Ex ipsius primarii Syllogismi propositionibus, & præcipuâ ratione, ac firmamento causæ. Lubet commendare crebram precationem: hoc uteris argumento, quia sine precatione perseverare in gratiâ divinâ nemo potest, ac mortem opportunam consequi. Hoc argumentum diduces in tres propositiones, quæ totidem partes orationis efficient. Prima hæc erit. Illud est crebrò ac diligenter usurpandum sine quo nullus postremum, ut perseveret in divinâ gratiâ, auxilium obtinere potest: Altera; atqui nemo sine precatione, &c. Tertia; Ergo in precationem sedulò incumbendum. X. ab adjunctis personarum, loci, modi, &c.

§. I V.

De Orationis compositione ac structurâ.

Postquàm constitutæ fuerint partes orationis , erunt investigandæ probationes quibus singulæ confirmentur. Probationes autem vel sunt in ipsâ re quasi positæ, ut illæ quæ ducuntur à definitione, ab enumeratione partium , à causis , effectis, genere, specie, adjunctis aliquot: vel sunt extra rem, ut quæ petuntur ab antecedentibus, consequentibus, similitudine, comparatione, & auctoritate. Auctoritas porrò si sit incerta, & à rumore sumpta, dicitur Fama; si jam olim examinata, Præjudicium; si petita ex Legibus, Decretis, &c. Tabulæ; si Sacramento sancita, Jusjurandum; si extorta supplicis, Tormentum; si hominis idonei voce, vel scripto nixa, Testimonium.

Præter hæc argumenta communia, sunt alia quædam propria trium dicendi generum, demonstrativi, judicialis, deliberativi, quæ in Rhetorum Libris cognoscenda sunt: v. g. in genere deliberativo rationes ducendæ sunt ab jucundo, utili, honesto, facili, possibili, necessario: nullum

56 R A T I O D I S C E N D I.

enim erit in persuadendo negotium, si ostendas rem fieri posse, & quidem facile; nihil esse in eâ quod cum officio pugnet, multum colligendum commodi & voluptatis ab eadem; denique summa instare, nisi fiat pericula, & exitia.

Hic obiter illud monebo: quicquid scribitur ad unum ex illis tribus dicendi generibus esse revocandum. Ita fiet nulla ut sit Sententia, quæ sex orationibus argumentum non subministret: aut enim suadebis aliquid, aut dissuadebis: laudabis aut vituperabis; accusandi demum vel defendendi partes suscipies. Quæ copia mirificas utilitates habet, præsertim cum dicitur ex tempore. Singulis autem argumentis in uno quoque genere suppellectilem rationum idoneam adungere operosum non erit, si quis locos oratorios bene cognitos habuerit.

§. V.

Due partes Confirmationis: Fides, & Motus. Quomodo tractanda.

IN eligendis probationibus, earum habenda ratio præsertim est quæ auditorem tangunt, quæ illius opinioni, animo,

conditioni, ætati, sunt accommodatæ. Trahimur omnes boni specie, vel falsâ, vel verâ: sed aliud aliis bonum est, his utile, illis jucundum, nonnullis honestum: alia alio tempore juvant, ac placent. Quia porrò ducuntur homines rationibus, prout affecti sunt, præter probationes quibus intellectus illustratur, excitandi sunt etiam, si argumentum id ferat, affectus * & voluntas permovenda. Quam in rem perutile fuerit mores hominum, & naturam perturbationum animi apprimè nosse. Affectus varii pro diverso causarum genere concitantur: verbi gratiâ, in suasionem spes, audacia, desiderium: in dissuasionem, timor, fuga, desperatio: in laudationem, amor, admiratio, æmulatio, sive imitandi studium: in vituperationem, odium & sævitia; in defensionem, amor & clementia.

Sequitur ut inventas ac dispositas * rationes tractemus. Tractantur illæ vel per ratiocinationem, vel per enthymema, & alias, quæ notæ sunt Rhetoribus, argumentationes., Quamlibet igitur rationem informabis in modum enthymematis, vel

* *Quintil. lib. 6. c. 2.*

* *Quintil. lib. 7. c. 1.*

fylogifmi, & primas ejus quasi lineas ad-
umbrabis. E tribus fyllogifmi propositio-
nibus, videbis quænam indigeat proba-
tione, quænam omitti possit: quænam
fufius, quænam brevius tractari debeat:
sunt enim aliquæ tam perspicuæ, ut eas
qui probare velit, actum agat. Easdem
propositiones quibus figuris illustrare de-
ceat prospice, quis inducendus tabellæ
rudi verborum, & sententiarum color.

Ubi omnia constituta, & suis digesta
locis fuerint, accinges te ad scribendum,
& offeam illam veluti coagmentationem
explebis, ac sua carne vesties: nec mo-
nendum puto, ut ordinem illarum propo-
sitionum consultò perturbes, nunc initium
ducendo à complexione, sive conclusione;
nunc ab assumptione (sic minorem propo-
sitionem Rhetores appellant) nunc à pro-
batione sive exornatione, majoris propo-
sitionis, quod in Tullio quemadmodum
fiat observare licet. Illud verò hortor etiam
atque etiam ac moneo, ut auditoribus
sæpè revoces in memoriam, quod sine
fastidio tamen fiat, quid agatur, quid
probandum susceperis: Ita Cicero, cum
pro Milone agit, centies illud, at mirâ
varietate, repetit: *Igitur Milo insidias*

Clodio non struxit. In eoque oratores multi peccant, quos, si paulummodò dormitet auditor, aut aberret, si filum orationis amiserit, consequi deindè non potest, & ubi sint, quam orationis partem tractent, nusquam, aut serò, deprehendit.

Iisdem argumentis vulgò moventur affectus, quæ ad fidem faciendam usurpantur, sed tractandi modus dispar: ad probandum quippè adhibentur argumenta subtiliùs, & pressiùs: ad movendum, copiosiùs, ac vehementiùs. Illic explicantur, distendunturque: hic urgentur, ingeruntur, & inculcantur. Hinc existit illa, in quâ dicendi facultas triumphat, amplificatio, quæ labantibus animis, tanquam aries muro nutanti, validius incutitur. Amplificationi serviunt in primis loci oratorii ab enumeratione partium, adjunctis antecedentibus, consequentibus, & comparatione parium, minorum, aut majorum ducti. Ejus artificium legendo magis, & observando, quàm præcepta excutiendo, intelliges. Vide, cum eloquentem locum legis, audisve, quid te moveat, quemadmodùm moveat: cur moveat: ut se insinuet orator probitatis & benevolentiae commendatione; ut reluctantem animum

nunc frangat vi, nunc astu capiat; ut spe, odio, timore, accendat. Nota si quid ejusmodi occurrit; exscribe, si vacat, si tanti est; & in loco imitaré.

§. V I.

Refutatio. Ejus duplex locus.

Confirmationi ad quam pertinent, quæ dicta sunt hætenùs, adjungenda est refutatio, si est opus, quam plerique vitiôsè omittunt. Ejus munus est diluere quæ nocere possunt causæ, nobisque non temerè objici. Sunt autem ea duplicis generis: quædam enim ita causæ nocent, ut iis occupatus, & præpeditus auditor judexve, amicas, & attentas aures accommodare dicenti nequeat. Talia sunt nonnulla præjudicia, & opiniones insitæ, quæ nisi evellantur, furdis auribus orationis fragor alliditur. Hæc præjudicia statim sunt amovenda, quo artificio usus in Milonianâ Tullius est. Aliæ quædam nascuntur ex oratione ipsâ, cum aliquid in mentem viri prudentis venire potest, quod allatæ probationi opponat. Hunc illi scrupulum nisi eximis, ægrè assentietur, tecumque pugnabit, usque dum telum,

quod tacitus conjicit, retundas. Quamobrem rectè, ac prudenter faciunt, quidùm prima lineamenta orationis adumbrant, & illos, de quibus dicebam modò, fyllogismos informant, simul attexunt, more philosophico, quid objicere cuilibet propositioni non mollis, neque hebes adversarius posset; idque sedulo solve-re, ac refutare conantur: sed arte adhibita; alia enim elevantur joco, alia deprecatione molliuntur, eluduntur præ-terminione, contentione pererrantur, communicatione mitigantur. Plenæ sunt exemplorum Orationes Ciceronianæ. Nec defunt recentiores libri & oratores, à quibus eadem petantur exempla. Habes Edmundi Campiani aureum libellum, & eloquentiæ masculæ partem: titulus est, *Rationes redditæ Academicis, &c.* Plurimum quoque ingenii, & eloquentiæ lucet in Quintiliani declamationibus, quamvis id minùs appareat propter stili scabritiem: extant illarum interpretationes non contemnendæ. P. Caussin nonnullos SS. Patrum locos dicendi copia insignes collegit: illigatæ in unum volumen ante aliquot annos fuerunt orationes ex optimis historicis tum Græcis, tum Latinis excerptæ,

in quibus non modò lepòris multùm reperias : sed virium etiam & nervorum. Cultus est Muretus & elegans ; Petavius numerosus & copiosus ; Cossartius acer & sublimis ; Perpinianus amplus, & eloquens. Neque singulis nationibus non sunt oratores vernaculi, qui eloquentiæ tùm sacræ, tùm profanæ præclara monumenta reliquerint.

§. VII.

Quid in oratione conscribenda peccari vulgò soleat.

IN oratione scribendâ peccari hæc solent. Alii cæco velut impetu aggrediuntur ad scribendum, quodcumque congruit argumento proposito, arripiunt, in eoque desudant, sæpè frustra. Facerent multò commodiùs, si materiam scribendi probè cognitam digerent in suas partes, probationibus instruerent, quemadmodùm docuimus §. V. Ac totius ædificii descriptionem primis adumbratam lineamentis antè adornarent, quàm aggredierentur ad ædificandum.

Alii verbis abundant, rebus ac sententiis carent. Niti vulgò debent probationes aliquâ sententiâ, & effato, undè vis tota

rationationis ducitur: illud autem aptè inferere, ac sæpè diffimulanter, artis & consilii est. Alii contra toti sunt in ejusmodi sententiis gravibus & communibus, quæ à Rhetoribus Theses appellantur; ad hypotheseim, ut eorundem Rhetorum verbo utar, & causam ipsam vix unquam delabuntur, quo nihil est mendosius, præsertim in Oratoribus Sacris, quos interdùm videas de moribus, & christianâ disciplinâ universè differere, nec ineleganter; captare sic plausum ab auditore non invito, quippè qui suas aures mulceri, non pectus mordaci vero radi, non carpi vitia, non se privatim premi, sentit.

Alii ficcè, angustè, & exiliter scribunt. Audendum aliquando, nec semper legendum littus, procellæ metu. Succus, vigor, dignitas orationi concilianda, tum rerum copiâ, & eruditâ supellectile, tum varietate figurarum, & splendore. Ciceronem vide, ut rem eandem multis versat modis atque illustrat; nunc interrogando urget, nunc quasi adversario interroganti respondet: aliàs addubitat quid è multis unum, aut quo pacto dicat: sæpè cum iis qui audiunt, sæpè cum adversariis, aliquando secum ipse, deliberat: hominum sermones,

consilia, mores, ora, pingit: inducit personas fictas, exclamat, jocatur, irascitur, deprecatur.

Alii dùm splendide, ingeniose, prodigialiter, omnia dicere gestiunt, ludos de se auditori non inepto dant. Quid ex illis montibus nascitur deniquè? ridiculus mus. Tanti est scire quatenùs.

Quidam agunt omnia duriter, & acerbè, neque tùm pulchros ac beatos putant, cùm adversarium malè verbis acceperunt: nihil indigniùs homine liberaliter instituto. Iis annumerandi sunt concionatores, qui operæ pretium ingens factum arbitrantur, cum scelera & sceleratos diris omnibus devoverunt, cum in infanda capita congestere quicquid fellis, & acerbitalis vel indoles, vel artificium maledicendi suggestit. Næ illi longè errant. Minis, vociferatione, jactatione ista, parùm proficitur: benevolentia & amore ducendi sunt homines, ac si quid increpas, minaris, objurgas, intelligant oportet id ex amore proficisci; nisi hoc fit, averfantur, & a fugiunt. In eo mirus est Demosthenes: vix unquam socordiam Atheniensium accusat, quod minimè molliter facit, quin illos velut excuset, illis blandiatur, spei me-

metum; objurgationem deprecationi, atque adhortationi, intexat, ac remisceat.

Maximum quoque in sacris oratoribus vitium est, cum in motibus, affectibusque concitandis parci, & jejuni sunt, dicunt acutè, subtiliter differunt, ornate, ac eleganter loquuntur: plaudit auditor ac miratur; sed, quod Augustinus rectè arguit, *non convertitur*; hæret in cæno vitiorum; idem, qui venerat, abit. Hujus mali labes ea est, uti dixi, quod voluntas non concutitur; quod metu, odio, amore non percellitur. In eo tamen Eloquentiâ triumphare debet: alibi pugnat, hîc vincit.

Deniquè videre est qui vastè, rusticè, inficetè, pronuncient. Dapes vel optimæ, si squalidâ in mensâ, & patinis olentibus apponantur, fordent, illos emendare declamatio, de qua subjiciam pauca, debet.

§. V I I I.

Quid sit declamatio. Ejus leges.

A Pud antiquos declamatio dicebatur umbratilis quædam exercitatio, quâ dicendi artem intrâ parietes condiscabant; ut gladiatores in ludo dimicabant rudibus, antè quàm in arenam descenderent: nunc

F

declamationem appellamus opus litterarium, quod studiosis adolescentibus, præfertim ad gestum & vocem ex arte moderandam, traditur, & è suggestu aliquo, vel theatridio, sine ullo apparatu scenico, recitatur, *Recitamentum* Itali vocant. Tale est Poëmation, Oratiuncula, Elegia, vel Idillium, Fabula quæpiam dramatica, & alia id genus.

Primum illud universè præcipiendum videtur, ut illæ declamationes, quæ, una Scholâ, alteram invitante, fiunt, non sint prolixæ. 2. Si dandus aliquis hilaritati locus, nihil dicatur scurrile; nihil è trivio sumptum: non eorum notentur facta vel mores, quibus honorem haberi decet: non atro carmine describantur qui audiunt, spectantve; nihil in senectutem, in artes quasdam & instituta vivendi, jactetur liberius: ex iis permagnæ sæpè offensiones oriuntur. Quæraturs ejusmodi argumentum in quo sit latinitati, ingenio, eloquentiæ, locus; quod vel totum, vel partim elaborari possit ab adolescentibus; quod ab iisdem cum gravitate, ac dignitate pronuncietur: hoc enim præcipuè in illis exercitationibus quæritur, nec pigebit eo loco nonnihil de pronunciandi, si-

RATIO DISCENDI. 67
ve ut loquuntur, declamandi arte, obser-
vare. *

§. IV.

Ratio pronunciandi, sive ars vocis, & gestus.

HUjus artis duplex labor, in voce & gestu. Vox ne sit demissior, ut ad aures, etiam longiusculè disjunctas, nequeat aspirare: absit ab eâdem unus quidam tenor, quam *μυρογλαυ* vocant; modo attollatur, modo deprimatur; modo concitatioꝝ sit, modo sedatioꝝ; imitanda natura, quæ aliam vocem tribuit irato homini, aliam supplicanti, aliam narranti: mœsto, hilari, juveni pariter ac seni, aliam. Cavendum ne pueri vocem abrumpant ibi, ubi non decet: ne continenti spiritu pronuncient nimis multa; sed clausulas, & interpuncta sermonis accuratè servant: nec virgulas temerè transfiliant, quæ tanquam repagula, orationi objiciuntur, ut cursum paulisper inhibeat: majores verò intersectiones, quæ puncta nominantur, sunt metarum instar: ibi hærendum diutius, &

* *Lege Quintil. lib. 11. c. 3.*

68 R A T I O D I S C E N D I,
anima ducenda. Mendosè illud fit à non-
nullis, dum carmina hexametra recitant,
ut totidem versibus impetum vocis, mo-
dumque definiant; aut, in pentametris,
hæreant ante dissyllabam dictionem, quâ
vulgò ejusmodi versiculi clauduntur. Lex
ea teneri debet, ut eo usque vox procur-
rat, dum sententia fit absoluta, nisi fortè
protrahatur verborum complexio tam lon-
ga, ut uno spiritu volvi non possit: tunc
enim modicè licebit in medio consistere.
Nec illud vitiosum non erit, si absoluta
qualibet sententia vox deprimatur plus
justo, vel simili semper tono attollatur,
demittaturve. Magna est in hoc genere
gratia varietatis, nec ullâ re molestius
afficiuntur aures, quàm similitudine,
quòd in nervorum concentibus, & discor-
di concordia perspicitur. Cautio in pri-
mis adhibenda & sollicitudo, ut extremæ
vorum particulæ distinctè efferantur;
solent enim intercidere, cum gravi sen-
tentia detrimento. Nam quòd naso qui-
dam plus loquantur, quàm ore; quòd
blæso trunca & hiulca verba supplantent
palato; cum naturæ vitia plerumque sint,
emendari utcumque possunt, tolli omninò
vix possunt.

Jam in exercendis ad declamandum adolescentibus, juvabit illis voce demissa quasi familiariter explicare quod recitaturi sunt: prima quippè cura in eo ponenda, ut probè intelligant quodcumque sunt recitaturi: eamque ob rem inutile non fuerit jubere, ut in patrium sermonem illud ipsi convertant: imò ut vernaculè paulisper declamitent, quasi agerent cum focio, vel cum personâ notâ: sic enim facilè percipiunt, quo tono vocis utendum, quo gestu, ubi sententiam vocibus subjectam habuerint exploratam, & actionem quasi primis informatam lineis, licebit vocem attollant, & majores induant, si res poscat, spiritus. Advocandi etiam erunt amici, affines, ignoti, qui privatim dicentes ante audiant, quàm in suggestum producantur, præsertim si sunt in declamando rudes: sic enim confirmantur, & alieni cujuscpiam voce monitisque plùs interdùm moventur, quàm præceptoris, cui assueverunt. Videndum quoque dùm plures declamant, ut silentii, & modestiæ ratio habeatur, nequè tempus feriando, cursitando, expectandove, malè perdant.

Ut in voce, sic in gestu formando certæ sunt leges, certi fines. Habitus corporis

70 R A T I O D I S C E N D I .

æ status, firmus, stabilis, & rectus, esse debet. Caput ne obstipum sit, vel in anteriorem projectum partem: ne temerè jactetur: aut subrigatur. Manus modicè à pectore projiciantur; ne vulgò attollantur, ita ut humeros excedant; ne hinc indè, veluti mancæ, pendeant; ne ansatis ambæ lateribus arcuatim innitantur: ne in pugnum facilè colligantur. Digitus, quem indicem vocant, sublatus & vibratus identidem, reliquis intra manum pressis, vix dignitatem habet: annularis & medius decenter junguntur, aliis paulùm diductis. Vola plana vulgò sit, tota manus circa carpum, ut cubitus circa latera, honestè circumagatur. Turpe est ingredi liberius, aut pedes motare, cùm aliquem alloqueris, nisi si id fiat contemptus significandi causa. Ne sint nimis disjuncti pedes, ne valgorum ritu, aut varorum intorti: ne spatium semper æquali inter se distent. Docebunt hæc pueros Magistri saltandi, quos ab illis in arte suâ consuli, & audiri par est; aspectus ipse hominis non impoliti, nec inurbani, si quid mendosum est, facilè animadvertet. In gravioribus animi perturbationibus exprimendis abire paulisper ab istis legibus nefas non est, modò tamen decorum ubiquè teneatur.

§. X.

Unde peti declamationum argumenta possint.

ROget hic aliquis fortasse, quænam eruditus declamationibus argumenta præcæteris idonea sint. Illud verò nulla defini lege potest. Exempla suppetunt in Quintiliani declamationibus, in Senecæ controversiis, in Prolusionibus P. Famiani Stradæ. Peti commodè potest argumentum è Sacrà Historiâ, vel profanâ: ut illud, quod narrat Q. Curtius de Abdolomino, quem ex olitore fecit regem Alexander Magnus: item, quod refert Historia Japonica * de tribus liberis, qui cum parentem senem & mendicum alere non possent, inter se convenerunt, ut eorum unus, ductâ forte raperetur à fratribus ad prætorem urbanum, tamquam latro & ficarius in flagitio deprehensus. Lex ea porrò apud Japones erat, ut qui furem judici sisteret, certâ pecuniæ summâ donaretur. Fraternalæ lacrymæ, & amor tegi nescius, fraudis suspicionem prætori fecerunt; qui, recognitâ, laudavit pietatem liberorum, pa-

* Anno 1604.

rentis egestatem sublevavit. Non est illepidum quod de sene legitur. Is ætate ac morbis fractus fortunas liberis divisit; ab iis despici statim cœpit, à quibus antea colebatur, agnovit errorem; mutuos ab amico nummos petit; quorum odore allecti liberi, cœperunt observare patrem, ut prius, nummorum spe, quam ille, jam catus, alebat. Moritur, defletur, magnificè sepelitur. Peractis exequiis, cursitant in paternam domum liberi, ut arcam bene obsecratam, & nummis, ut rebantur, utque senex innuerat, gravem, inter se dividerent: eâ referatâ, lapides inventi sunt, cum hoc elogio: *Parentibus incautis, ingratis filiis*, Quid vetat immodici ludi pericula, nimiam in adolescentibus elegantiae cultusque curam, garrulitatem, * & inertiam; quotidiani & familiaris sermonis vitia, ut taciturnitatem, dicacitatem, ostentationem, &c. appositis ritè personis describere, ac reprehendere? Inducere personas è variis nationibus sumptas, v. g. Italum, Germanum, Hispanum, Gallum, Indum,

* Vide Plutarchum in *Moralibus Opusculis*: *Perararcham, de remediis utriusque fortune*: *Theophrast. characteres*,

&c. qui de suâ quifque gente narrent. res
 varias ad Historiam pertinentes, Geogra-
 phiam, mores populorum diversos? Ex-
 plicare leges conficiendi epigrammatis,
 easque adjunctis exemplis illustrare? mo-
 dum & rationem conscribendarum epistola-
 rum tradere? commemorare varia ludorum
 genera, tùm recentium, tùm antiquorum:
 illorum originem à ratione aliquâ, fabu-
 lâve repetere, condere Criticen & Satyram
 in quædam vitia, prudenter illud tamen
 & sanctè? Laudare dicta sapientum; ve-
 terum acroamata, in unum aliquem finem
 spectantia, ingeniosè texere: describere
 artis, aut naturæ opera quædam insignia:
 componere poëtam cum oratore; militem
 cum causidico, disputantes, quærentes
 quænam ars alteri præstet; pygmæum cum
 aliquo procero adolescente, de staturæ
 utriusque commodis, incommodisque cer-
 tantem? Heraclitum cum Democrito in
 philosophorum confessu jurgantem; ubi
 agitabitur illa quæstio, num ridere sit fa-
 tiùs, quàm flere? deliberantem Ptolomæum,
 an Pompeium Cæsari dedat: Aug-
 ustum, an deponat principatum; an
 ignoscere debeat Cinnæ? Herodem filios
 accusantem coram Cæsare? Instituire va-

tum certamen, quorum unus tragœdiam laudet, eamque poëmatis omnibus anteponat: alter comœdiam; tertius epopœiam, &c. atque indè captare occasionem docendi multa, & eruditè de singulis differendi? Quàm bellè producetur Hercules in famoso illo bivio hærens, invitantibus ad sese hinc Virtute, indè Voluptate; aut, si muliebres illæ personæ non placent, geniis, amicisve, illas exhibentibus? Augustinus receptum ad meliorem frugem meditans? Benjaminus accusatus furti coram Pharaone: duo illi pueruli, Justus & Pastor, nisi me fallit nominum memoria, qui è Scholâ ludoque puerili ad martyrium prodierunt? Nam in his quoque declamationibus pietati locus esse potest. Prodigus filius receptus à parente? Rex perduellem subditum cum liberis capite damnans, cujus tamen loco ipse regis filius mortem obeat clam patre, ipsique necessitatè afferat ignoscendi reo? quam Allegoriam scitè Bernardus exponit, & ad Christum debitas nobis pœnas expendentem transfert. Licebit luctuosam Antiochi, vel scelerati cujuspiam necem describere, pertinaciam Pharaonis, Nabuchodonosoris superbiam. Hæc magna sunt,

& felicem, ubi excurrat ingenium, & eloquentia, campum aperiunt. Solebant Lacedæmonii liberos propositis exemplis erudire, & idcirco prodire cum illis in forum, ubi è variis quæ occurrebant rebus, captabant occasionem pueros instituendi, v. g. deterrendi ab ebrietate, ex ebrii aspectu; ab irâ, è furentis impotentiâ: bellè mos idem in scenam referetur, & utiliter. Certant inter se docti quosnam è Scriptoribus facere pluri deceat, priscos an recentes: Antiquitatis causam defendent aliqui: alii contrâ novitatis. Nonnulli narrabunt Historias è profanis selectas auctoribus, quæ admirabilitatis aliquid habeant; aut ex auctoribus sacris, ut à Sanctis edita miracula. Conveniunt etiam declamationibus Carmina Pastoritia, Metamorphoses, descriptiones locorum; ut si quis Fortunæ domum, palatium Eloquentiæ, Temporis, Famæ, depingat. Deniquè quot orationum & carminum sunt argumenta, totidem sunt declamationum: hoc discrimen intercedit unum, quod in declamatione tractari possunt illa festivius, & aliquandò divisim inter actores partibus, velut oculis subjici, curandum autem in primis, ut ea maximè sumantur, ad exer-

condos pueros argumenta, quorum fit aliquis in vitâ usus, non quemadmodum veteres facitabant, ut meritò Quintilianus queritur, inania quædam, & nullius frugis.

A R T I C U L U S II.

D E P O Æ T I C A .

§ I.

Quid sit Poësis.

POësis definiri potest: Ars liberalis quæ hominum actiones imitatur, ut moribus profit. Discrepat à Rhetoricâ in eo maximè, quod ratione diversâ utatur ad persuadendum; nempè propositis exemplis & actionibus, aut honestis quas sequamur; aut pravis, quas fugiamus; nec tantùm demittat orationem in aures, verùm etiam oculis quodammodò subji- ciat: deniquè delectationi plus indulget, quàm Rhetorica, & prodesse delectando nititur. Historiæ verò dissimilis in eo est, quòd Historia veritatem ita complectatur, ut ab eâ nequeat sine flagitio discedere: Poë- sis non tam quid verum sit, quàm quid simile vero, spectet, non quærit quid

gestum fuerit, sed quid fieri maximè vel debuerit, vel potuerit: non haustas ab Historiâ pingit actiones; eas, ut ita dicam, facit, sive certis circumstantiis & adjunctis ornat, ita, ut quasi materiæ suæ sit artifex: undè à faciendo, quod Græcis est Ποίειν, nomen invenit, cùm enim perfectissima erudiendis moribus proponi debeant exempla, quæ vix, in hac vitæ mortalis conditione, tot nævis inquinatæ, reperiantur; studet Poësis eos removeere nævos, & virtutem omni labe purgatam, exhibere.

§. I I.

De Poëmate Epico.

OPUS Poëscos, Poëma dicitur, alterum Epicum vocant; alterum Dramaticum. Epicum solâ rerum narratione constat; Epos enim Græcis est sermo, versus, narratio: Dramaticum conficitur actione & personis in scenam inductis: ducto nomine à Græcâ Voce *ἔπειν*, quæ sonat *agere, exhibere.*

Poëma Epicum definitur: Narratio mera actionis illustris, ornata fictione, & metro. Quod narratio sit actionis, hoc

78 R A T I O D I S C E N D I.

habet cum Historiâ commune : quod narratio sit ornata metro & fictione, hoc proprium Poëseos ; quæ aurium & animorum voluptati servit, ac præstantissima proponit exempla, & veris simillima, ut modò explicabam : quod actio debeat illustris esse, facit ratio Epici Poëmatis, est enim viris principibus erudiendis natum, ac propterea Heroicum vocitatur : in eoque discrepat à minoris dignitatis Poëmatibus, sub eodem Carminis Epici genere contentis, de quibus postea fiet mentio. Quia mera narratio est, distinguitur à Poëmate Dramatico, in quo personæ adhibentur & actores. Appellatur sæpè Epos, quæ vox Græca, ut monui, significat narrationem ; item versum heroicum, seu hexametrum, quo ferè utuntur Poëtæ dramatici, ut plenissimo dignitatis gravitatisque. Epopœia interdùm dicitur, id est, poëma seu narratio facta versibus hexametris. Exemplum Epici Poëmatis habes numquam satis prædicandum in Virgilianâ Æneide. Actio primaria ad quam totum poëma dirigitur, ut ad metam, est Æneæ Trojâ profecti & in Italiam, Superùm jussu, venientis victoria de Rutulorum Rege. Eâ nimirum partâ Italiam

obtinet Æneas, cujus posterum Romam condidit: & à quo duxit ortum Augustus Cæsar, cui adulatur Virgilius in hoc toto poemate.

Leges hujus carminis vulgò istæ recensentur. Prima, ut actio aliqua una deligatur insignior, quæ suis vestiatur circumstantiis, & quasi secundariis actionibus. Secunda, ut actiones illæ, principi actioni velut subservientes, & cum ea nexæ, quæ vulgò Epifodia nuncupantur, plurimum habeant verisimilitudinis, ac simul plurimum admirabilitatis. Tertia, ut actio, sic ornata suis adjunctis, quæ nimis multa esse non debent, conficiatur, aut confici possit uno saltem anno. Sic Æneas Trojâ discedens appetente hyeme, in Africam tempestate compellitur: ibi commoratus per hyemem, mari se committit ineunte vere: Italiam tenet paucis post diebus, ac bellum apparat, quod æstate susceptum, autumno senescente profligat. Aristoteles certum tempus non præstituit, sed ab ipsâ actionis naturâ petendum docet. Quarta, ut actioni locus præfiniatur, non nimis vastus, v. g. Italiæ pars & Africæ vicinum littus.

Porro actionis primariæ cum aliis, illi

80 R A T I O D I S C E N D I.

adjunctis, & famulantibus, coagmentatio & dispositio, Fabula vocatur. Hæc simplex est vel composita: simplex Fabula est ea, quæ uno quasi tenore ab initio ad extremum procurrat: composita, quæ varios casus & peripetias, id est mutationes præter expectationem, habet, in utrâque Fabulâ inesse debet Catastrophe, hoc est, conversio rerum ab uno statu in alium, è læto in tristem, aut è tristi in lætum & fortunatum. Transitus ab uno statu in diversum, nodus appellatur. Plura vide, in P. Mambruni Dissertatione de Carmine Epico, in Scaligeri Poëtica, & aliis qui de hoc argumento scripserunt.

Ad Epicum Poëma revocantur varia Poëmata, quæ istius majoris partes, ornamenta vel additamenta, sunt: ut Idyllia, Satyræ, Odæ, Eclogæ, Epigrammata, Elegiæ: Carmen Eucharisticum, seu gratiarum actio pro accepto beneficio: Epinicion, seu gratulatio de partâ victoria: Isitirion, quo accedentem aliquem salutamus: Propempticon, quo discedentem prosequitur; Soteria, quibus receptam valetudinem gratulamur; aut vota quæ pro eadem recipiendâ facimus; Carmen Bucolicum & Georgicum, quo rusticæ
res

RATIO DISCENDI: Sæ-
res & personæ canuntur, &c. In iis enim
omnibus affectus hominum, artes, facta
vel studia, describuntur, & laudantur,
aut vituperantur. Sunt autem vulgò car-
mina hæc breviora imitationes locorum,
rerum, aut morum. Locorum, ut si de-
scribatur antrum Famis, Somni domus,
insula Fortunæ, Aulæ carcer, Mendacii
labyrinthus, palatium Éloquentiæ, &c.
Rerum; ut si pingatur venatio, ludus,
historia aliqua vera seu ficta, Metamor-
phosis, &c. Morum: ut si fiat Satyra in
aliquem; si describatur avaritia, garruli
molesta loquacitas, inepti urbanitas fasti-
diofa, &c. Quod si adjungantur personæ
& actores, pertinebunt ad Poëma Dra-
maticum.

§. III.

De Poëmate Dramatico.

POëma Dramaticum definitur: Imita-
tio, sive repræsentatio actionis alicu-
jus, personis in scenam inductis. In illo
reperiuntur eadem fermè quæ sunt in
Epico Poëmate observata: nimirum actio
una primaria; Orestes, verbi gratia, Cly-
temnestram interficit, deindè actionis con-

F.

§2 R A T I O D I S C E N D I.

formatio & constructio, quæ Fabula vocatur, actioni enim primariæ subservient aliæ multæ, quas Epifodia diximus appellari; quasi actiones adventitias, hoc enim Græca Vox sonat, exempli causa, quod Orestes mutato cultu domum paternam ingrediatur, quod à Sorore Electrâ, ut ignotus excipiat, &c. Jam illæ actiones secundariæ, cum habent aliquas fortunæ mutationes præter expectationem, ita tamen ut heros in isto fortunæ mutatae statu non maneat, sed ulterius provehatur, donec Fabulâ perfecta sit, vocantur peripetia. Exitus Fabulæ, seu Catastrophe, tunc plurimum habet delectationis, cum agnitio intercedit. Sic Orestes ab Electrâ tandem agnoscitur, clausula tunc propriè nodus dicitur, cum timet Spectator, ne actio primaria, ad quam omnis fabula refertur, aliter ac decet, cadat: Solutio dicitur, & Catastrophe, cum idoneum & constantem exitum fortitur, idque præter opinionem, undè admiratio spectantium & plausus. Tempus intrâ cujus limites actio quæ exhibetur, transigi potuerit, assignant Artis Poëticæ Magistri, diem integrum, locum itidem unum, qui oculis conspici, qui animo facillè comprehendi, possit, ut

Regiam, aut ejus aliquod conclave; porticum domus, vel atrium; templi vestibulum, oram silvæ, &c. Partes, sive Actus quinque, præfinit Horatius, & adfirmat consuetudo Poëtarum Latinorum, nam Græcos apparet hoc numero non semper usos. Quædam Fabulæ, tribus constantes actibus, Dramata vulgò appellantur, communi Fabulis Dramaticis vocabulo. Finem Aristoteles docet esse purificationem animi, scilicet à vitiis & pravis affectibus: nihil enim ita mortales avocant à vitiis, ut metus calamitatum, quas improbis vident obvenire: nihil æquè incitat ad virtutem, atque spectaclum hominis probi, cujus ita ærumnas commiseratione prosequuntur; ut patientiam & fortitudinem laudent; aut cujus probitatem justâ mercede ac felicitate donatam gratulantur. Lege Artem Poëticam Horatii, ubi varia de hoc genere præcipit. Adde P. Mambruni commentarium, à me jam indicatum: consule etiam, si Gallicè scis, librum cui titulus, *La Pratique du Théâtre*; necnon observationes à Petro Cornelio, Poëtâ Gallo, suis laudatissimis tragædiis præfixas. Obiter monebo Scenam illum, cujus extant Fabulæ, multa

84 R A T I O D I S C E N D I.

& gravia peccare contra leges artis: in quibus observandis Græci multò sunt religiosiores.

§. IV.

De Tragœdiâ.

SI actio, quam imitatur Poëma Dramaticum, est præclara, & personæ illustri, vocatur Tragœdia: si est plebeia, & è moribus vulgi sumpta, Comœdia nuncupatur. Tragœdia itaque definitur, Poëma Dramaticum, exhibens aliquam actionem præclaram personæ illustri. Præter illa quæ diximus paragrapho superiori, & quæ Tragœdiæ sunt cum Poëmâ quolibet Dramatico communia, videndum præsertim, ut Actio herois, quæ representatur, & undè Tragœdia vulgò nomen habet, non sit profùs ignota, & ex obscuræ historiæ tenebris eruta: deindè ut ad mores hominum instruendos aliquid conferre possit. Quamobrem rectè ducetur ex uberrimo sacrarum litterarum, aut Annalium Ecclesiæ Thesauro, in quo magna est rerum utilium, & admirabilium copia. Ita verò tractari debet argumentum, undecumque tandem sumatur, ut nihil non

ferium, grave, dignum Poëta Christiano, complectatur. Benè morata & splendida Fabula plus sæpè spectatorem afficit ac movet, quàm concio eruditissima & eloquentissima. Nullus itaque fit amor profano, quamlibet casto, locus; nullus personis fœminarum, quolibet induantur cultu, ignis licet cineri suppositus, tractari sine detrimento nequit: ac prunæ, quamvis extinctæ, si non urunt, saltem inquinant. Hoc etiam ex istâ cautione capiet utilitatis religiosus magister, ut non habeat necesse lectitare vernaculos quosdam Poëtas, quorum in Fabulis amor tener, ac deditâ operâ quæsitus primas ferè semper obtinet, quâ lectione nihil est exitialius.

Quærunt hinc aliqui num Tragœdia sit necessario versibus conscribenda, num solutâ oratione componi possit. Usus obtinuit ut Iambico versu scriberetur, affert rationem Horatius in Arte Poëtica, quod ejusmodi versus ita pedestrem sermonem imitetur, ut aliquid nihilominus sonorum, & agendis rebus natum habeat, certè oratio soluta minùs digna cœthurno est. Epopœiam, consentiunt omnes eruditi, alio versu quam heroïco scribi non posse: de Tragœdiâ quidam dissentiunt, sed mi-

nus bellè. Ut verò vernaculis carminibus scribatur, neque cuiquam auctor sim, in iis enim versibus inepti vulgò & ridiculi sumus: neque leges patiuntur, quæ latino sermoni perdiscendo fervire litterarias Scholarum exercitationes volunt. Tum voluptatem non quamlibet consecrari theatra debent, sed erudito, & selecto spectatore dignam; vilescunt hæc artis miracula, cum ad imperitæ multitudinis gustum & libidinem deprimuntur.

Numerum Iambici versus & sonum à Senecâ, & P. Petavio quære: necnon à P. Malapertio, in Sedeciâ suo. Fuerunt seculo superiori Poëtæ non aspernandi, qui versus Iambicos minùs sonantes & similes Græcorum adamarent: malim ego Petavianos, modò fugiatur obscuritas, & sententiæ longiores amputentur.

Jam quod scenam & apparatus spectat, ita consulendum est aurium & oculorum delectationi, ut ne profusi sumptus fiant, in quo juvenum magistrorum prudentiam aliquando desideres, qui tum demùm optimam se scripsisse tragœdiam arbitrantur, si maximè fuerit sumptuosa, si ornatissimam scenam, vestes auro pictas, concentus exquisitos, habuerit. Quid juvant ster-

RATIO DISCENDI. 87
nacem, aut strigofum quadrupedem, re-
gales phalerae?

§. V.

De Comœdia.

Comœdia definitur, Poëma Dramati-
cum, actionem plebeiam & è quoti-
dinâ vitâ sumptam repræsentans. Est enim
instituta potissimum ad erudiendam do-
mesticis exemplis, & communi vitâ sump-
tis, plebem; Tragœdia verò, viris priu-
cipibus & heroïbus admonendis est nata;
discrimen ergo inter utramque petitur à
personarum & actionum nobilitate vel igno-
bilitate: ut Aristoteles passim tradit,
non autem ex eo capite, ut quidam men-
dose autumant, quod Tragœdia funesto
claudatur exitu, Comœdia felici & læto.
Quàm multæ sunt enim Tragœdiæ apud
Græcos, legum istarum scientissimos, fœ-
licissimâ & lætissimâ clausulâ terminatæ?
Tragœdia est Imitatio illustri actionis,
illustri personæ: Comœdia, Imitatio hu-
milis actionis, quamvis personæ non sem-
pèr humilis: nam in Poëmate Dramatico
præcipuè consideratur actio, ejusque ra-
tio potior habetur quam personæ, nimi-

ràm, quia in eo proponuntur exemplà quæ imitemur: imitamur autem non personas, sed actiones personarum: quippè felicitas, qui finis est istius imitationis, in actione consistit, ut docet Philosophus, quia tamen Tragœdia viros principes erudire debet, nobilitatem actionis & personæ requirit. Cum autem Dramatici Poëmatis natura & discrimina petantur ab actione quæ illi proponitur imitanda, intelliges nullam dici Tragicomœdiam posse, quasi Poëma è Tragœdiâ & Comœdiâ mixtum; ignotum nomen antiquis; & à Plauto dur-taxat, cum ridere vellet, appellatum.

Vigult apud Græcos maximè Comœdia, cujus ætates varias & genera describit Horatius in suis Satyris. * Eiusdem in christianis & religiosis Scholis usus parcus & prudens esse debet, propter scurrilitatem huic generi carminis insitam, quæ summoperè cum institutione piâ & liberali puerorum pugnat, & eorum indoli depravandæ perquam opportuna est. Nonnulla tamen argumenta probè tractari, ac hilarè possunt, ut adolescentis prodigi reditus in paternam domum, & alia quædam su-

* *Lib. I. Satyr. 4.*

peritùs, cùm de declamatione dictum est, recensita. Quis autem ferat ingenuos adolescentes vernularum & lixarum gestus, mores, ineptias, doceri? quàm meritò parentes interdùm conqueruntur, filios suos, non, ut artes istas condiscerent, traditos in disciplinam esse? Ejusmodi autem personas ridiculas & minos temerè in Tragediam ipsam conjici, adèd ut eodem tempore, quo prodit in scenam heros, propudiosus mimulus sales infictos, & nugas è trivio sumptas, à tergo jactet, immane piaculum videtur, & sicubi obrepfit moribus, emendandum. Nequè hic ridendi locus, neque modus est: aliam oblectationem Musæ nostræ desiderant: hæc paucis explicanda.

§. V I.

De Mimis, Choreis, & aliis rebus ejusmodi, quæ Dramaticis Fabulis inseruntur,

MOris est, ut aliquid Fabularum actibus interponatur, ad animos ab audiendi contentione relaxandos, & oblectandos cantu, gestu, saltu. Can-

90 R A T I O D I S C E N D I.

tum instruunt Symphoniaci, gestu ludunt mimi, saltus dant Choreæ. In his omnibus modus teneatur, ac valeat vetus illud; nequid nimis; præsertim in jocis mimicis, qui non tam certis finibus circumscribi debent, quàm penitùs à theatris nostris removeri. Delectent immundam plebem histrionum ridiculi, petulantisque motus, nugæ Attellanæ, Fescennini & prætextati lusus; at in conspectum honoratæ coronæ non veniant. Datur libenter locus saltatoribus, quia voluptatem afferunt homine liberali dignam, nec inutilem juventuti exercitationem habent; adde quod Dramatica ejusmodi chorea, muta quædam est Poësis, crudito corporis motu exprimens quod actores carmine persequuntur. Prima dos enim istius choreæ debet esse ut nexu aliquo sit conjuncta cum ipsâ Tragœdiâ: & omninò audiendus Horatius, cum vetat: *Ne quid medios intercinat actus, quod non proposito con-ducatur, & hæreat aptè.* Si pacem inter duos Reges compositam exhibeat Tragœdia, describentur velut vocali saltatione, Pacis causæ, effectus, & commoda: si bellum; bellorum originem, apparatus va-

flos, adjuncta, oculis subjicies. Si christianum heroem produces de hostibus ethnicis triumphantem; produces pariter triumphantem, Idololatriam domitam, Religionem: si viri principis in fraudem artibus invidorum inducti calamitatem scena deplorabit; si Amani delusam ambitionem; quam bellè, quam convenienter, ambitionis, & invidiæ damna in muto dramate proponentur? Fuit, qui Moysem cum daret, negantem se Pharaonis filiam genitum, & *improperium Christi* folio præponentem; vel in liberando populo cum præstigiatoribus depugnantem, inde occasionem caperet superstitiones Ægyptiorum describendi, & magorum incantamenta. Id verò quia fieri commodè aliquando vix potest, ad alia quædam argumenta delabi fas erit, ac describere verbi gratiâ, tempestates anni quatuor, quatuor ætates hominis; varia ludorum artiumvè genera. Sunt qui materiam chorearum scenicarum è fabulis maxime duci velint: aliis mirum quantum displicent omnia profanæ mythologiæ commenta, utpotè nugacissima, & plerumque turpia. Caterùm id ubi universè teneatur, ut sit aliquid semper unum, & partes omnes in eandem formam conveniant.

§. VI.

*Poëtarum præstantiorum nomina, ætas,
stilus.*

POësis, ut artes cæteræ, partim regulis præceptisque cognoscendis; partim scriptione, lectione & imitatione comparatur. Itaque juvat rescire quinam Poëtæ præsertim legendi nobis, & imitandi sint. Eorum indicem subjicio.

MARCUS ACTIUS PLAUTUS, natione Uerber, patriâ Sarfinas, obiit anno Urbis conditæ quingentesimo septuagesimo, qui fuit mundi termillesimus octingentesimus septuagesimus. Non temerè legendus est, propter nequitias, & impuros amores, atquè aded propter sales inventos, quibus scatent ejus Comœdiæ.

P. TERENCEIUS, auctor est latinittis tersissimæ, non legatur tamen, nisi repurgatus. Ortus est Carthagine in Africâ, anno U. c. 560. In pingendis hominum moribus, & arte coagmentandæ Fabulæ, cæteros vincit comicos.

CAIUS VALERIUS CATULLUS, Veronensis, scripsit odas, elegias, epigrammata, &c. Sermo benè latinus est, versus aliquando duriores, sæpè obsceni,

P. VIRGILIUM annus U. c. 684. edidit futurum olim principem latinæ poëseos; patria tanti viri, Andes, vicus prope Mantuam.

Q. HORATIUS FLACCUS quinque post Virgilium annis editus Venusii in Apuliâ, omnia ingeniosè, splendidè, luculenter scripsit, non pauca tamen habet lutulenta, & inquinandis moribus, nisi delèctus habeatur, opportuna. Prodiit ineunte sæculo, Romæ, Parisiis, &c. cum brevi commentario accuratè repurgatus.

ALBIUS TIBULLUS & SEXTUS AURELIUS PROPERTIUS, nati sunt circa an. U. c. 710. hic in Umbria, ille Romæ, uterque Poëta melior quam castior, atque idcirco ablegandus à puerorum Scholis, nisi quis fortè locus benè repurgatus excerpatur.

P. OVIDIUS NASO patriam habuit Sulmonem, urbem Pelignorum in Italiâ, anno U. c. 711. amœnus vates, copiosus, ingeniosus, & illaboratâ facilitate gratus, utinam æquè castus & modestus! quamobrem periculosè legitur non solum in iis libris, ubi nequitiam apertè profitetur, sed in Metamorphosis, Epistolis, &c. Tristia & Libri de Ponto minus habent

periculi. Ejus Metamorphoses expurgatas Roma aliquot ante annis dedit, cum notis clarissimis.

MANILIUS, incertum quò anno natus, rectè in extrema Augusti tempora rejicitur, cui suum opus videtur dedicare. Scripsit Astronomica, versatus satis concinnè, ac feliciter in argumento per sese horrido, & intentato.

PHÆDRUS, origine Thrax, libertus Augusti, floruit sub Tiberio, lucet in eo natus quidam latini sermonis lepos, aureo Augusti sæculo dignissimus. Vide quæ de illo & aliis nonnullis Poëtis, scripsit P. Franc. Vavassor, Societ. JESU, in suo de ludicrà dictione libro. Multa quoque de Poëtis & Poësi differit eruditè Possévinus in suæ Bibliothecæ parte II. lib. 17. Addi solent ad Phædri calcem Avieni Fabulæ. Is Theodosio Seniore imperante vixit, hoc est annis post Phædrum circiter 350. Ejus latinitas immanè quantum à Phædri nitore discrepat. Itaque pueris prælegendus non est, quibus nihil, nisi optimæ notæ proponi debet, ne teneris mentibus hæreant aliena vitia, multo labore post eradenda.

SENECA, patria Cordubensis, Lucii Annæi Senecæ Philosophi, ut multis placet, filius, vixit Neronis ævo. Artem tragicam ignorat. Ampullata sunt ejus carmina, plerùmque tamen plena spiritûs & ardoris: latinitas non ignobilis: in sententiis & orationibus, quas actoribus suis & heroibus assignat, modum vix tenet, multò præstantior futurus si temperare ingenio suo, quàm indulgere maluisset.

MARCUS ANNÆUS LUCANUS, Senecæ Philosophi, ex fratre nepos, patriâ item Cordubensis, Historiam Civilis Belli Cæsarem inter & Pompeium versu scripsit, clatus & sæpè turgido, nonnunquam acri & ingenioso, cur illi Poëtæ nomen abrogent eruditi, & oratoribus vel historicis annumerandum censeant, intelligitur ex iis quæ de Poësi diximus. Non enim Poëmatis sui materiam quasi facit, & rerum variarum inventionem, & mutationem illustrat, sed acceptam ab Historiâ ornatè profequitur. Multos fallit ambitiosus ille sententiarum tumor, & argutiarum fucus, ad pompam potiùs & fastum, quam ad veritatem comparatus.

PETRONIUS ARBITER, Civis Romanus prædives, Neronis familiaris, ejus

96 R A T I O D I S C E N D I.

flagitia descripsit, versibus impurissimis & argumentò convenientibus, uterque dignus oblivione, & execratione.

A. PERSIUS FLACCUS, Volateranus, eodem Neronis tempore Satyras sex scripsit; multò conditas sale: tutò legi, pauca si demas, potest.

SILIUS ITALICUS, ab Italicâ, Bæticæ Hispaniæ urbe, sic appellatus, ultimo Neronis anno consulatum gessit, iterumque sub Domitiano. Poëma composuit de secundo Bello Punico. Virgilium, cujus cultor insignis erat, imitari studuit ac sequi: multùm abest, quin assequatur.

P. PAPINIUS STATIUS, Neapoli, ut verius creditur, oriundus, sub Nerone, & Domitiano scripsit Silvas, Thebaidem, & Achilleidem; stilo sæpè confragoso, & obscuro. Ejus. Silvæ sunt amœniores, & cultiores.

C. VALERIUS FLACCUS, Setinus, edidit libros octo Argonauticon, quos Vespasiano dedicavit. Statio purior & melior est.

MARCUS VALER. MARTIALIS, Bilbilitanus, Romæ annis quinque & triginta vixit, usque ad Trajani tempora, cum in Hispaniam suam rediit, mores &

in-

ingenium perpolire potest ejus lectio, si obscena deleas epigrammata, ut ab interprete nupero dempta & brevibus commentariis illustrata sunt.

DECIUS JUNIUS JUVENALIS, Aquinas, poeta doctus, & eloquens, majestatem & aculeos, interdum declamatorios, habet: minus Horatio politus ac pressus; Persio uberior est. Cave illum nisi expurgatum legas. Nuper emendatus, & illustratus, prodiit.

CLAUDIANUS fuisse Alexandrinus fertur, sub Theodosio magno, ejusque liberis claruit, à quibus ei statua in Romano foro posita. Poeticos spiritus ingentes & meliore sæculo dignos habet, ac si tumoris nonnihil detrahas, vix ulli Poëtarum Latinorum, præsertim in iis quæ postremo loco scripsit, secundus est.

AURELIUS PRUDENTIUS, sub eodem Theodosio, in rebus christianam ferè pietatem & religionem spectantibus operam posuit, barbaro sæpè licet ingenioso & erudito carmine.

Lege partem II. Bibliothecæ Posssevini, libro XVII, ubi de Poëtis & Poësi disserit.

A R T I C U L U S III.

DE HISTORIA , CHRONOLOGIA ,
ET GEOGRAPHIA .

§. I.

*Libri quidam necessarii ad Historiam
cognoscendam.*

QUAM turpe est ignorare quid gestum sit antequam natus esses, tam necessarium est Historiam, antiquitatis magistram, cognoscere; huic saltem delibandæ primis annis, certum statâ die tempus erit seponendum. Ad Historiam tùm sacram tùm profanam veteris Testamenti pernoscendam, sufficiet Epitome P. Saliani, itemque Baronii. Juvabit ac fortasse juniori magistro satis superque erit totius Historiæ ad nostra usque tempora Synopsis à P. Dionysio Petavio conscripta, quòd Rationarium temporum inscripsit. Addi poterit eadem Synopsis à P. Horatio Tursellino confecta: utraque bene latina, & accurata. Paulò uberiores sunt P. Philippì Brietii Annales ab Orbe condito.

Inter Scriptores antiquos ad Historiam universè pernoscendam legi potest Justi-

hus: ad Romanam T. Livius, Florus, Salustius, Cæsar, Tacitus, Polybius, Dionysius Halicarnasseus, Dio Cassius, Plutarchus, &c. Inter recentiores Rosinus egregium eddidit Commentarium de Romanorum Antiquitatibus: P. Alexander Donatus, de ipsa Româ: P. Cantelius, de Militiâ, & Foro Romano, &c. Ad Græcam Herodotus, Thucydides, Xenophon, Plutarchus, Q. Curtius, &c. Historiam singularum nationum proprii Scriptores docent.

§. I I.

*Adjumenta discendæ Chronologiæ,
& Geographiæ.*

Chronologiam Historiæ si detrahas, oculus illi alterum eripueris. Rationem temporum duabus tabulis expositam P. Petavius reliquit: eas auctiores jam videre est. Geographiam ostendunt libri, & chartæ, seu tabulæ geographicæ, quas veloci oculo percurrere identidem præstitit. Pomponius Mela veterem Geographiam eleganti libello explicuit: eandem uberius profecuti sunt Strabo, Ptolemæus, Plinius lib. 3. 4. 5. 6. utramque Brietius recentibus curis illustravit.

Porro, siue Historiam legas privatim, seu pueris prælegas, id maximè spectabis, ut rerum gestarum notitia seruiat instruendis moribus, in alienam quippè vitam ut in speculum intueri decet, in quo cernamus vitiorum scditatem, pulchritudinem virtutum: quanta cupiditatum ac perturbationum animi sit labes; quis dexter gerendarum rerum modus, &c.

§. III.

De Historicis Græcis, & Latinis.

DE Historicis plerisque Græcis & Latinis mentionem jam fecimus cap. I. de utrisque commentarium accuratissimum edidit Joannes Gerardus Vossius: breviorē habet P. Possevinus in parte II. suæ Bibliothecæ lib. XVI. ubi multa quoque reperies de modo legendæ Historiæ: necnon in Opere Chronologico P. Jacobi Gordoni tom. 1. c. 20. Subjiciam Historicorum aliquot insigniorum nomen, stilum, ætatem, ne illos hîc desideres.

Inter Historicos qui Græcè scripserunt numerum aliquem & nomē habent, POLYBIUS Megalopoli, quæ est Urbs Arcadiæ, natus anno Mundi, 3849. & 548.

RATIO DISCENDI, 101
ab Urbe conditâ. Res gestas Romanorum
per annos ferè quinquaginta, nempe ab
initio Belli Punici II. usque ad Corinthi
excidium complexus erat libris 40. è qui-
bus tantùm quinque primi supersunt, cum
aliquot fragmentis aliorum. Præstat juris
civilis, ac rei bellicæ scientiâ, resque ma-
gis in scribendo, quàm verba & ornatum,
curat.

DIODORUS SICULUS, sub Julio
Cæsare floruit, & ad media usque Augusti
tempora pervenit. Patriam habuit Agy-
rium, sive Angyrium, Urbem Siciliæ,
undè illi cognomen Siculi. Supersunt tan-
tùm libri 15. è 40. quos scripserat de re-
bus Ægyptiorum, Assyriorum, Græcorum,
& Romanorum. In recensendis Olympi-
adibus, & Romanorum Fastis aliquando
labitur, cætera laboriosus Scriptor ac di-
ligens. Utitur dictione perspicuâ, nec ni-
mis ornatâ, qualis Historiæ convenit.

DIONYSIUS HALICARNASSENSIS
ab Urbe patriâ sic dictus, Augusti quo-
que temporibus vixit. Romanam Histo-
riam exorsus à principio pertexerat usque
ad sua tempora, libris 20. restant duntaxat
decem, cum aliquot fragmentis: accuratus
est. Suis Græcis interdum plus æquo favet.

PHILO JUDÆUS, & FLAVIUS JOSEPHUS, ambo Hebræi, ille sub Tiberio, hic aliquot post annis, viguit, uterque suæ gentis Historiam litteris mandavit; Josephus præcipuè cladem & excidium Hierosolymorum illustravit.

APPIANUS, Alexandrinus à patriâ nuncupatus, sub Trajano, Hadriano, & Antonino Pio, libros 24. de Romanis Rebus vulgavit, tenui & angusto stilo.

ARRIANUS, Nicomediensis, eodem Hadriano imperante, Bithynicam, Alanam, & alias id genus Historias, composuerat, restant septem tantùm libri de Alexandri expeditione.

ÆLIANUS, & DIOGENES LAERTIUS, ad idem Hadriani tempus pertinent, hic Vitas Philosophorum veterum egregiè descripsit; ille variam Historiam persecutus est, & nonnulla de animalium solertiâ, item de bellicâ re,

POLIÆNUS, Macedo, sub Marco Antonino Philosopho, & L. Aurelio Vero Commodo, nongenta præstantium Ducum stratagemata libris octo collegit; scriptor elegans & argutus.

PAUSANIAS, Cæsareæ, in Cappadocia, natus, sub eodem Antonino Philo-

RATIO DISCENDI. 103
sopho, libris decem Græcas Urbes, &
in iis antiquam totius Græciæ Historiam
complectitur.

PHILOSTRATI duo memorantur: al-
ter Severo Imperatore Vitam Apollonii
libris octo exposuit: alter prioris patruus,
Vitas Sophistarum exaravit.

DIO CASSIUS, Nicææ in Bithyniâ
natus, Commodum & proximos Impera-
tores vidit. Historiam Romanam ad Alexan-
drum usque Mammææ filium perduxit li-
bris 80., quorum primi 34. periere: ex-
tant sequentes 25. reliqui interciderunt;
eorum compendium composuit Xiphilinus,
Monachus Constantinopolitanus. Grandem
ac Thucydydeum stilum æmulari studet:
Pompeio, Ciceroni, Senecæ, &c. infen-
sior est.

HERODIANUS condidit Historiarum
libros octo ab excessu Antonini Philosophi
ad mortem Balbini & Maximini, stilo per-
spicuo & elegante, quem Angelus Politia-
nus interpretatione latinâ elegantissimâ
donavit.

ZOZIMUS attigit tempora Theodosii
junioris, reliquit Historiæ libros VI. ab
Augusto usque ad Romam denuò ab
Alarico obsessam, homo ethnicus &

Principibus Christianis ferè semper infensus.

PROCOPIUS sub Justiniano vixit, oriundus Cæsareâ Palestinæ; continet ejus Historia libros VIII, quibus Bella contra Gothos, Alanos & Vandalos, gesta persequitur.

AGATHIAS, Myrinæus, æqualis Procopii, ejus Historiam continuavit, ac libris quinque res gestas Justiniani prosecutus est.

Præter Latinos Historicos, de quibus meminimus cap. 1. art. 2., sunt alii nonnulli deterioris notæ ac stili, non tamen aspernandi ob Historiæ fidem.

ÆLIUS Spartianus, Julius Capitolinus, Ælius Lampridius, Flavius Vopiscus, floruerunt Diocletiani & Constantini magni ævo, Vitasque Cæsarum aliquot singuli ediderunt. Sextus Aurelius Victor Viros illustres Romanæ Reip. descripsit breviter, à Procâ usque ad Jul. Cæsarem. (Plinio tribui solet hic libellus, sed mendosè) tum à Cæsare usque ad Julianum: tertius, de Origine Gentis Romanæ liber, ei ab eruditis abjudicatur. Alter Sextus Aurelius Victor in epitomen Imperatorum Vitas redegit è variis auctoribus, usque ad excessum Theodosii.

EUTROPIUS, Sophista Italus, Breviarium Rerum Romanarum scripsit ab Urbe conditâ usque ad Flavium Valentem, testatur se sub Juliano Apostatâ militasse.

AMMIANUS MARCELLINUS attigit Gratiani tempora : Historiam à Nervâ perduxerat usque ad obitum Valentis ac libros ediderat 31. ; primi tredecim non extant.

CAIUS JULIUS SOLINUS, Collectanea rerum memorabilium, hunc enim titulum Commentario suo præfigit, parùm eleganter & accuratè scripsit.

A R T I C U L U S I V.

DE POLYMATHIA, SEU PHILOGIA.

S. I.

*Varia disciplina quæ pertinent ad
Philologiam.*

Pertinent ad Polymathiam scientiæ quædam liberali homine & erudito dignæ; ut ars scuti gentilitii, Symbolica, Epigraphica, Diplomatica; peritia numismatum, & aliæ id genus nonnullæ, de quibus libri peculiare extant, parcè ac leviter degustandi, nisi quem fortasse, linguarum

cognitione perceptâ , ingenii certa dos , aut naturæ facilitas , eò deferat. Sed antequàm animum ad aliquam istarum artium applicet , prudentium consilia , & præsertim majorum sententiam atque auctoritatem , exquirat , ne sciendi libidinem , & curiositatem potiùs , quàm rationis iudicium , & nutum divinæ voluntatis , sequatur.

Pars quædam Polymathiæ est ratio ænigmatum rectè conficiendorum , quorum explicatio cum sit quibusdam in Collegiis usitata , & totum istud genus in magnâ obscuritate versetur , non erit alienum pauca de illo differere.

§. I I.

*Quid sit ænigma : quo pacto conficiendum
& explicandum.*

ÆNigma est sermo , vel pictura tegens aliquid à naturâ vel ab arte factum , sub verbis aut figuris cognitis , quæ cum illâ re occultâ similitudinem aliquam , & affinitatem habeant. Græcum est nomen , à verbo *ἀνίττομαι* , *obscurè & perplexè loquor*. Emblema in eo discrepat ab ænigmate , quod res emblemate significata pertineat ad mores , hoc est virtutes

aut vitia spectet. Ita canis pictus fidelitatem adumbrat. Aliud quoque discrimen est, quod emblemata figuras quaslibet admittat; ænigma pictum non adumbretur ferè nisi humanis. Earum dos prima est, ut non sint valdè obscuræ, ut profùs ignotæ: ut earum affinitas cum re significatâ possit ab homine perito detegi, quæ enim sunt plùs æquo reconditæ & abstrusæ, dici potiùs debent mysteria & oracula, quàm ænigmata. Secunda, ut tabula picta repræsentet aliquid unum, suis quidem partibus constans, at inter se junctis & eodem spectantibus: non verò pingantur variæ res tempore, loco, argumento, disjunctæ. Si plures erunt personæ, sit una primaria, quæ rem ænigmati subjectam adumbret: aliæ ad eam referantur, eique seruiant. Tertia lex hæc vulgò ponitur, ut res generis masculini pingatur in viro: fœminini, in fœminâ. Id enim ratio signi perfecta postulat. Addunt illud etiam, ut ne sit in ipsâ tabulâ pictâ id, quod occultatur, verbi gratiâ, si ensis, est ænigmati subjecta vox, ut gladius nullus in tabellâ pingatur: nisi fortè necessitas aliter jubeat: si enim de oculo agatur, non potest persona illum adumbrans pingi sine oculis.

Ut ritè conficiatur ænigma, intuendum est, quid simile sit rei quam picturæ velo conaris tegere. Placet librum proponere, pinges Christum in medio doctorum *audientem*, & *interrogantem illos*, quid enim similis libro, quam ipse Christus, liber vitæ, Sapientia ipsa in quo sunt omnes scientiæ thesauri absconditi? Idem liber adumbrari commodè poterit in Sancto Paulo Areopagum docente, in eoque perorante. Vis nauticam Pyxidem? Christum in cymbâ cum Apostolis exhibe, &c. videndum deindè quænam sint rei, quam velare verbis aut coloribus tentas, causâ; materialis, ut loquuntur Philosophi, formalis, efficiens, & finalis: tùm, qui ejusdem effectus, quæ adjuncta, symbola, proprietates: hæc in variis tabellæ partibus, cum delectu & judicio, exhibebis. Cuniculus militaris quàm bellè in Samfone domum succussis columnis evertente pingetur? funes illi, qui ad pedes Samsonis jacebunt, restem sufficient sulphure illitam, quæ conceptum ignem admovet nitrato pulveri: non deerunt milites, & architectus cuniculi; non dolia, quæ verissimè est minimè tunc abfuisse, nec diei apud Philistæos festi celebritatem caupo-

RATIO DISCENDI. 109
nibus & vino caruisse : erunt illa usui, ut
iis indatur nitratus pulvis &c.

In explicando ænigmate utendum stilo
acuto & eleganti, non nimis periodico &
numerofo, temperanda eruditionis, quæ
nunquam abesse debet, austeritas, lepori-
ribus ingenii & humanitatis ; varietati &
brevitati diligenter cõsulendum. Potest
exordii loco præponi descriptio, vel nar-
ratio Historiæ, quam tabella proponit :
imò ipsius rei, quæ latere sub Historiâ
notâ dicetur. Deducentur sensim ad ejus
intelligentiam auditores, adeò ut ipsi eam
invenisse priùs, quàm audivisse, gaudeant.
Declarato arcano, inchoanda erit expla-
natio à personâ tabellæ primariâ, & ad
reliquas progrediendum, fugiendi joci
protervi & illiberales, & quicquid aures
pudicas ac severas offendere vel levissimè
potest. Instar clausulæ subjici poterit ode,
elegia, laus Œdipi, aliudve aliquid locò
vel tempori accommodatum.

§. III.

Quædam Ænigmati affinia.

GRyphus aliud nihil est quam ænigma
scripto adumbratum ; sed obscurius
tamen & intricatius, adeò ut negotium

III RATIO DISCENDI.

faceffere homini, etiam acuto, poffit; nomen invenit à voce græcâ γρόπος, latinè *rete*, quia explicantes implicat, irretitque: fic appellatur etiam quælibet obfcura propositio, præfertim jocofa & lúdica. Supeditabit exempla P. Laurentius Le Brun in fua Eloquentia Poëtica.

Logogryphus non verfatur in rebus ipfis erudito vocum, aut colorum velo tegendis; fed in ipfis vocibus celandis, earum fyllabas, aut litteras refecando, trajiciendo, & variè commutando. Sic in voce, Ovis, fi demas primum elementum, reftabit vis; undè natus verficulus: *Imbellis tota eft, caput exime, vis erit illi*. Sic à verbo Navem, fi tollas primam, & ultimam litterulam, habebis Ave; undè aliquis ad amicum fcribens aiebat: *Mitto tibi navem prorâ puppique carentem*. In vocabulo *Aper* invenies pera, aër, per. Hujus obfcuritatis acumen quia in meris vocibus confiftit, logogryphus appellatus, quafi dicas, vocis ambages & lufus.

Rebus vocantur figuræ, voces, litteræ, quæ fua difpofitione, numero, actione, vel colore, verbum, fenfum, paræmium, aut aliud quidpiam exprimunt, non fine aliquo fale. Ita Cupidinem aliquis pinxit

RATIO DISCENDI. Iff
qui Orbem terrarum ligat, cum hoc lem-
mate, *Omnia vincit amor*. Hoc genus fa-
cile in pueriles ineptias excidit.

Symbolum Heroicum, quod Galli vo-
cant *une Devise*, est imago constans ex
aliquâ figurâ naturali, vel artefactâ, quæ
corpus Symboli dicitur; & paucis voci-
bus figuræ appositis, quam epigraphen,
sive animam Symboli appellant. His figu-
ris & vocibus adumbratur aliqua senten-
tia latens, virtus, vitium, actio, &c.
Similis tamen rei pictæ. Quamobrem tota
vis, ac venustas Symboli maximè conti-
netur similitudine nativâ figuræ, cum eâ
re, quæ per illum adumbratur. Pinge,
verbi gratiâ, speculum, quod omnes quasi
formas induit; adde hanc vocem: *Omni-
bus omnia fit*, laudaveris egregiè virum
Apostolicum, qui se ad omnium indolem,
& utilitates fingit, accomodatque, *ut omnes
lucrifaciat*, quemadmodum D. Paulus de
se ipse testatur. Itaque rectè Symbolum
Heroicum definias, Metaphoram pictam,
sive ænigma inversum, cum enim ænigma-
tis sit exhibere opera naturæ, vel artis,
per actiones ab Historiâ, vel Fabulâ pe-
titas: symboli munus est, humanas actio-
nes repræsentare per figuras corporum

112 R A T I O D I S C E N D I .

ab arte, vel naturâ sumptas. Porrò debent voces ita figuræ convenire ut in rem adumbratam eædem rectè quadrent. Fluvius ingens arva fœcundans, virum probum insigni aliquâ dignitate auctum exhibet, cum hoc lemmate, *Utilior, quò major*: quæ vox de utroque rectè ac verè pronuciari potest. Solem pone cum hoc elogio: *Max virtud que luz*. Principem nemo non intelliget virtute suâ, quàm dignitate, clariorem. Habes elegantissimam, & accuratissimam de hoc argumento dissertationem P. Dominici Buhursii.

C A P U T I I I .

De variis Doctrinæ parandæ adminiculis.

A R T I C U L U S I .

De Notis & Excerptis.

UT è libris qui leguntur certus constansque capi fructus possit, aliquid excerpere ac notare omninò necesse est. Refert, id quemadmodùm fiat. Primò pauca scribantur, & cum delectu, deindè quodcumque scribetur, pingatur accuratè, nec ita minutis characteribus, ut oculos fugiant & urant. Sint igitur in promptu va-

libelli puri, in quos excerpta referantur, nisi malit quispiam certas majoris codicis assignare partes, quæ vicem librorum totidem obtineant.

In unum ex istis libellis conjiciuntur quæ generatim, exempli causâ, ad perdiscendam Linguam latinam pertinebunt. Ejus codicis capita quædam fient 1. Deus: ad illud caput pertinent templa, religiones, sacrificia, &c. 2. Homo, cujus duæ partes caput hoc secabunt, corpus & anima. 3. Rex, imperium, leges. 4. Vita civilis, lites, ludi, amici. 5. Virtutes. 6. Vitiâ. 7. Pax & bellum. 8. Artes liberales. 9. Artes mechanicæ. 10. Animalia. 11. Vegetantia, metallica, & fossilia. 12. Meteora, elementa. Licebit unumquodque caput varias in partes tribuere. Ora paginarum sit paulò amplior, ut describi queat in margine titulus, aut synopsis rei, quæ in adjuncto paginæ loco tractabitur.

Porrò in illis codicibus non erit semper necesse omnia perscribere; sufficiet plerùmque indicare locum, ubi reperiatur quod annotandum judicaveris: v. g. templi descriptio, aut sacrificii; pugnae aut victoriae &c. maximè si quid sit operæ longio-

114 R A T I O D I S C E N D I
ris, ipsique fontes & libri sint obvii, ac
facile parabiles.

Alter libellus Rhetoricæ assignabitur, ejusque certæ partes fient: verbi gratiâ, de locis Oratoriis, de argumentatione, de figuris, de amplificatione, de motibus animorum excitandis, de variis orationum generibus, de ratione conscribendæ epistolæ, &c. in iis autem capitibus non erit laborandum ut multæ præceptiones coacerventur; sed colligenda potiùs erunt, seu indicanda eximia præstantium Oratorum exempla; diversi nunc loci oratorii, nunc figuræ alicujus tractandæ modi, argumentorum ductus, &c.

Tertius liber assignabitur Poëticæ; quartus Historiæ; quintus Geographiæ; sextus Philologiæ. Quidam illud habent, nullum ut librum evolvant, quin ejus instituunt Criticem, & vitia, virtutesque breviter adnotent: sequatur id quisque, quò se plurimum juvari sentiet. Modum ejusmodi annotationes conficiendi, & excerptandi è libris quidpiam, docet proposito exemplo P. Alexander Fichetus, qui libros etiam enumerat singulis disciplinis accommodatos.

RATIO DISCENDI. 113

ARTICULUS II:

ORDO STUDENDI:

Cum ordo, certusque negotii gerendi & constans tenor, plurimum valeat ad omnia; tum vero ad studia litterarum feliciter promovenda sic necessarius est; ut, eo neglecto, ruerè illa penitus oporteat. Quamobrem minutatim singula persequemur, & studiosi præceptoris dies annosque describemus, ut quibus quasi gradibus ad eam eruditionis quam captat, arcem evadere possit, intelligat. Temporis quod exercitationi cuilibet assignatur, spatia contrahere vel producere licebit, pro arbitrio moderatoris studiorum, quem quisque consulat, & cujus à nutu conficiet sibi quandam Ephemeridem, eamque singulis mensibus recognoscet:

Magister igitur cum primum docendi munus ingrediatur, primo biennio horam unam, ac plures, si licebit, singulis diebus dabit Linguae Græcæ percipiendæ: hujus temporis pars prior ponetur in Grammaticâ Græcâ lectitandâ; posterior involvendo aliquo ex Auctoribus Græcis; capite 1. assignatis §. 2. ordietur à faci-

116 R A T I O D I S C E N D I.

lioribus, & ad difficiliore gradum paulatim faciet: imò, si sit animi fatis, degustabit leviores, & gravioribus eruditam explebit famem.

Singulis hebdomadis die Lunæ aut Martis, componet aliquid Græcè: poterit interpretationem latinam elegantem, quales sunt Hieronymi Volfii, Angeli Politiani, Frontonis Ducæi, aut Dionysii Petavii, fumere, quam in Sermonem Græcum convertat.

Comparabit se ad Auctorem Græcum, quem Studiorum moderator assignaverit, explicandum, reddendamque ejus accuratam rationem.

Eodem primo biennio, horam unam quotidie, aut plures, si suppetat otium, collocabit in Latinâ Linguâ perdiscendâ; pars temporis prior infumetur in legendo Latino Scriptore, præsertim Tullio; & iis annotandis quæ monuimus esse observanda: horæ pars aliqua tribuetur componendæ scriptiunculæ, quo diximus modo*: vel orationi latinæ cujus informare argumentum, & partes describere quamprimum

* *Cap. I. §. 6. 7.*

mum oportebit. Sunt qui ad scribendum semel aggressi, ægrè deponunt opus inchoatum: ac fanè dandum aliquid ardori, quo mens incitata fertur, ut navis ferente vento, quem non temerè, cum adest, spernas; ne non adsit, cum velis: patiar illud fanè, modò suum lectioni tempus non adimatur; & quod amissum uno die fuerit, altero farciatur.

Anni prioris labor in latino stilo elaborando sic versabitur, ut oratorii stili procedendi cura differatur in posteriorem annum, nisi quis forsan esset Latinæ jam Linguæ peritior; tunc enim vetabit nihil quin, omisso veluti littore, altum petat. Imò illud concesserim non invitus, quoniam in litteris, ut in cibus, suo quemque gustui servire paululum fas est, ut aliquis per integram hebdomadam, aut mensem, si lubet, totum se tradat Græcis Auctoribus & victis fusisque dextrâ lævâque difficultatibus, in apertum campum enitatur, undè facilis in posterum pateat ad omnem Eruditionis Græcæ partem via.

Licet pariter primis illis duobus annis adire cursim egregium aliquem Historicum, ut T. Livium, Cæsarem, &c. imò Virgilium & Horatium, quasi levandi tædii

118 R A T I O D I S C E N D I.

causâ, convenire; nam apud eos habitandum, nisi anno tertio, non erit; quo anno uti & sequentibus, Poëtæ Latini, Virgilius, & si qui è recentioribus cum sunt propiùs imitati; Horatius, Martialis, & Ovidius expurgati, Claudianus etiam & Seneca, postquam stilius Virgilianus abundè fuerit comprehensus, evolventur. Quamobrem tunc sibi quisque de moderatorum sententiâ ordinem legendi, scribendique conficiet: carmen latinum impensius meditabitur: neque Poëtæ Græcos, tum heroïco versu insignes, tum tragico; aut Demosthenem, Herodotum, Thucydidem, &c. infalutatos abire patietur. Quod si quem natura felix, aut Præsidum iussa, diutiùs in Scholis retinebunt, indulgere velis, ut aiunt, fas erit; ac totos Poësi, Eloquentiæ, Historiæ, sinus pandere.

Diebus Dominicis manè vehementer auctor sim, ut aliquid è Sanctis Patribus, præsertim Græcis, ad pietatem non minùs, quàm ad eruditionem alendam, volvatur, cujusmodi sunt Homiliæ Chrysofomi selectæ, Basilii regulæ, Cypriani, Ambrosii, Salviani, elegantiores loci & illustriores.

Diebus vacationis pars aliqua laboris, nec nulla voluptatis erit, oculos adjicere

ad tabulas geographicas & chronologicas : delibare nonnihil è Petavii Rationario temporum , Epitome Turfellini , aut Saliani Compendio : suffurari paululùm otii quod in vernaculum librum , ùtilem juxtà & elegantem conferatur. Ea cum eruditis collegis inter spatiandum tractare volupe fuerit, ac decerpendis , odorandisque istis flosculis amœnitatem diei & ambulationis augere.

Deniquè nullam eruditi præceptores occasionem ornandæ rei litterariæ , ac significandæ eruditionis ad majorem Dei gloriam , prætermittant , imò captent eam cupidè accersantque, si ultrò non occurrat. Ita, cùm in urbem Gubernator novus, cùm Antistes , subibit ; cùm denunciata publicè pax , cum victoria de hostibus parta ; cùm Sancti Cœlitum honoribus recens aucti ; cùm valetudo Principi restituta ; cùm celebrandum viri honorati funus erit , continuo personent Scholæ læto Musarum , aut lugubri cantu ; nec inutilis ea censeatur impensa , quæ in Typographos , & edenda in lucem bona carmina conferetur. Pateant Scholarum valvæ , præsertim Rhetoricæ , & Humanitatis , cùm explanatur auctor , cùm alumni sub finem hebdomadæ piâ cohortatione latinâ instituuntur , ut si qui volent interesse , con-

currant. Latinos Auctores & Græcos interpretentur, enodentque Discipuli, vocatis tum domesticis, tum externis: Præmia publicè sub anni finem distribuuntur, &c. In iis autem omnibus, sic aliqua pars datur splendori litterarum, atque pompæ, ut ad solidam eruditionem omnia referantur,

A R T I C U L U S I I I .

DE FREQUENTIORIBUS STUDENTIUM ERRATIS.

Pervagata est hæc de nonnullis querela, quod segniter in laborem incumbant, Hoc tamen pretio uno doctrinam emitur; neque est quod ingenii sui tarditatem excusent isti segniores. Quid enim non extundit labor, quid non assequitur assiduitas ac diligentia? Minimè verò dictitent se contentos esse doctrinam levi, ac minimè ambitiosam; cum ad majorem Dei gloriam pertineat, ut quantum efficere studendo possumus, tantum in doctrinam, pro Instituti ratione, progrediamur.

Alij contra præter modum indulgent labori; hærent affixi libris; ad eos vix capto raptim cibo revolant; quod valetudini perinimicum: nunquam feriantur & cessant. Sed arcus si contentus maneat usque frangitur: & isti fatiscunt ad extremum & concidunt,

Alii perturbant ac permiscent studia; ut quidque occurrit, placetve arripiant. Vix est ut metam assequantur, qui semper extrà viam currunt.

Multi stilum elaborant nullum; neque linguas ad plenum cognoscere student: ita nec scribere latinè, ac ne legere quidem græcè norunt. Fœda barbaries & hominibus ingeniosis fugienda!

Nonnulli diem concursando, vel alias res agendo, vacuum ducunt: sub vesperam abdunt se in Musæum; noctuæ litterariæ: sic optimam diei partem perdunt, obliiti auroram esse Musis amicam. Hoc verò institutum non litteris modò, sed etiam pietati vehementer esse infensum nemo non videt.

Sunt qui memoriam parùm excolant. Hic tamen thesaurus litterarum est: quem ut refertum & locupletem habeas, aliquid illi quotidie mandare & inferere curabis.

Nec nihil vitii est in volutandis promiscuè ac sine delectu libris. Quos quibus horis, ac diebus legas tibi de sententiâ prudentum præstitue: haud ita multos legi velim, priusquam stilum genuinum extuderis.

In eo quoque peccatur ab aliquibus, quod optimos in unoquoque genere auctores omittant, contenti levioribus; vel studio novitatis, vel iniquitate iudicii. Suus

fit illis principibus litterarum honos, quos ætatum omnium consentiens fama celebrat; ad eos quò quis propiùs accedit, eò major est. Quorsum pertinet rivulos consecrari, cùm fontes teneas?

Neque, in Magistro culpandum non erit, si suis nimium viribus in studendo fidat, si divinam exorare lucem negligat. De Sancto quidem Thomâ Aquinate proditum est, eum nunquam ad studendum accessisse, nisi priùs conciliato p̄sâ precatone Deo.

Minimè omnium ferendi sunt, qui non tam scribunt de suo, quàm ex aliis atque aliis varia consuunt, interpolatores miseri, aut furtis etiam litterariis ditescunt, infames plagiarii.

Ad extremum pauci constant sibi, pauci quod rectè inchoatum est, absolvunt: degustant omnia, nihil toto hauriunt pectore. Hanc quisque partem eruditionis, quam aut objecerit necessitas, aut felicis naturæ impetus, dederit, vel Dei potiùs voluntas sanctissima imposuerit arripiat, sed perstet in incepto tandiù, dùm voti penitùs compos fiat.

Hæc vitia qui vel esse levia putant, vel parùm sibi fugienda censent, videant quemadmodùm Deo rationem otii, & negotii tam severam olim repitituro, possint respondere.

SECUNDA PARS,

RATIO DOCENDI.

DUo docere debet Christianus Magister, pietatem ac litteras: quorum primas cum faciliè pietas obtineat, de illà priore loco dicemus.

CAPUT PRIMUM,

DE IMBUENDIS PIETATE DISCIPULIS,

Discipulorum pietas promovetur primum ipsius Magistri pietate: tum ferendis in loco, sive privatim sive publicè, piis sermonibus: postremò variis artibus ad fovendum in teneris mentibus virtutis studium idoneis.

ARTICULUS I.

DE PRÆCEPTORIS IPSIUS PIETATE.

USus docet, ipsaque ratio confirmat, Magistrorum mores à discipulis, ut à liberis ora parentum, exprimi; nec faciliè videas ex improbi doctoris scholà prodire insigniter probos: pietatem vita persuadere priùs debet, quàm verba. Quales igitur fingere discipulos Præceptor

amat, talis ipse fit, ac multò etiam præstantior ; siquidem archetypas tabulas, undè reliquæ ducuntur imitando, esse oportet perfectissimas. Hoc vel ipsis Ethnicis ità persuasum fuit, ut de Præceptore pronuntiare Quintilianus non dubitet : *Ipse nec habeat vitia nec ferat.* * Tum subdit : *Teneriores annos ab injuriâ Sanctitas præceptoris custodiat ; & ferociores à licentiâ gravitas deterreat. Quod si studiis,* inquit alio loco, * *Scholas prodesse, moribus autem nocere constaret ; potior mihi ratio vivendi honestè, quàm optimè dicendi, videretur.*

Caveat igitur imprimis Magister, ne quid de solito piarum exercitationum penso detrahi sibi patiatur, aut excidere studiorum causâ. Satis superque temporis ei suppetit ad litterarum studia, si nihil temporis malè conterat. Videat etiam, ne minuatur sensim atque effluat religiosa quædam demissio animi de se humiliè, ac parcè, de aliis honorificè existimantis : hæc enim est eruditioni velut innata labes, ut ingentes afferat spiritus : *Scientia inflat.* *

* *Lib. II. c. 2.*

* *Lib. I. c. 2.*

* *I. Cor. 8.*

Deum sæpè pro Discipulis oret: eos Beatissimæ Virgini, Custodibus ipsorum Angelis, ac D. Josepho, Pueri Dei Alumno, diligenter commendet. Nunquam ludum inecat litterarium, quin aliquid piæ precationis, ac fermè in templo, coram augustissimo Sacramento fuderit. Domine JESU, inquiet, qui pro his pueris mortem acerbissimam obire non dubitasti, qui eos impensè caros habes, qui adduci ad te pueros jussisti, qui tibi fers expensum ipsi, quod *uni ex his minimis* fiat, oro te, atque obtestor, *serua eos in nomine tuo; tui sunt, eos dedisti mihi. Pone verba tua in ore meo:* aperi cor eorum, ut amare te ac timere discant. *Averte faciem tuam à peccatis meis.* Ne qua tuæ benignitati per me afferatur mora: concede, ut quam imponis mihi, juventutis hujus erudiendæ provinciam, exequar prudenter, sanctè, fortiter, ad gloriam tuam quam unam in eo mihi munere præstituo. Tu verò, Cœli Regina augustissima, quæ teneram hanc pubem, istos filiolos, à Christo primogenito tuo, tibi datos habes, *Monstra te esse Matrem.* Vos, ò beati puerorum Tutores & Præsides, quibus divina bonitas & providentia studiosam juventutem voluit esse commendatam, aspi-

rate, obtestor, labori meo, & opellanti
clientis vestri fortunate:

Addet his precibus, divinum Sacrifi-
cium Magister, si Sacerdos fuerit, quod
pro discipulis identidem Numini offeret;
memineritque auris inanibus jactari verba,
etiam sanctissima, & ex intimo deprompta
pietatis penu, nisi Deus audientes intus
admoneat. Deum autem nullam re magis
aliam nobis aliisque conciliari, quam pre-
catione. Adhibebit eam ob rem, & substi-
dio quasi vocabit Sanctos, quorum quis-
que discipulorum fert nomen; ac si lubet,
ipsorum indicem habebit in promptu, quem
recitet: item alios Cœlites, qui velut
publici professique studiosorum patroni
existimantur, ut sunt S. Nicolaus, Miren-
sis Antistes; S. Catharina Alexandrina;
S. Cassianus Martyr, olim & ipse ludi
puerilis magister, &c. necnon alii quorum
pueritia virtutis alicujus & sanctimoniæ
laude insignis extitit, qualis merito cen-
setur D. Joannes Baptista, Martyres In-
nocentes, Divus Pelagius, &c. In ipsa
Scholâ ignem pietatis alet certis orationi-
culis, quibus & laborem Deo consecret
suum, & obrepens molestæ interdum oc-
cupationi tædium propulset. Christum dicit

RATIO DOCENDI. 127
centem audiet: *Si diligis me, pasce agnos
meos. Sinite parvulos venire ad me, & no-
lite prohibere eos: talium est enim Regnum
Cælorum. Qui suscipit unum parvulum
talem in nomine meo, me suscipit: edet
varios actus, charitatis, obedientiæ, hu-
militatis, desiderii divinæ gloriæ, & fer-
vandarum animarum. O fructuosam, ô di-
vinam, si condiatur his virtutibus, Scholam!*

ARTICULUS II.

DE PIIS SERMONIBUS QUI HABERI CUM
DISCIPULIS POSSUNT.

Sunt illi duplicis maximè generis: inter-
dùm enim injiciuntur velut ex tempore,
ut occasio tulerit, minimè quidem meditati
in speciem & parati, sed ad excitandos
pietatis igniculos per quam idonei: idque
aut publicè, inter explicandum, qui
tunc prælegetur auctorem, in emendanda
sermone. Item si festus dies admonebit;
si quis discipulorum occupatus morbo vel
morte fuerit; si repentinus quidam in
turbe, vel regno acciderit casus. Iidem ser-
mones pii feruntur aliquando privatim,
cum uno aliquo, vel cum paucis, atque
adeo paulò fidentiùs; ac si videtur, paulò

ardentiùs, modò fastidium puerorum, & jactura temporis fugiatur. Rectissimè igitur faciet, Præceptor, cum se domi comparat, ad explanandum auctorem, si animo jam tùm prospiciat eum Scriptoris locum, ubi nec opinantes alumnos pio aliquo verbo. sententiâ graviore, Christiano effato percellat. In quo id observandum; pueros duci ferè magis timore Dei, ac metu pœnarum, in quibus justitia scele- rum vindex elucet: eisdem tenero pieta- tis sensu sæpè commoveri: hanc indolem itâ fovendam, ut in superioribus tamen Scholis, quando jam nuces, quod dici- tur, posuerunt, ratione plurimùm ducan- tur, & ea defigantur in eorum animis argumenta, quæ illos ad virtutem seriò amplectendam impellant, & odio vitiorum internecino totos incendant. Eam ob cau- sam habeat Præceptor communes aliquot locos breves & efficaces, rationibus, ac potissimùm exemplis, quorum præcipua vis est, instructos, adversùs singula vitia, quibus ætas adolescentum infesta esse so- let; secumque sæpè reputet, quo maximè modo torqueri aliqua ratio possit, ut cer- tum ictum perferat: hic eloquentiæ sacræ locus est, nec levis gloria.

Si quos privatim alloquetur, videat quæ sit indoles singulorum, ut pro suo quemque ingenio tractet; ac suo, quod aiunt, quemque hamo ducat. Eos autem juvabit alloqui sapiùs, qui solutiores videbuntur esse, & vitis fortasse gravioribus obnoxii: quos si magister humanitate sapienti, & religiosâ devinxerit, non sibi tantùm, sed Christo adjunxerit.

In privatis ejusmodi colloquiis poterit afferre domo aliquid meditatum, quò illos sensim perducatur. Ac principio quidem de re aliquâ obviâ percontabitur, de eo quem obtinent in Scholâ loco, de domesticis studiis; de libris, quos evolvunt domi; de Geographiâ vel Historiâ: mox ad rem sibi propòsitam delabatur, nunc eorum sententiam exquirendo; nunc librum pium, quem præ manibus habebit, quasi oblatum casu legendo, vel commendando; nunc historiolum in aures avidas instillando, ex quâ intelligant, verbi gratiâ, quàm turpe sit mentiri, decipere, jurare, obscenâ aut impiam vocem effutire, absentes describere, &c.

Demùm captanda ubique solerter occasio, accersenda etiam longiùs, si ultrò se non offerat, eos docendi quemadmodùm

130 R A T I O D O C E N D I.

erga Deum habere se debeant, quem ad finem procreatus homo sit; admonendi ut illum finem sibi proponant in omnibus; imbuendi sunt odio peccati letiferi, ut ad ejus vel nomen cohorrescant; instituendi ad Sacramenta crebrò & ritè usurpanda; ad precationem, tùm eam quæ voce fit, crebrò ac piè frequentandam; tùm illam, quæ mente, quantùm ferre captus ætasque puerilis potest. Erudiendi, quæ erga parentes, erga superiores, erga æquales officia servare debeant: elaborandum ut de Sanctissimo Missæ Sacrificio magnificè sentiant; eumque sibi periisse diem putent, quo illo caruerint. Tradenda quoque ratio, quâ possint intelligere cui vitæ generi atque instituto maximè sint idonei: & quemadmodùm nullus ad certam vitæ conditionem temerè, atque irato genio est impellendus; ita negligendi non videntur illi, quorum in colendâ indole operæpretium fieri posse meritò judicatur.

Jam sermones pii aliquando habentur publicè ad omnes, sub hebdomadæ vulgò finem, aut iis diebus, qui festis præeunt. Eas cohortationes sacras, vel Doctrinæ Christianæ explicationes Magister sedulò parabit, ac maturè quidem, & fermè De-

minico die. Juvabit scripto exarare præcipuas rationes, exempla, similitudines, auctorum ac præsertim Sacræ Scripturæ testimonia. Non exiliter & jejune referantur exempla, sed motus varii & rationes illis inferantur, ut inescatæ aures narrationis suavitate illas facilius inattentos animos demittant. Quamobrem oportebit sacras potissimum historias in promptu habere benè & eleganter expositas, quas non solum memoriæ mandent pueri, sed domi etiam renarrent parentibus: ita noxiæ, & aniles fabulæ excludentur, affuescent pueruli aptè narrare, & Sanctorum etiam Librorum habere gustum aliquem incipient. Easdem historias ab iis, cum te convenient, exquires; addes nonnulla, quibus acuas interrogandi cupiditatem, paulò reconditiora, quæ postmodum in Scholâ palàm, si lubebit, reposes. In tradendâ porro Doctrinâ Christianâ curabis ut discipuli audita repetant, quod in Scholis inferioribus numquam est omitendum. Ita si doces quomodo sit eliciendus de peccato dolor, facies ut modum illum nemo non apprimè teneat, ac repetat expedite: laudabis eos qui commodius id præstiterint; aliorum tarditatem incre-

pabis, &c. Caveant oportet qui Scholam Rhetoricæ & Humanitatis obtinent, ne sacras orationes accurent ad pompam quandam & specimen eloquentiæ, quasi si concionem instituerent. Ad puerorum captum accommodari debet sermo, nec laboris exigui aut ingenii est, ita se demittere ad eorum angustias, ut à rerum sacrarum excellitate ac amplitudine Magister Christianus non discedat.*

A R T I C U L U S III.

DE VARIIS ARTIBUS FOVENDÆ AD- LESCENTUM PIETATIS.

MOnendi sunt imprimis ut Studia referant ad divinam voluntatem & gloriam, Deoque placere & probari velint; ut initium studendi faciant ab aliqua pia precatiuncula: cohortandi, ut sub Scholam Christum in æde sacra delitescen- tem conveniant: curandum ut in Sodalitia B. Virginis adsciscantur ii, qui maximè omnium videbuntur idonei: laudibus effe- rendi, qui se præcipuâ pietate commen- dant, & in pretio palam habendi. Divi- dendi singulis identidem libelli pii, præmia diligentiorum, benevolentia pignora, in-

citamenta virtutis : sed ostendendum quo pacto legi utiliter, ac mente tractari possint; nec ratio non repetenda eorum, quæ lecta fuerint, comiter tamen & aliud agendo; nihil enim æque virtutibus inimicum, atque violentia. Ultrò ac libenter fiat, quod fieri benè ac diù velis.

Auctorum interpretatio sit ejusmodi, ut Scriptores quamvis ethnici & profani omnes fiant quodammodo Christi præcones; hoc est, ut ad virtutis laudationem, & vitii vituperationem omnia revocentur; commendentur, quæ honestè; damnentur, quæ secùs facta occurrent: sententiæ salubres parvulorum pectoribus inferantur, quæ opportunè deinceps ab iis reddantur, & stimulos ad benè vivendum admoveant, Scriptionum argumenta, quæ tradentur ipsis è vernaculo sermone in latinum convertenda, contineant vel historias graves, vel utilia monita. Caveat tamen prudens magister, ne id fiat cum tædio ac satietate puerorum; imò proderit nonnulla festivè dicta factave permiscere, ut Ars Christiana lateat. Comædiarum, si quæ in scenam producentur, & Tragædiarum fabulæ, spirant pietatem, ac potius pe-

134 R A T I O D O C E N D I,
tantur è sacrâ vetustate, quàm è profanâ,
Quam multa sunt è quibus ingens ad ani-
marum frugem existeret utilitas, si tantus
salutis alienæ procurandæ inesset mentibus
nostris ardor, quantus inest aliquando ad
inanem gloriolam è studiis colligendam,
aut ad pascendam levi, si non plectendâ,
voluptate, sciendi cupiditatem! longè mens
alia nobis esset, si exhaustos à Christo
pro fervendis mortalibus labores, si æterna
supplicia perituris animabus constituta, si
doctoris partes nobis impositas, attentâ
cogitatione versaremus,

C A P U T I I,

DE DISCIPULORUM ERUDITIONE.

UT eruditi fiant adolescentes non satis
est si studeant; id maximè curandum
ut studere, ut eruditi esse velint, Ut porro
id velint efficitur facillimè dedecoris me-
tu, & æmulatione. De hoc utroque Stu-
diorum stimulo primùm dicemus; deindè
pauca de privatis discipulorum Studiis;
demùm paulò plura de publicis Scholæ
exercitationibus subjungemus.

A R T I C U L U S I.

D E D U P L I C I S T U D I O R U M S T I M U L O .

E St illud perquam sapienter observatum & verè, multò plus apud pueros profici dedecoris, quàm pœnarum metu; nec facilè reperiatur unum aliquem è plagosis istis Orbiliis, qui diù ludum puerilem suaviter, utiliterque, tenuerit. Quamobrem in id unicè incumbere magistri sapientis cura debet, ut his duabus machinis, laude, & vituperio, Scholam suam regat. Hæc alunt æmulationem, cotem ingenii puerilis, calcar industriæ. Eadem privatæ discipulorum inter se concertationes juvant. Nemo, verbi gratiâ, solus legat scriptionem; paratus æmulus qui reprehendat, adsit qui instet, qui pugnet, qui vincere gaudeat. Nemo item interrogetur solus, sed præsto sit qui respondentem, si cespitet, erigat; hæsitantem redarguat; obmutescentis vices & locum obeat. Schola superior cum inferiori componatur, delectis ex utroque agmine pugilibus, constitutis iudicibus, spectatoribus evocatis, tum domesticis, tum externis, & quidem, si fieri poterit, non obscuris.

Oratiunculæ, poemata, & aliæ id genus pro captu Scholæ lucubrationes, identidem recitentur ab uno vel pluribus alumnis ejusdem Scholæ. Acciri tunc poterunt adolefcentes ex inferiore Schola qui audiant & mirentur, qui dicentem laudent, cohonestent aliquo epigrammate, nodum aliquem solvendum proponant, &c. Ad hunc modum explicabitur vernaculè, & illustrabitur Maronis liber, Oratio Tullii, pars Horatii, Juvenalis Satyra, Fabella Phædri, Historici locus: interrogantibus vel æmulis, vel spectatoribus & agonothesis; moderante rem totam Præceptore. In iis omnibus nefas sit alium sermonem adhibere quàm latinum, in quo vel pueruli plus opinione possunt, Ætas cærea, quocumque flectas, sequetur,

Hos verò æstus animorum puerillum, hæc partium studia, non ut ludicrum & alienum, sed ut suum & grave negotium magister tractabit. Induet certantium animos; pro utraque parte laborare se, vigilare, sollicitum esse præ se ferat: angatur cum victis, & quasi triumphet cum victoribus; horum victoriam prædicet, illorum doleat vicem, ac spem fortunæ melioris faciat: alios ab adversariis incre-

pari palàm & reprehendi acerbìus patiatur: alios contrà jubeat celebrari. Palmam, si lubet, vel coronam deferant victi ad pedes victoris, ornatam lemniscis & orichalco; prostent certo in loco venales sudore lauri, præmia vi rapienda; componatur è doctissimis quibusque Senatus, in quo errata & pænæ delinquentibus imponendæ expendantur, ac publico Decreto irrogentur: magistro id ratum habente quod illustrissimis Senatoribus vilum fuerit. Sunt qui menda graviora in Censorum libros & quasi tabulas publicas referri jubeant, adscripto nomine Auctorum; hæc menda singulis hebdomadis semel, aut sæpius recitantur per præconem. Similiter illa scribentur quæ ingeniosè fuerint elaborata, eleganter dicta, explicata doctè, subtiliter inventa; addetur elogium Auctoris, & in eodem libro perscribetur ad perennem memoriam, & nominis in litterarum regno celebritatem.

Alii errorem majoris momenti ab aliquo, præsertim è Scholæ Proceribus admissum grandibus exarandum litteris, & ejusdem Scholæ parietibus affigendum curant; vel recitari clarâ voce jubent semel atque iterùm, ut ea vox & acclamatio aures

puerorum perfonet, erroremque altiùs in animis defigat. Alii hæc menda in fingulorum fcriptione poſtridiè deſcribi ab unoquoque volunt: alii apponunt errati deſenſores aliquos & patronos, qui dum illud pravè tueri conantur, ridiculum ejus auctorem faciunt. Ludibrium & amara laus plus interdùm, quàm ſeria peccati exprobatio, urit ac pungit. Alii ſcannum quoddam infelix in mediâ Scholâ, vel in ejus angulo ſtatuunt, quòd Barathrum, aut Latomias, aut Gemonias etiam ſcalas, appellant. In eo qui fedet, huic inuſta eſt ignominix nota; imponitur, tandiù dùm in eo hæret, mulcta litteraria; datur tamen facultas emergendi, ſi quem alium aut recitandâ prælectione, aut ſcriptione, meliùs elaboratâ, vincat. Sunt qui trophæum ſtuant in media Schola: huic rapta de victis ſpolia victores appendunt. Sunt, qui facta rectè privatim à Diſcipulis, ſive pietatem illa ſpectent, ſive litteras, colligant unum in libellum, tacitis nominibus, eaque recitari qualibet hebdomada vel ſingulis menſibus jubeant: quod cæteris vel pudori, vel exemplo ſit. Sexcentæ ſunt ejus generis artes, quæ non modò ſerviunt acuendis puerorum

ingeniis; verùm etiam Præceptorem laboris parte levant, ac pœnarum sumendarum invidiosâ, & molestâ necessitate liberant.

Laudem ac dedecus prudenter & cautè Magister dispenset: ne præmia, sine delectu ac modo effundat; faciendum ut iis pretium arroget non tam materia & moles, quam calculus, nomenque Præceptoris: dedecoris sit quàm laudis parcior: in eoque id apprimè caveat ne alienum & aversum ab eo quem objurgat aut vituperat, animum præ se ferat; ne contemptum, ne desperationem ostendat. Cum enim vident pueri se famam perdidisse, ac pro desperatis haberi, desperant & ipsi sibi, perfricant frontem, & conatum ad meliora prorsus abjiciunt. Igitur publicis privatisque reprehensionibus aspergenda modica laus aliquando erit; culpa in alios avertenda; concitanda spes rei melius gerendæ; curandum ut per alios vituperentur, à te laudentur ipso & erigantur, &c.

Enitendum ut qui provehantur in Scholam superiorem, anno exacto, si quâ laude sunt insignes, maximè si exemplo & contentione suâ æmulationem hanc & rem litterariam adjuverint, cum elogio aliquo & eruditionis diligentiaque commenda-

tione non vulgari provehantur : ut eorum nomina , in laureatis descripta chartis , vel typis exarata , si lubet , legantur ; appendantur pro Scholæ foribus , &c. iidem appellentur cum honore , ac donentur aliquo præmio , in publicis declamationibus , quæ unâ Scholâ alteram invitante , habebuntur. Sint arbitri litium eruditæ & controversiarum , quæ inciderint in Scholis aut à magistris compositò adornatæ fuerint ; ad eas dirimendas legari publica auctoritate poterunt , sententiam scripto ferre clam & occultis suffragiis , &c.

A R T I C U L U S II.

DE PRIVATIS DISCIPULORUM STUDIIS.

CAvendum ne quid oneris justo gravius , & iniquius adolescentibus imponatur ; excutiunt enim potius , quàm perferant : deindè faciendum ut quæ sunt imposita , corrigantur accuratè. Plurima memoriæ ab iis mandentur , in eoque pensa adventitia , & multæ potissimum versentur , ut memoriam discendo excølant ; qui labor ut est fructuosior , ita & gravior.

* Commendet Magister libros atque indi-

* *Quintil. lib. 11. c. 21.*

RATIO DOCENDI. 145

et, quos à discipulis legi privatim oporteat, & quo sint legendi pacto monstret. Diligentioribus extraordinaria quædam studia, in quibus domi, cum vacabit, ponant operam, assignari poterunt; maximè in Schola Humanitatis, & Rhetoricæ: verbigratiâ, legendi Auctores Latini, Græcive; huic T. Livius, illi Q. Curtius, aliis Iſocrates, Demosthenes, Homerus, &c. nunc poëma componendum, nunc oratio; modò etiam scenicus aliquis ludus, uni pluribusve tribuetur. Hæc domi sedulò paratæ proferri poterunt in Scholæ & Civitatis lucem. Instituendæ, si videbitur, quædam Academiæ sive exercitationes privatæ; exempli causâ de Oratore, vel Poëta Latino, Græcove; de Historia, Geographia, &c. ad quas selecti alumni certum in locum stato tempore convenient sub Scholam, vel diebus vacationis. Præcrit illis Academiis Præceptor: aut alius aliquis. Eligetur ex ipso cœtu, communi suffragio unus qui Princeps Academiæ, & veluti moderator sit: addentur eidem Consilarii & Assessores, plures paucioresve pro numero Academicorum. Principis Academiæ, cum aberit, vices primus Consiliarius implebit. Eligetur

etiam Scriba, five Secretarius, & alii generis ejusdem Magistratus, qui subindè mutabuntur. Secretarii munus erit referre in codicem Academicorum nomina, & Magistratum qui eligentur; item eorum qui rectè quid scripserint: monere quæ exercitationes & à quibus habendæ sint: proponere publicè, quæ legenda palàm, aut propugnanda erunt, &c.

Academiae vulgò tribuitur horæ unius spatium, quod hunc in modum transigitur. Priusquam habeatur Academia, designatur materia de qua proximè sit differendum; exempli causa, locus, aut liber Oratoris, aut Poëtæ Latini, Græcive, explicandus. Hunc locum domi parant omnes Academici, & ejus particulam explicant in ipsamet Academia: mox unus; duo, vel plures obortas super illo eodem loco difficultates proponunt: alii quæ videntur annotanda indicant. Proponitur deindè scriptio, contexta fermè ex isto loco, seu libri parte. Scriptionem ab Academiae Principe, vel à pluribus excogitatum & confectam, singuli elaborant domi. Illæ scriptiones dantur examinandæ Magistratibus, & referente Academiae Principe, vel ejus Scriba, is qui omnium optimè scripsit donatur

præmio. Hæc scriptio dictatur correctæ, & ab omnibus sumitur. Errata, nominibus Auctorum tacitis, appellantur, & in tabulas Academiæ referuntur. Proponi theses poterunt quæ defendantur & oppugnentur, oratorio tamen more potius quàm dialectico. Deniquè leguntur eruditæ lucubrationes ab Academicis privato labore conscriptæ, verbi gratiâ, ode, elegia, epistola, narratio, &c. referentur optima quæque in librum huic negotio destinatum, quod ærarium Academiæ rectè dixeris, ut merita laude, qui cæteris scribendo præstitere, gaudeant.

Antequam dimittatur Academia, præstituitur scribendi argumentum, legendus, & explicandus auctor assignatur, eruditionis aliquod caput etiam excutiendum, &c. Si quis recitare memoriter quidpiam velit, vel auditur in publico confesso; vel audiendi negotium certis Academicis datur.

Brevi precatione finis imponitur Academiæ, eademque ratione inchoatur.

Si quis in eam cupiat adscribi, præbeat oportet specimen eruditionis, explicando aliquid, scribendo, ac memoriter recitando. De illo admittendo referetur ad Academicos, qui publicis privatisve suffragiis adoptandus sit nec ne, judicabunt.

A R T I C U L U S I I I .

D E P U B L I C I S S C H O L Æ E X E R C I -
F A T I O N I B U S .

§. I.

Nonnulla de illis universè præcipiuntur.

E Arum hic ordo esse solet: recitantur prælectiones; explanatur nova prælectio; seriptiones emendantur; Auctor latinus in patrium sermonem vertitur; dictatur aliquid de Arte dicendi in Rhetoricâ, vel de Geographiâ: concertatur in Scholis inferioribus.

De istis exercitationibus universè quædam præcipi possunt, quædam singillatim & propriè. Universè quidem videndum est, ut suum sit unicuique tempus fixum & ratum; ut aliis aliæ temerè non præponantur; ut nullæ omittantur, vel accidantur. Deindè ut, quoad fieri poterit, nemo sit illarum immunis: nemo, verbi gratiâ, non recitet lectionem, non legat seriptionem, auctorem interpretetur, concertet, respondeat, &c. certa dies per hebdomadam aliquibus tribuatur, si quotidie universis opera singillatim dari nequit;

nec

nec eadem tamen iisdem semper dies assignetur, sed consultò mutetur. Observabit ergo Præceptor antequàm ludum litterarium subeat, quos cui exercitationi destinet; ac ne quis excidat, cavebit. In quo ita peritiores exercendi, ut deteriores præteriti, & neglecti non fuisse videantur. Si quid in Scholâ dictabitur, id & breve fit & necessarium. Curabitur ut singulis hebdomadis declametur publicè aliquid, & pueri vocem gestumque moderari cum dignitate doceantur. Latine loquendi consuetudo quam diligentissimè retinenda: neque fuerit inutile formulas aliquot proponere adolescentulis, quas in Lyceo in congressu familiari, in ipso ludo usurpent; ultrò enim ac libenter dieimus, quod nos benè, atque eleganter dicturos confidimus. Dabit operam Magister ipse ut emendatissimè loquatur; ut loquentibus, ut balbutientibus præcat. Juvabit illud etiam, si propositis præmiolis aut pœnis, tanquam ex lege provocent alii alios, & emendent inter sese: deligentur doctiores nonnulli qui, si quid ortum fit litis, decidant.

Pauca singulis Scholis pueri doceantur: sed accuratè; & ita ut hæreant in menti-

R

bus. Meminerit Præceptor ingenia puerorum esse veluti vascula angusti oris, quæ superfusam liquoris copiam respuant, sensim instillatam recipiant. Itaque sæpè interroget, ac eorum quæ dixerit rationem modò ab his, modò ab illis reposcat. Peritiores Discipuli quæ fuerint explicata repetent rudioribus aliquando, & familiariter explanabunt. Sic utrique plurimùm proficient; nec rarò accidit ut ab æqualibus discant faciliùs pueri, quàm à Magistro.

Non est illud prætereundum, quod ubi adoleverunt, magno emolumento sæpè fuit, ut affuescant distinctè loqui & articulatim; * non præproperè, ut ferè fit, raptim, turbidè: ut intersistant, sermonemque interpungant, ubi opus est.

§. II.

Scholæ Exercitationes singillatim expenduntur.

UT aliquid singillatim de iisdem Scholæ Exercitationibus præcipiamus; caveat Magister dùm lectiones recitantur, ne cessent pueri, & otiosè circumspeciant:

* Quintil. lib. II. c. 3.

habeant quod legant, vel scriptitent, ut Epigramma, cujus argumentum uno verbo proponatur: locum Auctoris interpretandum: excerptas è Tullio, Virgiliove locutiones latinas: interim aliquot ejus diei seriptiones evolvere Magister tunc poterit. Sub finem illius dimidiæ horæ, quæ vulgò recitantibus tribuitur, legantur absentes & reversi: appellentur qui excusationem absentiae repræsentare debent; recognoscantur extraordinaria pensa; moneantur Discipuli si quid incidat eo die, vel postridie, de quo monendi sint; si quid peccatum publicè, &c. Ut absentium causas, & alia id genus Præceptor commodè cognoscat, præsto sit in aedâ paulò antè ultimum Scholæ signum.

Sequitur explanatio Ciceronis, Virgillii, aut alicujus Auctoris Scholæ accommodati. Hujus explanationis quinque, sexve partes fient, ut fusiùs in articulo sequenti declaratur: prima est argumentum prælectionis: secunda, expositio & enucleatio singularum sententiarum, si breves, si obscuræ, si implicatæ sint: tertia explicat ea quæ pertinent ad aliquam eruditionem; ad Historiam, mores Gentium, &c. Quarta, in Scholis provectoribus exqui-

rit quæ ad Rhetoricam, vel Poëticam spectant; quinta expendit Latinitatem. Ad di sexta potest, ut insinuetur quod valebit ad mores informandos, fovendamque pietatem; id verò si sponte se non offert, arcessere licebit etiam longius. Interim Discipuli præ manibus habeant libros qui explicantur; scribant annotationes istis partibus respondentes, quas Præceptor jusserit; sed caveatur, ne quid aliud scriptitent: eas in proximâ quæ afferetur scriptione descriptas reddant, ac simul habeant in libris exaratas & servant. Sic, vel invitæ attentas cogentur præbere aures, & peculiarium eruditum augebunt. Ad vitandum explicationis longioris tædium, ne pigeat eandem sæpius obrumpere, unum aliquem aut plures carptim interrogando, maxime si cujus aures peregrinari animadvertentur. Variæ sunt artes excitandæ attentionis, quas docebit usus, & sua cuique industria suggeret.

In legendâ, & emendandâ * scripçãoe initium duci poterit à peritioribus, qui cæteris nimirum exemplo sint: ab iis si quid allatum erit emendatiùs, dictabitur

* *Quintil. lib. 10. c. 4.*

integrum, vel, nonnullis immutatis: mox infimorum ſcriptiones audientur; accincti erunt qui emendent, aut ejuſdem, aut ſuperioris ordinis: aliquando inferioris, ut pudoris & ignominie plus incutiatur peccantibus; quod erit reprehenſum inculcabis, rationem errati proferes, & ut repetatur curabis. Quæ ſcribuntur à pueris, commodius emendantur ſingulas partes, ac periodos percurrendo, & ut quæque lecta eſt à pluribus, quaſi perpurgata, corrigendo: in Humanitatis & Rhetoricæ Scholâ carmen integrum, aut amplificatio cum dignitate fructuque perlegetur. In ejuſdem Rhetoricæ tradendis ad ſcribendum argumentis ſolutæ orationis, quidam ſervandi ſunt gradus: ita ut primò dentur componendæ periodi; tùm figuræ periodis admixtæ, poſteà ratiocinationes, enthymemata, dilemmata: loci oratorii extrinſeci, & intrinſeci; partes orationis, ut exordia, narrationes, & confirmationes; demùm orationes integræ, primùm in genere judiciali, deindè in deliberativo & exornativo. Identidem inferentur Epistolæ, Fabulæ, Inſcriptiones, Epitaphii condendi ratio, & aliæ id genus ſcriptiunculæ amœniores, nec minùs neceſſariæ.

Lege Quintilianum lib. 2. capite 4. ubi multa sapienter de ratione scriptionis emendandæ præcipit.

In inferioribus Scholis, licet non sit anxie laborandum de ordine & nexu sententiarum, quæ possunt esse singulæ breviores, & abruptæ, nihilominus debent esse ejusmodi, ut contineant aliquid scitu non indignum, quod alere ingenia puerorum & augere possit. Quàm multa præcepta morum egregia occurrunt in Tullio, in Stobæo, in veterum Apophthegmatis, quæ colligi possunt in Scriptionem? quàm multa ex Historiarum acervo depromi? Quæ ad scribendum proponentur, ait Quintilianus * non otiosas velim sententias habeant, sed honestum aliquid monentes. Prosequitur hæc memoria in senectutem, & impressa animo rudi usque ad mores proficiet. Quid vetat propria nauticæ rei vocabula, vestiariæ, bellicæ, domesticæ, puerulis sensim cognoscenda subicere; undè copia, & ubertas latini sermonis efflorescat? Epistolam suis constantem partibus, aut Narrationem texere? sic ad Eloquentiam sternitur via. Neque

* Lib. 1. *Instit.* c. 1. lib. II. c. 6.

hoc impedit tamen , quominus Magister difficultatem aliquam & Grammaticæ nodum in Scholâ explicatum proponat in scriptionis argumento , & per dies aliquot continenter inculet ; imò perquam utiliter fiet ; ut quæ in explicando Poëtâ , vel Oratore , aut Historico fuerint annotata , præsertim si difficultatem habeant majorem , in ipsum thema conferantur ; hinc enim existet alacritas major Discipulorum ad auctoris explanationem audiendam , & ad scribendum facilitas , cui sedulò consulendum : ne deterriti difficultate adolescentēs componendi laborem fugiant. Itaque scriptionis argumentum semper dictandum horâ dimidiâ ante Scholæ finem : explicanda ejus materia , facultas danda , ut si quis quid parùm intelligat , id proferat : vel potiùs interrogandi sponte tardiores , & nonnihil subministrandum adjumenti ; via quasi digito monstranda , pro captu cujusque Scholæ ; Rhetores enim eniti per sese ad summa quæque debent ; reliquis complanandum iter , & ducendi quasi manu , donec possint vestigia securi figere. Doccantur Discipuli in Scholâ Poëscos , omnes Carminum formas Epicorum , Lyricorum , Elegorum ;

neque semper Epigrammata, vel Odas scribant. Quicquid porrò scribendum proponat Magister, illud semper emendatum dictet; quod in ipsa quoque fieri posse Rhetoricâ usus comprobavit.

§. III.

De interpretatione vernaculâ, concertatione, &c.

Post emendatam, dictatamque scripturam Auctor latinus in patrium sermonem vertitur; vel concertatur. Id alternis fieri, si temporis angustia utrique pares exercitationi quotidie non sunt, potest. In Auctoris explicatione tria observabis; 1. proprietatem vernaculi sermonis, & cum latino consensionem; si qua sit: aut dissensionem; ut linguam alteram ex alterâ Discipuli condiscant. Deinde proprietatem, & elegantiam sermonis latini; denique notabis sententias instituendis moribus, & iudicio puerorum formando fingendoque aptas; expendes hominum consilia, improborum poenas, effata Sapientum. Pars aliqua Historici vertenda in patrium sermonem, detur aliquandò pro scriptione; vel breviori themati, velut

appendix adjungatur. Depugnent inter se de interpretatione ; componant eo scribendi genere pro locis, itemque sub anni finem pro præmiis. Ita nihilominus auctori explicando seruiatur, ut ne totæ Scholæ tribuantur huic interpretationi; quod negligentiores Magistri faciunt, quia laborem scilicet explicandæ prælectionis, & thematis corrigendi fugiunt.

Dùm concertant de præceptis Grammaticæ, Poëseos, aut Eloquentiæ, unus opponatur multis, vel plures pluribus: præfiniatur argumentum concertationis, tempus, & modus: arbitri & iudices constituentur, præmia victoribus, pœnæ victis imponantur, cæteri fructum quem è concertatione perceperint scripto mandatum exhibeant, vel interrogati repræsentent.

Institui poterunt illæ concertationes cum aliquo apparatu: evocati pugiles ex inferiore Scholâ committentur cum Discipulis Scholæ superioris; veterani cum recentioribus, &c. Exeunte anno publicæ concertationes in Collegiis aliquibus habentur majori cum pompâ: explicantur auctores accommodati singulis Scholis, frequenti eruditorum, & procerum con-

fessu; libellis etiam promulgatis, ubi pugnantium nomina, & materia certaminis declarantur. Laudari fatis nequeunt omnia & frequentari, undè celebritas, & splendor conciliari litteris potest: quæ sine aliquâ commendatione in vulgus & pompâ jacent, & ab ipsis pueris contemnuntur. Modus tamen adhibeatur, neque Comœdiis, aut aliis id genus operosis ludis, licet eruditis, Magister nimium indulgeat; ne, dum auræ populari servit, Scholam negligentius gerat.

Solent alicubi singulis horis, aut sæpius etiam, caput aperire. adolescentes, & Salutationem Angelicam taciti recitare: captabit hujus temporis opportunitatem Præceptor, ut piam ipsis cogitationem subjiciat; vocem aliquam explicet ex Evangelio depromptam, aut Sanctis Patribus; Deum præsentem illis revocet in memoriam; ut colligat ipse sese, animumque brevi prece reficiat.

Statim atque domum è Scholâ se receperit, Deo per Christum, quem in Æde Sacrà viset, gratias agat: Discipulorum scriptiones obiter excutiat; qui absint, qui redierint, expendat; scriptionem sequenti die dictandam adornet, auctorem

explicandum, & alia quæ usus tempusque postulat: si quis Discipulorum gravius contra modestiam, aut officii partem aliam peccaverit, observet, ac simul prospiciat quid remedii adhibendum, ne malum ingraveſcat morâ. Die verò Dominicâ suorum Alumnorum indicem attentè ſedulòque perlegat: univerſos Chriſto, Virginique commendet. Animadvertat quinam privatim & quando monendi ſint, cohortandi, vel increpandi; num agendum cum eorum Parentibus, aut Pædagogis; num quæ literæ idcirco ſcribendæ. Eodem die Doctrinæ Chriſtianæ explicationem proximè habendam in Scholâ comparet; ac reliquam ludi litterarii pro totâ hebdomadâ ſupellectilem inſtruat. Recognoscat etiam quid ſuperiori hebdomada peccatum à ſe fuerit, & quo ſit emendandum modo conſideret: percurrat Regulas, ſi quas Scholæ ſuæ proprias habeat, &c.

A R T I C U L U S I V.

M O D U S E X P L I C A N D Æ P R Æ L E C T I O N I S.

§. I.

Prælectio quemadmodum Rhetoribus exponenda. Locus M. Tullii Ciceronis explicatur.

Exemplum pono in Scholâ cæterarum. In principio Rhetorica, & ſumo exordium ſecundæ Philippicæ, ab his ver-

bis, *Quonam meo fato, &c.* usque ad eas voces, *cui priusquam.* Facio illas quinque partes, de quibus §. II. secundæ partis, art. 3. dixi, quarum prima est argumentum, & omnium brevissima.

I. *Argumentum.* Cùm Philippicam primam dixisset Cicero, in eum paucis post diebus invectus est M. Antonius: illi hanc secundam Philippicam Tullius respondet: ostenditque oratione totam se injuriam fuisse reprehensum ab Antonio: ipsum verò propter gravissima flagitia merito esse reprehendendum.

Ea pars orationis quam explicamus, exordium est, in quo profitetur sibi susceptas fuisse cum multis inimicitias: M. verò Antonium cæteris suis inimicis eò atrocior ac dementior esse, quòd eum ipse ne verbo quidem unquam violaverit. Hanc odii tam iniqui causam affert, quòd Antonius non existimaverit probari posse commodius se hostem esse Patriæ, quam si esset Tullio inimicus. Sic auditores præparat ad reliquam orationem, quòd exordii munus est; afferendo causas honestissimas cur Antonium reprehendat, à quo fuerit immeritò reprehensus: & quicum gerat inimicitias Reipublicæ causam.

Vides tria hęc enumerari breviter, quibus exordii summa continetur. Tot enim debent fieri partes argumenti, quot sunt præcipuæ ejus loci qui explicatur, sententiæ.

II. *Explanatio.* Est secunda pars explicandæ prælectionis I. Hanc subjicio. In Rhetoricâ ornatior esse debet ac uberior. *Quoniam meo fato fieri dicam.* Potest esse duplex hujus commatis sententia: hæc prior; adedne me infelici fato natum esse, ut in me unum ea tela omnia fuerint conjecta, quibus Rempublicam ejus hostes vulnerare conati sunt! Posterior ista: Quàm felix & invidenda fors mea est, quod mecum Bellum sibi gerendum esse putaverint quicumque Bellum Reipublicæ indixerunt! Utraque explanatio ad conciliandos animos idonea, eosque vel amore, vel commiseratione afficiendos. *His annis 20.* Ex quo nempè Consulatum gessi; incidit ille in annum 690. ab Urbe conditâ. *Nec verò necesse est à me quemquam nominari vobis cum ipsi recordamini.* Catilinas scilicet, Clodios, Pifones, Gabinios, &c. *Mihi pœnarum illi plus quàm optarem dederunt.* Eos ulta Respublica gravius est, quàm ipse postulassem: gravioribus illi suppliciis sua in me odia conatusque nefarios lue-

runt, quàm erat humanitatis meæ lenitatisque, postulare. *Te miror, Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere. Quorum facta imitere.* Qui eorum in me vim, odium, scelera imiteris. *Exitus.* Decreta in eos à Senatu facta, plena ignominiaë; mortem luctuosam ac feralem, &c. *Atque hoc in aliis minùs mirabar.* Nempè indictum mihi ab iis Bellum fuisse, denunciatas inimicitias, palàm & apertè gestas. *Nemo illorum mihi inimicus fuit voluntarius.* Ultrò, suâ voluntate, animi quasi gratiâ, ut interdùm fit, seu naturæ indolisque vitio, seu spe utilitatis alicujus. *Lacessiti omnes à me.* Cùm eorum detexi scelera, improbitatem agitavi, consilia Reipublicæ funesta disturbavi. *Tu ne verbo quidem violatus;* aliquo duriore verbo appellatus. *Tuam à me alienationem, commendationem tibi ad impios cives fore putavisti.* Ordo est: Putavisti alienationem à me tuam, fore tibi commendationem gloriæ ad impios cives. Arbitratus es gloriam tuam apud improbos auctum iri vehementer, si te, à me alienum, mihi infensum esse præ te tulisses: tantò te illis gratiorem futurum, quantò mihi esses infensior. *Quid putem?* At quam tandem istius tui

in me odii causam esse putem? *Contemptumne me?* Num Antonium mei contemptu ad inimicitias odiumque profitemdum adductum fuisse putandum est? *An decertare mecum voluit contentione dicendi.* An venire mecum voluit in singulare quoddam certamen, in quo de Eloquentiâ dimicarem; & experiri, uter utro esset in dicendo melior? Hujusmodi explanationis formam & exempla si quæris; habes in Patribus Abrahamo, & Lacerda, qui in exponendo & enucleando hic Virgilio, ille Tullio, eximii sunt.

III. *Rhetorica*; sive observatio earum rerum quæ ad Eloquentiam in prima Scholâ; in secunda, ad Poësim; in tertia, ad Grammaticam; in reliquis ad Syntaxim, & structuram orationis pertinent; tertia pars est explicandæ prælectionis. Eam sic instituo.

Cùm in Exordio nobilissimæ orationis versetur, Exordiumque aliud nihil sit, quàm prima pars orationis, Auditorem præparans ad audiendum, ejusque benevolentiam, attentionem, ac docilitatem captans: juvat, ea quemadmodum hic à Cicerone fiant, observare.

Benevolentiae conciliandae triplex via est.
 1. Si probos mores & homine bene instituto dignos Orator ostendat : si quid in suam afferat laudem , at parcè & modestè. 2. Si se Auditorum rationibus consulere significet. 3. Si adversarios in odium contemptumque callidè vocet. Primum præstat Cicero , suam lenitatem demonstrando , & indolem ab ulciscendi cupiditate alienam : item , negando quidquam esse in vita sua , & rebus gestis , quod reprehendi & contemni possit ; Senatûs judicium de suo consulatu , testimoniumque prædicando. Alterum præstat , dùm affirmat , neminem hostem Reip. fuisse qui sibi non fuerit inimicus : tertium , impotentiam Antonii , odium Patriæ , ejusdem cum improbis familiaritatem , perstringendo.

Attentionem conciliat rei & causæ magnitudine , dùm ait sibi cum hoste Reip. contentionem esse susceptam ; nihil sibi promptius , nihil uberiùs esse , quàm contra Antonium dicere , &c.

Docilitatem ; indicando quid dicturus sit , nimirum pro se pauca ; multa contra Antonium : quod subindè distinctius pronunciat. Possent aliquis explicare fastius , quare tria ista exordii cujuslibet munera

finis

sunt: nempe cum tres animi facultates præcipuæ numerentur, prima intelligendi, secunda recordandi, tertia volendi; mentem attentione quasi teneri; memoriam docilitate; benevolentia voluntatem, Afferret etiam exempla bonorum exordiorum, vitia malorum, & errata subjiceret obiter; nisi fortè satius fuerit ista explicationi præceptorum reservare.

Pertinet quoque ad Rhetoricam subjectio, quæ in hæc incipit verba; *Quid putem?* Docendum quænam hæc figura sit, quis locus, quis modus. Appositis exemplis illustranda, Græcis & Latinis, Quæ omnia Magister sedulus ex Institutionibus Fabii, è Vossii Rhetorica, è Pælatio Eloquentiæ petet.

IV. *Eruditio.* Pars quarta explicationis est. Quæ fuerit huic voci *Fato*, quæ statim occurrit, subjecta notio apud Ethnicos: quænam sit apud Christianos, expones. *His viginti annis.* Proferes annum in quem incidunt natalis Ciceronis, consulatus, mors. *Bellum indixerit*, Quomodo bellum indicî à Romanis soletet quæres apud Rosinum, Abrahamum, aut Cantellum. Offeret tibi occasionem ea vox, *maledictis*, edisserendi quid sit discriminis

inter maledictum, convicium, & contumeliam. Ex illa verò sententiâ: *Mihi pœnarum illi plusquam optarem dederunt*, existet locus egregius agendi de ultione, quàm sit indigna virq̄ probo, &c. Silvam tibi suggeret Juvenalis Sat. XIII. Eam augebunt Adagia, Polyanthea, Philologi. Depromes in eam rem aliquid è Christianæ Disciplinæ, Historiæque penu.

V. *Latinitas*. Ultima pars est explicandæ prælectionis. Excuties istam locutionem metaphoricam, *bellum mihi indixerit*. Adde reconditas quasdam significationes hujus verbi, & affinium vocum, si lubet; quæ fuerint indictiva funera, & feriæ docebis. *Perhorrescere*. Quæ sit vis ad eloquentiam vocum compositarum exemplis aliquot confirmabis. *Verbo violatus*. Cadunt in eam vocem ista benè latina, corpus violare vulnere, ebur ostro; fidem, fœdus, jura sacra. Cæteras quæ in his pauculis versiculis occurrunt voces parco ascribere.

§. II.

Alterum exemplum in loco Virgiliano proponitur.

Alterum prælectionis explicandæ in Rhetoricâ exemplum pono, petitum è Maronis libro XII. versu 425. *Arma*

citi properate viro, &c. usque ad versum
440.

I. *Argumentum.* Æneas, accepto in pugnâ vulnere, præter omnium spem repente sanatus fuerat, infuso etiam à Venere in pelvim, cum vulnus lavaretur, dictamno: attonitus rei novitate Medicus exclamat; Æneas ipse raptim arma induit; & antequàm pugnam repetat, filium deosculatur, ac paternâ & heroicâ oratione breviter compellat.

II. *Explicatio.* *Arma citi, &c.* alloquitur Japis Medicus eos, qui circumstant Æneam Duces, admiratione, ut apparet, defixos. Quid vos verò hic cessatis? quin properetè arma Æneæ affertis, quin illum pugne redditis? *Non hæc humanis opibus proveniunt.* Ista miracula; hæc sanitas tibi præter omnium opinionem restituta, non humanis viribus, aut usitatis quæ docet Ars Medica remediis effecta est. *Major agit Deus.* Major aliquis Deus arte & naturâ fortior, hæc agit, tibi vitam ac sanitatem restituit. Non explicat quis ille sit: fortè Apollinem intelligi vult, Artis Medicæ Præsidem: fortè Venerem innuit: quam favere filio & adesse non dubitat, *Opera ad majora remittit: ad victoriam,*

ad Italiam obtinendam. *Ille, Æneas, suras incluserat auro*, crura ocreis auro pictis jam induerat, dùm hæc Medicus loqueretur; tanta erat pugnæ aviditas. Sura propriè est pars cruris posterior & averfa, infra poplitem; ut tibia, ejusdem cruris pars est anterior & adverfa, infra genu. *Hinc atque hinc*. Crus utrumque dextrum & sinistrum notat, ocreâ suâ inclusum. *Odit moras*. Abrumpi moras omnes jubet: vel minimam interponi moram ægerrimè patitur. *Haftam coruscet*. Vibrat, quassatque, quasi jam præludens pugnæ; & illam in hostem velut præsentem intentat, collineatque, uti solent qui gestiunt pugnare. *Postquam habilis lateri clypeus*. Postquam clypeus insertus fuit in brachium lævum; vel quibusdam loris ex humero sinistro ita suspensus, ut commodè adhæreret lateri, ac tractari faciliè, & expeditè sumi posset. *Habilis* res dicitur quæ moveri, tractari, haberi commodè potest: ut *inhabilis* ea, quâ quis uti expeditè nequit. *Loricæ tergo est*. Postquam lorica tergo habilis sedit. Loricæ porrò pars duplex est; altera pectus, tergum altera tegit: hanc nominavit solam, alteram faciliè intelligendam ratus. Postquam

igitur arma omnia fuerunt apparatus, & decenter corpori hærentia, iis ita vestitus, ac totus ferro horrens, Ascanium complectitur *fufis circum armis*, brachiis scilicet, quæ ferreo tegmine erant induta, quæ hastam & clypeum retinebant circumfufis, & puero circumdatis. Pulchrè, & ut virum bellatorem decebat. *Summaque*, &c. & per galeam, id est per galeæ buculam patentem, leviter osculans filium. *Summa oscula* sunt obiter & strictim data, non ore pleno, in summa, v. g. fronte; ita pater debuit, & Heros minimè blandiri amans; ita duntaxat potuit galeam indutus; ita tempus ipsum & occasio festinationis plena sivit. *Disce puer virtutem ex me*. O Fili (puerum vocat cum dignitate quadam) disce veras ex me virtutes, prudentiam, fortitudinem, pietatem, &c. Ita gloriari licet patri apud filium. *Et laborem* bellicum scilicet, *verum*, quem tu ipse sumas, quo vera gloria quæritur; non umbratilem & intrà parietes, sed in acie, campoque susceptum. *Fortunam ex aliis*. Alii te Imperatores fortunam & felicitatem sanè doceant; sumas ab illis, per me licet, exempla felicitatis; ego unius tibi virtutis auctor & exemplum esse volo. Præclarè; virtus enim una solidum & pe-

rante bonum est; felicitas, umbra & vestigium boni: hæc in casu posita; illa in nobis; hæc prædicandos ab aliis, licet id interdum minime promeritos: illa bonos & beatos, etiam in medio contemptu & ignominia, facit. Hunc locum alii sic explicant: Disce ex me virtutem veram; at ex aliis v. g. Turno, quem brevi à me victum cæsumque aspicias, disce Fortunæ inconstantiam, & levitatem: ut hanc timeas; illam sequaris. Nostra explicatio magis decet Æneam, & cum iis quæ postea sequuntur magis cohæret. *Nunc te.* Quando laborem belli per te ipse ferre propter ætatis imbecillitatem nondum potes: ego illum pro te nunc sumam; te defendam ab hoste; viam tibi ad Italiæ regnum sternam. *Defensum dabit*, defendet. Sic Latini dicunt effectum dabo, pro, efficiam; inventum dabo, pro, inveniam. *Magna inter præmia ducet.* Ducet ad fatalem terram possidendam, ad regnum Italiæ, quæ erunt præmia laborum meorum; itaque *inter*, pro, *ad*, ibi ponitur, auctore Servio: vel, si vim hujus præpositionis retinere placet, *inter præmia*, id erit, inter maximas victorias, inter hostium cladem, & urbium excidia, quibus Superi meam fortitudinem remunerabunt, ducam te qua-

si manu ad Italiæ regnum obtinendum. *Tu facito, &c.* Da operam ut sis memor nempè meæ virtutis, ac viæ per quam te deduxero. *Adoleverit ætas*, creverit, se corroboraverit atque confirmaverit. *Tuorum*, parentis & avi. *Avunculus Hector*, quia frater Creusæ, quæ Ascanii mater. *Excitet*, ad imitandum, ad indulgendum præclaro labori.

III. *Rhetorica.* Expendetur 1. Oratio Medici: ejus exordium abruptum, & rei conveniens: ratio, qua Æneam & Socios accendit, nempè Deorum manifestus favor, undè omen futuræ victoriæ certissimum. Ipsi te vocant Superi, & affectum perficere bellum jubent, i perge. 2. Æneæ festinatio, quam verba ipsa mirè indicant: suras auro jam incluserat, odit moras, delibat oscula. 3. Verba quibus filium alloquitur, planè Heroë digna, digna Virgilio vate. Illustrari pars ea quoque posset comparatione Virgilio cum Homero, apud quem Hector, VI. Iliad. ad bellum gradens, longa oratione cum filio juveniliter lascivit, ac malè cunctatur.

IV. *Eruditio.* Major agit Deus. Explica quinam majores, sive majorum gentium Dii dicerentur; quinam minorum gentium.

Clypeus. Expone varias clypeorum formas; discrimen inter parmam, peltam, scutum, &c. testudinem è clypeis componi solitam. *Fortunam ex aliis.* De Fortuna dicendi locus esse poterit. *Exempla tuorum.* Quàm ingens aperit sese campus dicendi de exemplo, quòd pueris Parentes offerre debent, *Materia* felix & eloquens à Juvenale postulabitur Sat. XIV. & ad mores informandos ipsa per se ducit: monebis Discipulos quemadmodum uti Parentum exemplis, sive bonis, sive pravis, debeant; quam in istis adhibere cautionem,

V. *Latinitas. Humanis opibus.* Opes, ea vox, favorem, præsidium, robur, conatum sæpè notat. Laudabis Horatium. *Non Priami domus perjura pugnaces Achivos Hecitoreis opibus refringit.* Addes Virgilium variis locis. *Proveniunt.* Provenio est, succedo; provehor: interdum, evenio; alias nascor, gignor. *Agit.* Infinitus sim si executionem quæ in hæc una vocula occurrunt: seliges quæ Oratori, vel Poëtæ, pro tuæ Scholæ gradu erunt appositæ. *Summa.* Latè quoque patet ea vox; nec minus erudita & recondita hæc, *adoleverit.*

In Secundâ, five Poëseos & Humanitatis classe idem teneri cursus, idem ordo servari debet: hoc unum interest, quod plus Poëticæ tribuendum; abstinendum à longiori circuitione, in explanandis Sententiis; ab oratoria etiam illa latinitate temperandum. Quod multò etiam magis est in tertiâ classe, quæ prima Grammaticæ à nonnullis vocatur, faciendum ubi Grammaticæ & elegantix ratio habenda major, & in regulis adhuc hærendum, quæ Discipulis usque sunt inculcandæ.

In quartâ & quintâ Scholâ discrimen esse manifestius incipit: ibi littus Magister legit, nec in altum dare vela, nisi raro, audent: opus illi duntaxat sedulitate ac vigilantia, ne ad cautes quibus oblitum est littus, & salebras adhærescat; ne victus tædio remittat laborem, & minima ista persequi negligat. Hæc autem sedulitas, ut est operosior, ita exemplis magis eget. Illud hic deesse non patiar. Et quamvis exempla hæc puerilia & inepta ferè videantur, ita sunt necessaria tamen, ut merito censeantur non omittenda. Rectè vel fabellam pueris explicare, artis opus & specimen est.

§. I I I .

Modus prælectionis explicandæ in Scholis infimis Grammaticæ. Fabella exponitur.

Explicanda sit Fabula Phædri sextæ libri I. *Personam tragicam fortè Vulpes viderat* : *O quanta species , inquit , cerebrum non habet !* Ita illam infimæ Scholæ Præceptor explicabit , ac vernaculè pueros alloquetur , qui nondùm latinè , quæ dicuntur , audiunt , quamvis omnia latino sermone sint hic scripta.

I. *Argumentum.* Exponitur quid dixerit Vulpes repertâ larvâ. II. *Explanatio.* In duobus maximè consistit. 1. in exponendo verborum ordine ac structura orationis. 2. in vocum obscuriorum expositione. *Vulpes* , huic voci vernacula vox subjungetur : *un Renard.* *Viderat* (vernacula dictio subjungetur) *fortè* (vernaculè reddetur) *personam* , &c. *Personam* , hæc vox *persona* significat aliquando *une personne* : aliquando *un masque* , ut adhibetur in Bacchanalibus , in Choreis , in Tragædiis , cùm homines agnosci , cùm latère , aut alieno videri vultu volunt : itaque additur ea vox *tragicam*. Similiter aliæ

voces patrio sermone explicabuntur, neque id semel, sed bis, terve, si opus fuerit.

III. *Grammatica*. Redibis ad verba singula, & uniuscujusque genus, declinationem, conjugationem, modos, tempora, &c. expones: verbi gratiâ. *Vulpes* nomen substantivum est declinationis tertiæ, ut proles, clades, &c. semper exempla memineras afferre, & ea quidem nota pueris, quoad fieri poterit; deindè regulam proferre. *Viderat* est verbum in præterito plusquam perfecto, in tertiâ personâ singularis numeri; præsens, Video, vides, videt; secundæ conjugationis, ut doceo, doces, docet. Præteritum vidi, vidisti, vidit; per regulam, &c.; est autem in tertiâ personâ, quia refertur ad *Vulpes* quod est nomen tertiæ personæ, per regulam, &c. Explicetur hæc regula, si est opus. *Vulpes viderat* fortè, (repetes hic verba vernacula) *fortè* est adverbium: est autem adverbium particula orationis, &c. Quid viderat *Vulpes*? (iterùm vernacula repetantur, & interrogationes crebræ adhibeantur, valent enim ad aures mentesque feriendas) viderat personam tragicam: *Persona, personæ*, nomen est primæ de-

elinationis, ut *Musa*, *Musæ*: quare personam non persona? cur est in accusandi casu? quia præcedit verbum viderat, quod accusativum sibi postulat, addetur regula. Viderat vulpes personam tragicam. Tragicam est accusativus fœminini generis, à nomine adjectivo, tragicus, tragica, tragicum, ut bonus, bona, bonum. Quare est in accusativo, in genere fœminino, in numero singulari? Quia jungitur cum præcedente substantivo, nempe personam. Est autem ea lex & regula, ut quoties adjectivum additur substantivo nomini, &c. Peccareturque graviter si diceretur personam tragica, aut tragicas. Quia, &c. Reliquas voces ad eam Normam explicabis.

IV. *Eruditio*. Quid vetat quominus dicatur vulpes animal esse totum ex fraudibus fallaciisque conflatum? quin historiola, si lubet, aliqua non infusa promatur? quin, paræmiola subjiciatur? *cum vulpe vulpinandum*, &c. Tragicam, ea vox occasionem dabit explicandi, ut pueris convenit, quid sit Tragedia, nempe spectaculum aliquod in quo homines sub alienam personam, aliquam actionem repræsentant in theatro. *Cerebrum*, ea vox præbebit occasionem explicandi & latinè sug-

gerendi varias capit is partes. Sic discunt pueri.

V. *Latinitas*. Jube pueros animadvertere quemadmodum ordo verborum mutetur; ut alia eleganter aliis præponantur. Exemplum affer simile illi versiculo quem explicas, ut enim Phædrus, Personam tragicam vulpes viderat: sic tu dicas, fratrem tuum nuper videram (istis exemplis, quæ familiaria, & in manibus quasi posita sunt, utendum sæpius cum puerulis) rectius quàm, videram tuum fratrem nuper. *Viderat* à video. Subjice alia verba, aspicio v. g. intueor. *Personam*. Doce adjectivum, personatus, personata amicitia, &c. Subjice synonymam vocem, larva, larvatus. *Tragicam*, monebis interdum eâ voce rem lamentabilem, & luctuosum aliquod facinus significari: mors tragica, tragica cædes. Jam scriptio quæ dictabitur, si ad exemplum hujus fabulæ composita fuerit, mirum quantum explanationi subserviet. Ea sic strui poterit. Tuum fratrem doctissimum nuper videbam: Ô quanta eruditio, dixi, mercedem non habe! Poterit educi & erui ex hâc fabellâ sententia moralis: exempli causâ, Quibus formam & divitiarum natura dat,

sæpè communem sensum & prudentiam negat.

VI. *Mores.* Ipsa fabulæ clausula , locum dat explicandi quantum præstet sensus communis , & prudentia (præfertim Christiana & Evangelica) fortunis omnibus , ac naturæ dotibus vel præstantissimis : hoc narratiuncula quapiam pueris accommodata confirmari breviter poterit ; quæ repetetur vernaculè , aut latinè ab uno vel altero è Scholæ Proceribus.

§. I V.

Explicatur Ciceronis locus , pro Scholâ mediâ Grammaticæ , quam alii quartam Scholam vocant.

Aliud pro Scholâ provectiore profero exemplum , ductum è Tullii Dialogo de Senectute ; sumo hæc verba Dialogi ; *Nihil igitur afferunt . . .* quæ proximè post ipsam partitionem leguntur : usque ad hæc verba , nisi fortè. *Nihil igitur afferunt qui in re gerendâ versari Senectutem negant : similesque sunt , ut si qui Gubernatorem in navigando agere nihil dicant , cum alii malos scandant , alii per foros cursent , alii sentinam exhaustiant :*

ille autem clavum tenens, sedeat in puppi quietus. Non facit ea quæ juvenes; at verò multò majora & meliora facit: non enim viribus, aut celeritate corporum res magnæ geruntur, sed consilio, & auctoritate, & sententiâ; quibus non modò non orbari, sed etiam augeri Senectus solet.

I. *Argumentum.* Prima è quatuor causis, cùr Senectus accusetur, ea est quod avocet à rebus gerendis. Hanc refellit Cicero comparatione duplici, quæ hodiernâ prælectione continetur: comparatio prima petitur à navis gubernatore; altera, ab ipsâ juventute. Idem facit senex in familiâ, aut in Republicâ, quod Gubernator in navi; multò etiam plura & meliora facit, quàm juvenus ipsa. Igitur senectus otiosa non est, nec in gerendis rebus inutilis, atque ab iis avocanda. Hoc argumentum istius lectionis est. Argumentum in hâc Scholâ vernaculè, & latinè explicandum, quod in prima Grammaticæ Classe totum latinè proponitur. Idem bis terve, aliis atque aliis verbis iterandum est, ut cætera omnia.

II. *Explanatio.* Nihil igitur afferunt. Nihil probant, nihil evincunt, parùm idoneis rationibus utuntur. (Hæc in se-

cundâ Grammaticæ Scholâ partim latino, partim patrio fermone sunt exponenda.) Ea porrò vocula, *igitur*, indicat conjungi hanc sententiâ cum illis quæ suprà dicta sunt. Ita verò jungitur. Ex iis quæ modò protuli exemplis, patet eos nihil efficere, ac probare *qui in re gerenda versari Senectutem negant*. Qui existimant senes nihil agere, non esse aptos negotiis. *Similesque sunt*. Isti qui senes criminantur & accusant otii nomine, similes sunt hominibus, qui dicerent Gubernatorem in navi agere nihil, eo quod ipse in puppi sedeat quietus; alii ultrò citròque cursitent. Gubernator idem est ac Magister & Rector; navis allo modo nuncupatur navita, nauclerus. *Cum alii malos scandant*. Ab imâ parte malorum ad summam ascendant. Malus mali, truncus arboris est, qui in media navi erigitur, & ex quo pendent ligna quædam transversa, quæ antennæ dicuntur quibus antennis affuta sunt vela. Scandunt autem nautæ malos, ut antennas torqueant, vela colligant, &c. *Alii per foros cursent*. Alii crebrò currant per foros. Fori sunt ligna quædam transversa in ipsâ navi, & sedilia, in quibus confidunt

dunt remiges : alio vocabulo dicuntur transtrā. *Cursent*, curso, curias, cursare, verbum est frequentativum ; dicitur etiam cursito. *Alii sentinam exhuriant*. Sentina est pars ima navis, in quam aqua marina, quæ per asserum rimulas subintrat, defluit ; & undè identidem egeritur. *Ille autem* nempe Gubernator navis ; *clavum tenens*. Clavus idem est atque gubernaculum. *In puppi*. Puppis est pars posterior navis ; cui adhæret gubernaculum : prora verò, pars anterior navis. *Non facit, &c.* hæc pars altera est lectionis in qua dicit senes majora & meliora quàm juvenes facere. Proponitur quasi objiciente adversario ; at enim, inquiet aliquis, *non facit senectus ea quæ juvenes faciunt ?* Respondet Cicero : *at verò majora & meliora facit ;* quasi diceret : concedo, non facit ea quæ juventus, sed, &c.

Satis hoc fuerit ad exemplum prodendum ; undè quo silo reliqua prælectio sit pertexenda facillè apparebit.

III. *Eruditio*. Pauca de re nauticâ & navi proferri possunt ; de modo Sententiæ in Senatu dicendæ, &c.

IV. *Latinitas*. *Nihil afferunt*, pro nihil probant : variæ significationes verbi *Affero*

M

explicentur. Notanda ista quoque *versari in rebus gerendis: nihil agere, aliud agere, hoc agere. Cursent.* Explicaret Quintanus Præceptor quid sit verbum frequentativum, undè formetur, & exempla subiceret: ea omnia Quartanus refricabit. *Cessare.* Quæ sit vis propria hujus vocis exponet; alias ipsi affines accerset; quales sunt, feriari, otiari, &c. Exemplis eadem illustrabit.

V. *Mores.* Solet vita cum navigatione comparari: item imperium. Reges clayum tenent, illis obtemperandum. Quàm præclara verò sententia! *Res magnæ non geruntur viribus, sed consilio.* Quàm aptè inscriptionem illigari poterit! aut exscribi ab adolescentibus! Quod si consilio res magnæ geruntur feliciter; quantò magis probitate ac virtute! Exempla peti poterunt ex Historiâ recenti aut prisca, pro Scholæ captu.

A R T I C U L U S V.

QUÆDAM AD SCHOLÆ REGIMEN
SPECTANTIA.

STatuantur certi Censores, & suum cuique munus attribuat. Unus sumat Descriptiones in fasciculum collectas à Decurionibus, & à quibus fuerint omissæ,

moneat. Idem absentium nomina & redeuntium pronunciet : ac referat in libellum, ut quãndiũ abfuerint, constet. Ad absentium parentes hospitesve sub Scholam excurrat famulus, cui verrendæ Scholæ commissa cura, & causam absentię reseiat : idque sæpius, si fuerit absentia diuturnior, maximè si occupati morbo pueri sint : hæc sollicitudo mirè parentes demeretur. Alter Censor prælectionibus præest ; emendat qui peccant inter recitandum, nisi ab æmulis id fieri fatius videatur : notat in Scholâ quinam recita-verint, qui scrip-tionem, quo die, legerint ; Auctorem explicuerint, &c. Colligit mulctas, sive pensa extraordinariâ.

Tertius Censor curam eorum gerit, qui tardiùs ingrediuntur Scholam, & in proximo januæ loco sedet. Illorum scrip-tiones & postridiè mulctas capit. Idem Censorum, Decurionum, & Scholæ famuli themata colligit.

Addi potest aliquis modestiâ & prudentiâ præstans, qui palàm in Scholis infimis, clam in Superioribus observet garrulos & tumultuantes : num quis focis molestus, dormitans, aliena scriptitans,

M 2

lectitans libros inutiles. Iſti Cenſores, ſeu Vigiles dicere malueris, in ſingulis Scholæ, ſi numerofa ſit, angulis collocari poterunt. Sui ſunt Vicarii Cenſoribus, qui & eos juvent dum aderunt, ſi opus fuerit; & illorum vices ac munus impleant, cum aberunt.

Decuriones ſuis quique ſcammis apponantur, adjuncto Prodecurione. Præſigant Scriptionum fasciculo Schedam in eaque deſcriptum ſuum, & ſui Ordinis nomen: deinde menſis ipſius diem: tum nomina omnium qui ſuo in ſcamno ſedent: addant ſi quis omiſerit Scriptionem, redierit, abſit, libris careat, &c. Mutandi ferè ſingulis menſibus Decuriones, itemque Cenſores; ſolent enim, dum aliis cavent, ſe ipſi negligere.

Ineunte anno conficiatur Index accuratus omnium Diſcipulorum, in eoque ſcribatur quâ in regione urbis habitent; apud hoſpitem, an apud parentes; domi ſuæ, an aliene; quis eorum curam gerat. In eum indicem referantur qui recens adſciſcuntur in Scholam, qui ab eâ dimittuntur, aut deſciſcunt. Exemplum indicis iſtius unum ſit penès Præceptorem; alterum penès Scholæ famulum: is ut peccata

deponat singulis mensibus curabitur, ut
 Scriptionem quotidie afferat, ut sacro
 cum cæteris interfit; ut eorum qui absunt
 rationem, vel quotidie, vel proximâ post
 Dominicam, & vacationis diem, luce,
 reddat Præceptori, & quidem scripto: ab-
 sentium itaque nomina sumet à Censore.
 Interdum Sphæristeria, & publicas ludo-
 rum officinas Iustrabit, præsertim Scholæ
 tempore, nisi præstet id fieri per ado-
 lescentem spectatæ fidei. Comitabitur etiam
 illos qui veniam exeundi Scholâ petunt,
 nec ab iis, donec redierint, abscedet.
 Si quid peccent isti famuli, mulctabun-
 tur detractâ parte pecuniæ, quæ ipsis pro
 stipendio menstruo penditur.

Cùm ad obeundam Declamationem, aut
 Tragœdiam pueri exercentur, gestusque
 & vocis leges docentur; cavendum ne
 omnes faciliè in unum simul vocentur lo-
 cum: si tamen id erit necesse, certa uni-
 cuique sedes assignabitur, à quâ non se
 commoveat, nisi cùm in scenam prodibit:
 nefas sit illis inter se tùm colloqui; multò
 verò minùs vociferari, pulsare, &c. Ipse
 Præceptor gravitatis & modestiæ memi-
 nerit, loquatur latinè, ac paucis; nec
 diutiùs quemquam distineat, quàm sit

opus : aliter ingens fiet studiorum, temporisque jactura.

A R T I C U L U S VI.

D E P U E R O R U M P Æ D A G O G I S,

Pædagogus, adjutor Præceptoris est, idemque pueri quasi Magister domesticus. Itaque præstare duo debet, primum Præceptoris venire quasi subsidio; deinde puerum suæ curæ traditum domi bonis moribus, ac litteris erudire. Quoniam autem ex iis plerique nos consulant, ac rogant quonam pacto suas obire partes debeant, non erit inutile, quod sit illorum munus paulò distinctius explicare: nec obesse pueris parùm possunt, si se aliter, ac par est, gerant.

Præceptorem adjuvabit Pædagogus, si operam det, ut adolescens sibi commissus pensum litterarium toti Scholæ impositum accuret domi diligenter. Eam ob rem cum primum è ludo refert se domum, rationem auditæ & explicatæ lectionis ab eo repetet, dictatam & emendatam scripturam cum eo leget, ac si quid occurrat difficilius, explicabit: argumentum etiam scripturæ postridiè afferendæ, si sit opus,

explanabit ; & si quid intricatum , extricabit. Emendabit illam ipsam , compositam à puero ; si id fiet antequam ineat litterarium ludum puer , Pædagogus digitum duntaxat intendet ad fontes errati cujuslibet , ejusque causam & originem puero deteget ; id enim profectus caput est : ita ut emendare delictum suo Marte puer possit. Si post Scholam emendabitur eadem scriptio , errata uberius aperientur. Si quid ab istis Exercitationibus quotidianis vacabit otii , collocabitur in legendo , interpretandoque Auctore aliquo latino , in tradendis adolescenti Historiæ & Geographiæ Elementis ; in explicandis morum præceptis , ut erit Alumni ætas : eaque omnia ex arbitrio Præceptoris , ut plurimum , ac mente instituentur , quem eâ de causâ identidem convenire Pædagogus debet.

Vehementer illud Pædagogis commendandum , ut suos Alumnos deducant in Scholam , & domum ab eâ reducant : ut caveant ne se ad quempiam improbum sodalem applicent , ne concursationibus & ludis intempestivis otium terant , ne soli facilè versentur ubivis , maximè ubi juvenum concursus fit , ludi causâ : ne rem

divinam iis diebus quibus Scholæ vacabunt, omittant; ut quotidie librum pium, vel clara voce, vel taciti per quadrantem horæ volvant: ut norint orandi, confitendi, vescendi Christo modum: ut ne ignorent etiam quæ pertinent ad urbanitatem, ad observantiam erga parentes, obsequium in Magistros, humanitatem & comitatem adversus omnes; ad salutandi, audiendi, loquendi, tacendique rationem, ingenuis adolescentibus dignam.

A R T I C U L U S V I I.

L I B R I S I N G U L I S I N S C H O L I S
P R Æ L E G E N D I.

IN Rhetoricâ legentur selectæ Ciceronis Orationes, Plinii Panegyricus aut Pateti, Titus Livius, Cornelius Tacitus, Velleius Patereulus, Valerius Maximus, Suetonius, Virgilius, Horatius, Seneca Tragedus, Claudianus, Juvenalis, Persius, & Martialis. Habeantur isti Poëtæ repurgati ab omni obscenitate; cæteri procul arceantur Scholarum pestes & venena. Græci Auctores explicabuntur Demosthenes, Luciani quædam Opuscula, ut Contemplantes, Timon, Somnium,

Toxaris, Plutarchi Vitæ & Opuscula, Herodotianus, Homerus, Sophocles, aut Euripides.

In Scholâ Humanitatis, sive Poëseos, Isocrates, Luciani Dialogi Mortuorum selecti, Judicium vocalium, &c. Theophrasti Characteres, Homeri Hymni, Batrachomyomachia, Cicero de Naturâ Deorum, Quæstiones Tusculanæ, Paradoxa, ejusdem breviores Orationes, & faciliôres, exempli causâ, pro M. Marcello, pro Archiâ Poëta, in Catilinam, post reditum. De Historicis Cæsar, Sallustius, Florus. De Poëtis, Virgilius, Horatii Ode, & Ars Poëtica, Ovidii Epistolæ selectæ.

In tertiâ Scholâ, quæ à nonnullis prima Grammaticæ vocatur: Orationes Isocratis ad Nicoclem & Demonium: Chrysostomi, aut Basilii Homeliæ selectæ: Ciceronis Dialogi de Amicitia & Senectute, Libri de Officiis. Virgilii Æneidos Liber V. VII. IX. Ovidii Metamorphoses expurgatæ, de Tristibus, & de Ponto. Q. Curtius, Justinus, Cæsar.

In quartâ Scholâ, sive secundâ Grammaticæ, Fabulæ Æsopi, Epictetus, Cebetis tabula, Chrysostomus, Ciceronis

186 R A T I O D O C E N D I .

Epistolæ ad Q. Frâtem , somnium Scipionis , &c. Virgilio Georgica , maximè Liber I. & IV. Ovidii Metamorphoses aliqua , vel Epistolæ : Aurelius Victor , Eutropius.

In quintâ Scholâ Ciceronis Epistolæ longiores aliquot ac difficiliore. Virgilio Bucolica , Sententiæ Ovidii selectæ , & aliorum Poëtarum. Æsopi quædam fabellæ.

In ultimâ Scholâ , quæ interdum cum superiori jungitur , Epistolæ faciliores Ciceronis , Phædri Fabulæ , Catonis Disticha , Stobæi Sententiæ.

C A P U T I I I .

PRÆCIPUA QUÆDAM BENE DOCENDI
PRÆSIDIA.

A R T I C U L U S I .

DE AUCTORITATE PRÆCEPTORIS.

Est auctoritas vis quædam præcipiendi , vetandi , gubernandi. Ea vel habetur jure , vel industriâ comparatur : nec satis vulgò est , ut eam jus tribuat , nisi adjuvet solertia. Illam Præceptori tria maximè conciliant.

I. Si operam det ut magni à Discipulis fiat. Hoc autem opinione pietatis , ac eru-

ditionis consequetur. Talem se præbeat ut idoneus merito existimetur, quem audiant; arprimè teneat, quæ docere debet; paratus in Scholam & meditatus semper veniat, quamvis id minimè appareat; nihil non elaboratum & eliminatum afferat. Caveat etiam ne quid coràm illis peccet impotentiâ, scurrilitate, arrogantia, levitate, aut aliâ qualibet animi perturbatione, quæ ansam contemptûs dare merito possit. Pietatem viro dignam ubique præ se ferat, ac mentem rerum cœlestium intimo sensu gustuque; humanarum vero despicientiâ, penitè imbutam; nec eâ re tamen sibi placeat, aut inanem plausum captet, memor illius Christi sententiæ: *Videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in Cœlis est.*

II. Si curet ut ab iisdem suis Discipulis ametur: amabunt autem, si profectus sui cupidum videbunt; si moderatum & iræ compotem; si minimè suspicacem ac male credulum; si tam comem & humanum privatim, quàm ferium, & gravem publicè; si æquabilem, & semper constantem sibi; si æquum omnibus, neque amiciorum quibusdam & plus nimio familiarum; si parcum in puniendo, neque tam

odio adductum ad sumendas pœnas, quàm amore & necessitate compulsum: in quo conveniet justas remittendæ, vel minuendæ pœnæ causas libenter admittere. Plus interdùm ed emendandam culpam præsertim occultam proficias, condonando pœnam privatim consentienti reo, quam sumendo, cùm id fieri sine detrimento potest.

Porrò in pœnis infligendis, præsertim gravioribus, providendum est, ut id sine arbitris nunquam fiat: deindè, ut digna plagis culpa sublit. Incredibile enim dictu est quàm acerbè urant, quàm vix ac ne vix quidè obliterentur plagæ, sive falsam, sive imparem ob noxam, impositæ: certa sit igitur atque explorata culpa, & si fieri potest, nocens eam agnoscat, fateaturque. Si explorata non est, pœnæ modus, pro ipsius dubitationis ac suspicionis modo statuatur. Absit ira in plectendo; absit arrogantia, & quædam ostentatio, quibus nihil est odiosius: absint contumeliæ, & indecora vocabula, quæ pueris interdùm pro cognominibus adhærescunt: nihil erumpat quod patriam, quod genus, quod vitia, si qua insunt, corporis & naturæ, perstringat; describatur tantùm culpa, ostendatur ejus in-

dignitas, damna enumerentur; addantur aliquando minæ, sed lenitate clementiâque temperentur: denique ratio emendandi errati aperiatur, ut ne sit justæ Fabii querelæ locus; Pueros non facere quæ recta sunt doceri; sed cur non fecerint, puniri. Valeat etiam Tulliana vox; *Illud ipsum*, inquit libro I. de Off. *quod acerbitatis habet objurgatio significandum est ipsius causâ, qui objurgatur, susceptum esse.* Ne cuiquam certum supplicium affirmatè Præceptor minitetur, ac denunciât, aut contra negantem altercetur, insistatque supplicium ejusmodi affirmare. Suboriuntur enim non rarò causæ, quare omittenda pœna sit, periculumque est ne coactus cedere Magister vel deprecationi parentum & auctoritati, vel Majorum imperio, suas minas inanès fuisse doleat. Minarum & pœnarum loco sæpè sunt exponendæ grandioribus utilitates litterarum ac voluptates, quam solidæ sint, quàm diuturnæ, quantum ad famam & fructum consequentis ætatis valeant, &c.

Amorem quoque Discipulorum provocat ea cura, quam geret Magister, omnium rerum, quæ ad ipsorum pertinent valetudinem, famam, eruditionem, pro-

bitatem, humana etiam commoda. Suble-
vet tenuiores, agrotos invifat, protegat
deftitutos; feduli patris ac piæ matris
vifcera in omnes expromat, præfertim in
advenas & egentes: agat, fi videbitur,
cum eorum parentibus, aut ad illos feri-
bat; eosdem faciat de liberorum abfentiâ,
profectu, negligentia, certiores.

Ita fit accuratus in officio exigendo, ut
morofa feveritas abfit. Non omnia exigat
ab omnibus: laudet conatum, ubi rem
non potest. Prudenter Quintilianus boni
Inftitutoris munus vult effe, adjuvare quæ
in quoque Difcipulorum invenerit bona,
adjicere quæ defunt, emendare quadam
ac mutare.

Tertium auctoritatis comparandæ caput
eft, ut Magiftrum Difcipuli timeant. Ti-
mebunt fi minimè mollem ac remiffum
fentiant: pauca, & jufta imperantem,
imperata conftanter & prudenter exigen-
tem. Adjuvabit oris æquabilitas, & ma-
turitas fermonis, non afpera illa quidem
& tetrica, fed plenâ conftantiæ & gravi-
tatis, quàm ipfâ voce firma, & fubinde
ad increpandum vehementi & contentâ,
fignificare oportebit. Incutit non levem
etiam provectioribus ætate Difcipulis, me-

sum, si nihil eorum quæ agunt, clam esse parentibus suis intelligant.

Ut autem hæc tria, quibus Magistri auctoritatem contineri diximus, votis ejus respondeant, in id incumbat, ut suos alumnos probè norit, & quid cujusque ferat conditio, ingenium, ætas, indoles, exploratum habeat. Curet alere concordiam cum Præfecto studiorum & Collegis suis: nihil præcipiti ductus animi æstuantis impetu aggrediatur, omnia secum, & cum ipso priùs Deo maturè deliberet.

A R T I C U L U S II.

DE MODESTIA ET ATTENTIONE DISCIPULORUM.

PRæter illa quæ quisque in hanc rem observabit, juvat certa quædam ad Alumnos in modestiâ & silentio continendos adnotare, præsertim natu grandiores, qui plus artis & industriæ desiderant. Primum illud esto, ut nunquam fermè loquatur Magister cum Discipulis, nisi de rebus quæ ad litteras aut pietatem pertinent: nunquam cum iisdem jocetur liberius, cavilletur, aut cachinnetur. Familiaritas illa nimia & inconsulta contemptum parit: contemptus verecundiam, & frænos excutit.

Alterum fit, ut principiis occurratur. Ubi se tantillum commovent, statim comprimantur; & si qui sunt levitate insigniores aut ferocitate, paulatim variis artibus delassentur, ut jugum ferre leniter affuescant. Tertio, cum suis cuique locus assignatur, initio anni, & singulis, pro more, mensibus; id non fiat temerè, utque casus tulerit; sed immodesti ac petulantes assideant modestioribus; quorum suspecti jure sunt mores, adjungantur aliis, quorum spectata virtus & castimonia. Quarto, ne Scholam cum tumultu & clamoribus inconditis subeant: in eam, ut in Sacrarium quoddam ingrediantur, tacitque ac modesti persistant; etiam antequam adsit Præceptor, qui sub initium illos plectet, à quibus aliquid pridie peccatum fuerit, aut eo ipso die; non ita multos tamen: objectus enim statim metus gestientes, ut in ingressu fit, puerorum animos compefcit.

Quinto, peccari contra modestiam & attentionem potest ab adolescentibus vel communiter, vel à paucis quibusdam. Si communiter peccatur, quærenda mali causa, & removenda: investigandi clam seditionis Auctores, duo tresve, ac splendide pu-

puniendi; vel etiam dimittendi; nonnunquam ratione ac benevolentia vincendi. Minæ in omnes nunquam jactandæ, aut voces, quæ contemptum odiumve redeleant. Non facillè multa litteraria toti Scholæ imponatur, tunc enim esserati pœnâ coeunt, & in Præceptorem, numero freti, conspirant audaciùs. Imò pensata illa extraordinaria, sicut pœnæ graviores, paucis infligenda. Medicum morbi frequentes, inusitata remedia, continuatâ funera, dedecorant. Quò etiam illud pertinet, cujus mentionem antea fecimus, ne in puniendo sit præceps Magister; ne animum atrocem & aversum ostendat, sed paternum & sui potentem; & cum verba sufficiunt errori corrigendo, ne addat verbera; seque auctoritate potiùs, quàm severitate tueatur. Accidit aliquandò ut modestiam remittant pueri subito, nullâ vel levi de causâ: tunc Magister penes se fit, nihil effutiat iracundiâ; serio & virili vultu pueriles componat æstus; silentio & nutu, interdum clarâ & elatâ voce; aliàs contemptu, quasi nihil accidisset novi, pergat exequi quod habebat præ manibus, emendare scriptionem, Auctorem explanare: aliàs præsentis nebulonis pœnâ murmur frangat.

Jam si à paucis quibusdam violatur modestia ; resciat quinam illi sint, & quibus maximè modis emendandi : hoc expendat ipse per sese, & ab aliis exquirat. Operam det ne pueri argutis digitis loquantur inter sese ; aut micantibus oculis annuant ; ne quid schedæ alii ad alios missitent ; ne cessent ac ferientur ; scribant interdùm quæ audiunt ; sic enim coguntur animis adesse. Excitet contentionem laborandi, acuat sciendi cupiditatem ; horum ingenium ac diligentiam prædicet ; illorum increpitet tarditatem : se nova, inaudita, mira, dicere profiteatur, ex intimo eruditionis deprompta penu, quæ servanda diligenter, & in reliquum vitæ tempus profutura. Id si Discipulis persuaserit, attentos, modestos, ac sibi devinctos in perpetuum, habebit. Adjuvare solertiam Magistri diligentis, ad ea quæ hætenùs diximus præstanda poterunt libri quidam de puerorum Institutione conscripti cujusmodi sunt, Plutarchi Opusculum de liberorum Educatione : Jacobi Sadoleti libellus de liberis rectè instituendis. P. Francisci Sacchini Parænesis ad Magistros Scholarum inferiorum ; ejusdem ad eosdem Protrepticon : P. Jacobi Pontani quædam

Progymnasmata : Patris Laurentii Le Brun
 Juventus Sancta : Institutio Christiani Pueri,
 à P. Joanne Bonifacio conscripta :
 JESUS in suâ pueritiâ * à P. Claudio Buffleo :
 P. Philippi Ultremanni Pædagogus
 Christianus : Adolefcens litterarum studiosus * ,
 Horatii Combardelli : Discipulus perfectus *
 Alfonsi Andradæ : Discipulus instructus * ,
 Annibalis Roeri.

A R T I C U L U S III.

DE FREQUENTIORIBUS DOCENTIUM VITIIS.

Tentari solet infringique docentium labor. 1. Negligentiâ. 2. Alienis ab instituto studiis. 3. Nimia cum pueris familiarite. 4. Agendi cum iisdem ratione non satis æquabili ; demùm tædio ac defatigatione. Negligentiâ quidem, cum Præceptor abhorret à labore : undè fit, ut remissiùs incumbat ipse in litteras, atquè adeò minùs peritè, & feliciter tradat ea, quæ ad plenum non callet : deindè cum parùm est accuratus in observando, quem exercitationes Scholæ ac leges postulant,

* *Jesus en son bas âge.*

* *Il Giovane studente.*

* *El Estudiante perfetto.*

* *Lo Scolare istruito.*

ordine. Nihil enim æquè domat indolens puerorum amantiorem libertatis, atque assiduitas Magistri vigilantis, experrecti, & ad minima quæque descendentis.

2. Peccant graviter qui aliena quædam, & disjuncta studia sic domi colunt, ut nullam, aut perlevem Scholæ sibi commissæ curam gerant. Alius supellectilem ad habendas olim conciones comparabit; alius vernaculos panget versus, Latinæ ut plurimum & Græcæ Poëseos ignarus: cum tamen utramque docere debeat, nisi causæ publicæ & suæ prævaricator esse velit.

3. Nonnulli plus justo sunt cum pueris familiares, non sine suo periculo & Alumnorum dispendio. Quantum enim temporis boni abit in colloquia gerris Siculis inaniora? in lites pueriles; quarum ipsi Patroni sæpè Actoresque sunt; Decet quidem Magistrum quasi repuerascere cum pueris; at minimè pueriliter. Parentem se illorum quemdam esse cogitet, non imitatore & mimulum: sæpè illud secum reputet, qui modò pueri sunt, eosdem viros brevi fore; imò ne nunc quidem ita esse pueros, quin probè videant quid rectè, quid secùs fiat.

4. Plurimi non eundem agendi cum Discipulis modum tenent: hodiè graves

ac ferii, cras hilares & remissi; modò fe-
veri & inexorabiles, aliàs placabiles &
benigni. Hæc illa scilicet inæqualitas om-
nia corrumpit, & ingeniis puerilibus per-
turbandis, & ad immodestiam converten-
dis, opportuna est.

Postremò tædium afferre solet ipsa pue-
rilis Institutio per sese, præsertim si diu-
turna sit: si Magister ætate provecior; si
conflictetur cum ingeniis atrocibus & mo-
lestis; si exiguum operæ pretium faciat;
si utatur valetudine minùs commodâ.

Aliqui ut Scholæ tædium levent, non
quid pueris utile sit, sed quid sibi minùs
incommodum, sectantur. Itaque oscitanter
Auctorem explanant. Scriptiones iis pro-
ponunt ex aliquo libro vernaculo sumptas,
eorum captui nequaquam accommodatas:
jubent explicari Historicum per integras
Scholas, aut librum nescio quem lectitari,
donec molestum docendi pondus, anno
exacto uno alterove excutiant.

His ut vitiis eatur obviam, id universè
Christiano, ac multò magis Religioso Præ-
ceptorum faciendum est, ut sui muneris
dignitatem & summas utilitates animo sæpè
verset. Meminerit quantum Deo; quan-
tum pueris sibi traditis in disciplinam;
quantum civitati & regno, in quo docet,

debeat ; quid oriturum sit detrimenti, si perperam aut segniter munere suo fungatur ; quàm grave supplicium sacrae Litterae denuncient ei, qui vel uni è pusillis offensionem obtulerit ; quid igitur illo fiet, qui eorum curam sibi commissam abjecerit ? qui agnorum custos, lupus ipsis (quod Superi avertant) extiterit ? Pro certo deniquè habeat, *puerilem institutionem*, ut non nemo sapienter dixit, *mundi renovationem esse*.

Neque verò humile quiddam & abjectum est instituere pueros, ut multi perperam suspicantur. Quemadmodum enim cœleste munus est sapientia & vera virtus, imò cœlestium donorum longe maximum ; sic eam tradere, divinum opus & officium est. Tùm si, teste Gregorio Nazianzeno, *nihil tam divinum homo habet quàm de aliis bene mereri* ; ubi mereri de aliis potest melius, quàm ea tribuendo, quibus mens humana depulsis ignorantiae tenebris, purissimâ luce collustratur, & voluntas vitiorum laqueis expedita in libertatem vindicatur ? Non enim aridam & sterilem scientiam Præceptores Christiani tradunt ; sed eam, quæ sit veræ Sapientiae fons, *ejus initium, & summa timor Domini est*. Virorum principum erudisse liberos, æta-

tum omnium & nationum iudicio gloriosum est habitum: quantum igitur veræ gloriæ & dignitatis habet ipsius Dei filios erudire? cognatio quippè divina per Christum verè extulit nostrum, nobilitavitque genus; ut meritò Magnus Leo Pontifex clamet: *non sit vilis homo homini, nec in quoquam despiciatur illa natura, quam rerum Conditor suam fecit.* Itaque quotquot in ludo pueros Magister numerat, totidem ætate quidem parvulos, sed magnos dignitate Reges erudire se putet. Cernat tamquam sub personâ latentem, in exiguis corpusculis, divinæ speciem originis, lineamenta cœlestis cognationis, Sanguinem Christi; in iisdem pretium Crucis, jus regni, hæreditatem æternitatis, contempletur: tum verò, quàm non modò libenter, sed etiam ambitiosè docendi munus exercebit?

Neque minorem utilitatem habet institutio puerilis, quàm dignitatem. Ecquod enim bonum singi potest, quod æquè necessarium sit, quod latius pateat, quod diutiùs maneat, quod minore negotio periculoque constet? laudetur enim verò Sacrorum Oratorum munus, qui verba faciunt ad populum, & cœlestis doctrinæ semen spargunt: illi tamen divinam semen-

tem sæpè disperdunt, quia obstructas Auditorum aures, ut contritam pedibus prætereuntium viam, verberant, quia non eodem semper nanciscuntur Auditores; quia imparatos, & gravissimis cupiditatibus, ut ipinis, præpeditos; quia sæpè pro Auditoribus, obrectatores habent, invidosque Censores. Contrà Magister Christianus iisdem eandem oggerere doctrinam salutarem potest; habet à quibus benevolè semper audiatur, qui ex ejus ore nutuque pendeant: quantam hinc & profanæ, & cœlestis Sapientiæ frugem, nisi per ipsum stet, existere necesse est? quid quod concionatorum labores atterere vermibus quidam & domestica labes solet, inanis ex hominum plausu & favore gloria; cujus illecebras ac periculum ludi puerilis obsecuritas nescit.

Operæ pretium ingens fecisse se vir sanctissimus arbitrabatur, si vel unam Dei offensam multis laboribus prohibere potuisset: Magister sedulus puros à multiplici labe, non pueros tantum, sed eorundem operâ parentes, & familiam integram sæpè præstat. Ego verò sic existimo, beatos hominum animos cœlo donatos, dum clarè intelligunt quàm immane malum sit Dei Majestatem vel semel culpâ

læthali violasse, nullum invenire præmii genus, quod à se non deberi putent iis, quorum ope à tanto exitio erepti sunt. Quid? si primum adolescentiæ florem illibatam intactumque sideribus intulerint, quantò beneficium dulcius erit? quantas habebunt gratias suis illis Servatoribus, quantas referre conabuntur?

Quod si tam utilis opera sapientis Magistri publicè ac privatim aliis est, non potest ipsi profectò non esse fructuosa; vel quia docendo sæpè discit, vel quia versatur ejus labor in quotidianâ maximarum exercitatione virtutum, humilitatis & charitatis; adde patientiam, adde benignitatem, adde alias iis affines virtutes ac dotes, quæ cum tanti sint apud Deum pretii, quantas opes in Præceptoris Christiani sinum congerent? quàm amplam & exageratam longa & attentâ negotiatione, meritorum mensuram efficiant? Tenui elemosynâ peccata extinguuntur, ut sacræ multis in locis litteræ affirmant, ira Numinis placatur, cœlestes divitiæ comparantur: & hanc admirabilem, quæ in hominum animos multò nobiliores corporibus, & multò egentiores, confertur misericordiam, non iisdem ac multò potioribus munerandam præmiis

censebimus? frigidae calicem sitienti oblatum in omnium gentium supremo confessu Christus magnifice predicabit; num Evangelicae Doctrinae rivos tam liberaliter effusos in Christianam pubem filebit? Corona civica debebatur illi qui civem servasset; quam multiplex ei debetur, qui tam multos ab interitu eripuerit? praefecturis & consulatibus ceterisque honoribus amplissimis ornatos accepimus, qui Regum, vel Imperatorum filios bonis artibus litterisque finxerunt: quam amplam mercede filiorum suorum institutores caelestis Pater, suorum fratrum moderatores Christus Rex Regum cumulabit?

Aptè cadunt in eam rem aureae Chrysofostomi voces, lib. 3. contra vitup. vitae monast. *Si is, qui vel athletas civitatibus nutrit, vel exercet ad Regis obsequium milites, maximis honoribus fruitur; quanta nos munera, quot coronas accepturi sumus, qui tam magnos & eximios viros, verius dicam, Angelos, Deo educamus?*

Accedit quod participes Magistri sunt rectè factorum, non modò quæ pueri cum laude gerunt; sed quæ deinceps per omnem vitam exequuntur: quippè sunt fruges seminum, quæ illi jecerunt. Lubet.

hic repræsentare verba quibus Sanctissimi Confessores à S. Cypriano ad causam fidemque Christi, vel ipso capitis periculo tuendam incitati, gratias eidem agunt.

(S. Cyprian. lib. IV. Epist. 26.) *Reddet tibi Dominus pro ista tua charitate mercedem, non minus enim coronæ mercede dignus est, qui hortatus est, quàm qui passus est; qui docuit, quàm qui fecit; non minus honorandus qui monuit, quàm qui dimicavit. Nisi quod nonnunquam magis gloriæ cumulus redundat ad eum, qui instituit, quàm ad eum, qui se docilem Discipulum subministravit; hic enim fortassis hoc quod exercuit non habuisset, nisi ille docuisset.*

Nempè illud est quòd disertis verbis Christus contestatur: *Qui fecerit & docuerit, hic magnus recabitur in regno Cælorum.*

Viderunt hoc Sanctissimi Viri: vidit inclytus Martyr & Episcopus Cassianus, qui ab sua Diœcesi Brixienfi pulsus, apud Forum Syllæ confedit, ibique ludum litterarium aperuit; hanc pastorali muneri proximam curam esse ratus, instituendæ juventutis. Vidit magnus ille Protogenes, qui à Valente Imperatore Edeffâ ejectus in Ægyptum, cum Antiochen venisset, ac desertam propemodum à Christianis ædem sacram sylvescentemque vitiis & supersti-

tione urbem cerneret ; aliam non invenit commodiorem viam fidei , pietatisque revocandæ , quàm Scholam puerilem : itaque dum simplicem gregem , unà cum Grammaticæ Rudimentis , Divina Oracula & Pfalmos edocet , brevi perfecit , ut non solum compleretur Ecclesia , sed & viæ laudibus Christi personarent. Vidit Gregorius Nazianzenus , qui , ut commodare puerorum ætatuæ posset , summam illam quâ pollebat cœlestis sapientiæ majestatem , ad versus faciendos demisit. Vidit Hieronymus , qui , quod Ruffinus ipsi objicit iniquissima exprobratione , *positus in Bethleem , Maronem suum , Comicosque ac Lyricos & Historicos Auctores , traditis sibi ad discendum Dei timorem puerulis exponerat*. Viderunt sanctissimi viri Benedictus , Gregorius Magnus , Wolfangus , & alii innumerabiles ; quorum nonnulli mediâ in palæstrâ & coronâ puerorum , id quòd de Joanne Gersonio , illo insigni Parisiensis Academiæ Cancellario , proditum est , ultimum exhalare spiritum voluerunt.

Non sum equidem nescius opus esse grave & laboriosum , in Scholarum pulvere florem ætatis , & valetudinem interdùm conterere ; molam eandem , per annos aliquando plures , versare ; puerorum ineptias

improbritatemque perferre : sed illud etiam nemo non intelligit, cum ad laborem nati sumus, & nostro non minus, quam primorum parentum scelere damnati : utilissimum qualem hunc esse constat, etiam esse expetendum. Grandis est labor ? non nego ; at, quantum tamen, si ad aeternitatis praemium spectes ? multae molestiae devorandae ? at quam multi graviores aeternas quotidie exhauriunt, exigui lucri spe ac mercedis ? Vulgarium opificum quotusquisque est, quem artificii sui, etsi laboriosi, tedium capiat ? veteranos milites quam multos in castris, in acie, mediis in periculis ; quam multos mercatores inter naufragia syrtesque, instantes operi & indefessos, ultima senectus aut luctuosa mors occupavit ? *Si tantos labores, inquit Augustinus, cum avaris portat cupiditas, nobiscum non portet charitas ?*

Insigne procul dubio ac memorabile est, quod de Romano Centurione narrat Livius (4. Dec. lib. 2.) Is in Macedonia, in Italia, Hispania, & variis Asiae partibus, militaverat. Postea revocatis in Macedonicum Bellum Senatus Decreto Centurionibus, & veteranis conscribi iussis, cum caeteri cunctarentur ; licet illi subessent tam multae, tamque iustae, cur m-

litiam detrectaret, causæ; duo & viginti emerita stipendia; novi & incerti laboris onus, fractum vulneribus honestis corpus, senio etiam ingravescente debilitatum; ad hæc commilitonum exemplum, otium & missionem jure quodam suo flagitantium, nihilominus, *Ipse me, inquit, quoad quisquam, qui scribit exercitus, idoneum militem judicabit, nunquam sum excusaturus: ordinem quo me dignum judicent tribuni militum, ipsorum est potestatis; ne quis me in exercitu virtute præstet, dabo operam. Vos quoque æquum est, commilitones in potestate Senatûs & Consulûm esse, & omnia honesta loca ducere, quibus Rempublicam defensuri sitis.*

Sed illos potiùs intueamur, qui egregio fidèi amplificandæ ac Religionis ardore succensi, inter nationes, sive excultas moribus, sive barbaras, æstum diei ac pondus ferunt, & in rudibus mentibus excolendis sudant, humanis sæpè solatiis destituti, *in fame & siti, in frigore & nuditate.** Non ista nos exempla commovebunt? non exprobrantem nobis Christum audiemus? *Nunquid fratres vestri ibunt ad pugnam, & vos hinc sedebitis?** Profectò si quid

* 2. Cor.

* Num. 32.

animi nobis & pudoris est, dolebimus quod aliquis nobis, in tam glorioso labore, præponatur, neque onus excutere, sed augere conabimur.

Non est tamen iste tam asper & improbus quam inexpertis apparet, labor. Ut futura mittamus præmia, non desunt lenimenta præsentia. Primùm assuetudine ipsa labor fit tolerabilis; tum, ut in aliis artibus ac disciplinis, ita in hac, dies procedens aperit multa compendia, multa sagax usus levamenta suggerit. Nihil dico de jucunditate, quæ ex Discipulorum indole ingenuâ, de illorum profectu in litteris & pietate percipitur: nihil de multorum grato ac memori animo, quem plerique postea rebus ipsis ac beneficiis testantur: quòd si videre est nonnullos interdum oblitos nostri, vel hoc ipsum apponere lucro Magister Christianus potest, quod soli Deo, quem ferius ocyus memorem sentiet, gratificatus sit.

At enim, inquiet aliquis, exiguus sæpè fructus non exiguo labori docentium respondet? An verò seges semper votis agricolæ respondet ac sudoribus? nonne Mars ille communis aliquando spem fortissimorum Militum Ducumque fallit? Quantum emolumentum est, si ope nostra, virtus vel

ad breve colatur tempus ; si vel ad unum diem vitia fugiantur ? Quod si pueri interdum, ubi adolefcunt, noſtram fruſtrantur expectationem ; quid, rogo, fieret, ſi curarentur negligentius, aut ſi eſſent omnino deſtituti ? Sed emergunt illi ipſi tamen aliquando, & ad frugem ſe recipiunt. Virtutis ſeges vitiorum tribulis, quibus premebatur, vel ætate fractis, vel caſu aliquo ſuccis, revireſcit ac floret. Ad extremum, cujuſmodicumque laborum noſtrorum exitus futurus eſt, præmiũ non ſucceſſui, ſed labori ; non fructui, ſed ſtudio noſtro conatibusque reſpondebit. *Qui ad juſtitiam erudiunt multos, fulgebunt ſicut Stellæ in perpetuas æternitates.*

F I N I S.

V Aldè utiliter novis typis dabitur.
Dabam Gandæ 28. Januarii 1789.

Æ. F. DE GRAVE, L. C.

Vidit L. B. DE HAVESKERCKE, L. C. R.

